

EUROPolitika

AVRUPA BİRLİĞİ POLİTİKALARI DERGİSİ

YAYIN & İDARİ KURULU

EURO Politika Dergisi
İmtiyaz Sahibi & Genel Yayın Yönetmeni
Yusuf ERTUĞRAL

Baş Editör
Ali İzzet KEÇECİ

Dış Haberler Sorumlusu & Editör & E-Bülten Sorumlusu
Nilfem BAYKAN

Editör (Kültür & Sanat)
Filiz DASTAN

Editör
Beril HAKVERİR

Yayın Katkısı Yapan Yazarlarımız
Nimet KARAASLAN | Aziz KORKMAZ

Yayın Türü / ISSN No
Yaygın Süreli / 2149 - 9217
2 Aylık Süreli

Baskı
Repar Tasarım Matbaa (Sertifika No: 40675)
Yenibosna Merkez Mh. Cemal Ulusoy Cd. No: 43
Bahçelievler/İstanbul

İdari Merkez
Olmadık Projeler | Hızır Çavuş Mescidi Sok. No:40/A Balat 34087
İstanbul- TR

Web: www.europolitika.com
e-posta: editor@europolitika.com & iletisim@europolitika.com

İÇİNDEKİLER

Doğu Akdeniz’de Rus Ruleti.....7
Devrim Şahin

AUKUS Paketi, Fransa’nın
Hint-Pasifik’te Planlarını Suya Düşürdü.....22
Seda KARATABANOĞLU

Tahran’ın Doğu Akdeniz Koridoru.....28
Nimet KARAASLAN

11 Eylül Saldırılarının AB’nin Terörizmle Mücadelesine Etkileri.....56
Doğancan BAY

Avrupa Birliği’nin Doğu Akdeniz Jeoekonomi
Politikaları Ekseninde Türkiye-İtalya İlişkileri.....64
Oğuzhan CAN

Avrupa Birliği ve ABD Arasında Afganistan Çıkmazı.....82
Ali İzzet KEÇECİ

Doğu Akdeniz’de Uyuşmazlık Teşkil Eden Deniz Alanlarında
Gerçekleştirilen Hidrokarbon ve Doğalgaz Çalışmalarının Kıbrıs
Sorununa Yansıması ile Soruna Getirdiği Yeni Dinamikler.....86
İlkay TÜRKEŞ

The European Parliament’s Stance In The Eastern Mediterranean
Dispute Between The European Union And Turkey.....108
Dr. Oğuz GÜNER

Avrupa ve Türkiye’den Örnekleriyle Kadın Dostu Kentler.....122
Dr. Melek Kaymaz MERT

Editörden

Dünya gündeminin değişen hızını yakalamaya çalışmak modern insan için modern haberleşme araçları vasıtasıyla çok kolay olsa da değil bir önceki günü birkaç saat öncesinin gündeminin dahi güncelliğini kaybettiği bir ortamda uluslararası ilişkiler ve ab merkezli bir yayın hazırlamak bizler için çok da kolay olmasa gerek. Değişen gündem bir yana, sürekli güncelliğini koruyan ancak içeriği bir önceki günü tutmayan bölgesel sorunlar ve yaşananlar da takibi zorlaştıran hususlardan olmakta.

AB politikaları ve Doğu Akdeniz de yaşananların giderek safları sıkılaştıran bir hale ulaşması, Türkiye'nin AB'den AB'nin de Türkiye'den vazgeçtiği anlamına mı geldiği sorusu zihinleri meşgul etmektedir. Doğu Akdeniz de suların ısınmasına yol açan ülkelerden ikisinin (Yunanistan ve Kıbrıs Rum Yönetimi) AB üyesi olması ve başta Fransa olmak üzere kimi AB üyesi ülkelerin bu iki ülkeye açık destek vermesi de sadece Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikalarını merkeze alıp müttefik/düşman ikilemini yaratmamakta, Türkiye'nin AB ye bakışını da köklü olarak değiştirmektedir.

NATO'nun yaşlanması! BM'nin makinaya bağlı hayatını idame ettirmesi! Dünya da yaşanan pek çok hadiseye

kayıtsız kalmalarına yol açmakta ve şüphesiz soğuk savaş sonrası dünyada bir politik belirsizliğe doğru da evirilmeye neden olmaktadır. Afganistan işgali sonrası ABD'nin hiçbir şey olmamış gibi ülkeyi terk etmesi ve 20 yıl sonra yeniden Taliban yönetimi ile karşılaşan Afgan halkı, bir nevi cami avlusuna terk edilmiş çocuk muamelesi görmenin rahatsızlığını haklı olarak yaşamaktadır.

Bir an önce daha modern ve tutarlı politikalar benimsemeye başlaması gereken dünya siyasetinin iki önemli kurumu NATO ve BM'nin her kaybettiği günün dünya ülkelerine özellikle çatışma halinde olan ülkeler nezdindeki kaybı sadece bir gün değil onlarca cana da mal olmaktadır. Yeni yüzyılın barış yüzyılı olmasına beklerken daha yolun başında 11 Eylül saldırıları ile karşılaşan dünya, bunun akabinde bir dizi işgal ve yıkımın geleceğini tahmin etmekte çokta zorlanmadı ancak bu kadar uzun süren bir işgalin tek hamleyle ve planlanan gününde bitirilmesi tabii olarak tüm dünyada şok etkisi yarattı.

NATO'nun daha kendi üyesi ülkeler arasında dahi bir ittifakı kalıcı olarak sağlayamamışken, dünya siyasetinde aktif bir rol almasını beklemek, soğuk savaş döneminde Sovyetlerin ittifak

üyesi komşularına saldırmasını ve NATO'nun da buna misliyle cevap vermesini beklemek kadar abestir.

Belarus-Polonya sınırında yaşanan krizler ve yeni bir mülteci dalgası ile uğraşmaktan ısrarla imtina eden AB yetkililerinin bunun üstüne birde Afganistan'dan yaşanması muhtemel göç dalgası ile yüz yüze gelmesi, unutulmuş mülteci sorununu yeniden AB gündemine taşıdı ve çözümü konusunda yetkilileri hareketlendirdi.

Türkiye, dünya ve AB gündeminin yine zirvede olduğu bir sayıda, yeni

yazılar ve yazarlarla bu yoğun ve yorucu gündemin azda olsa dışına çıkmaya çalıştık. Euro Politika ekibi olarak sizlerin huzuruna çıkmamızın ciddiyeti ve dünya gündemini takip etmenin ağırlığı var üzerimizde.

Kimi zaman yazım kimi zamanda küçük çaplı veri hatası olsa da kusurumuzun af olacağını bilerek ve daha titiz davranarak huzurlarınıza çıkmaya devam ediyoruz.

Ali İzzet Keçeci - EURO Politika Dergisi Baş Editörü

Doğu Akdeniz'de Rus Ruleti

Devrim Şahin*

//Doğu Akdeniz'deki münhasır kriz giderek Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye arasındaki bir meseleye dönüşüyor. Hatta Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Rum-Yunan ile Türk tarafları arasındaki meselelerde tarafsızlığını kaybetmesiyle Batı ittifakının Türkiye karşıtı bir ittifaka dönüştüğü söylenebilir. Gerginliğin daha fazla tırmandırılması bölgedeki kutuplaşmayı derinleştirip Ankara'yı Moskova'ya yaklaştırabilir. Tarafların birinin kazancının diğerinin kaybı sayıldığı sıfır toplamlı oyunlarının yol açabileceği olası kazalar ve silahlı çatışmalar düşünüldüğünde bölgede tehlikeli bir kumar – tabiri caizse Rus ruleti – oynandığı söylenebilir. AB'nin Doğu Akdeniz'de jeoekonomik geleceği tüm bölge aktörlerini bir araya getirip diyalog sürecini başlatması ve herkesin kazanacağı bir kazan-kazan çözümü politikası yürütmesi gereklidir.”

Giriş

Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları ve hidrokarbon kaynaklarının paylaşımı konusu günümüzde bölge ülkeleri arasındaki bir meseleden, Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye arasındaki bir soruna dönüştü. Bu dönüşümü hızlandıran etkenlerden biri, AB üyesi Yunanistan ile Kıbrıs'ta uluslararası alanda (Türkiye dışında) tanınan Kıbrıs Rum Liderliği'nin birlikte hareket ederek Türkiye ile yaşadıkları çekişmeyi AB platformuna

taşınması. Birliğin Doğu Akdeniz'deki jeoekonomi politikaları ve geleceği bakımından tercihlerini belirleyen diğer bir etken ise AB üyeleri olan Rum-Yunan tarafının kazanımlarının, AB'nin çıkarları doğrultusunda görünmesi (Waltz 2014).

Türkiye ile sorunlu bağları olan Kıbrıs Rum Liderliği ile Yunanistan politikalarını birlikte koordine ederek, Kıbrıs Türkleri ve Türkiye'nin haklarını yok sayan tek taraflı adımlarla

* Doğu Akdeniz Üniversitesi & Kıbrıs Politikalar Merkezi | Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler | Araştırma Asistanı | EUROPolitika Dergisi Yazarı

hareket ediyor. Kıbrıs Rum Liderliği Amerikan, İsrail, Fransız, Hollanda ve İtalyan şirketlerine hidrokarbon yataklarında gaz arama ve işletme faaliyetleri yürütmeleri için lisans vererek AB'nin yanısıra Amerika Birleşik Devletleri'ni de (ABD) sorunun içine çekerek Kıbrıs meselesinde üstünlük kazanmaya çalışıyor. Bu aktörler Mısır, Ürdün ve Filistin Ulusal Otoritesi gibi bölgede bulunan diğer aktörler ile, Türkiye'yi es geçerek ve dışlayarak, Doğu Akdeniz gazını Avrupa'ya taşımak için tasarlanmış bölgesel bir altyapı oluşturmayı amaçlayan East Med Forumu projesine ağırlık veriyor. Türkiye karşıtı ittifak, sadece son on yılda 20'den fazla askeri tatbikat gerçekleştiren, Rum-Yunan tarafının AB içindeki büyük destekçisi Fransa ise artan Türk-Yunan geriliminde Yunanistan'a destek gösterisi olarak 2021 yılı içerisinde bir nükleer

uçak gemisini Doğu Akdeniz'de geçici olarak konuşlandırarak Kıbrıs Rum liderliği ile ortak bir arama ve araştırma tatbikatı gerçekleştirdi.

Türkiye ise bir yandan kendi doktrinlerini üretirken ve ortak çıkarlarını paylaşan Libya ve Pakistan gibi muhataplarıyla işbirliği anlaşmaları yaparken, bölgede gambot diplomasisi (devletlerin birbirini tehdit ederek yürüttükleri diplomasi) uygulayarak ve tatbikatlar gerçekleştirerek deniz yetki alanlarında haklarını korumaya çalışıyor. Batı ile Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de karşılıklı olarak tırmandırdığı gerginlik, Ankara'yı Moskova'ya iki ülke donanmalarının ortak tatbikatlar yapacağı noktaya kadar yakınlıştırabilir (Spyer 2021). Ankara-Moskova ilişkileri özellikle Suriye ve Libya meselelerinden dolayı inişli çıkışlı bir doğa sergiliyor olsa da, her

iki ülkenin de söz sahibi olmaya çalıştığı Doğu Akdeniz'deki çıkarları doğrultusunda işbirliği geliştirebilirler (Aydın 2019, 33). Doğu Akdeniz meselesi Türkiye için bir enerji kaynağının ötesinde, devletin kuruluşundan bu güne gelen en birinci önceliği olan ulusal egemenlik ve toprak bütünlüğü meselesidir. Bununla birlikte, Türk halkı Akdeniz'i her zaman için bekasının ve medeniyetinin anahtarı olarak gördü. Modern Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, 1 Eylül 1922'de şöyle emretti: "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!" (Ortaylı 2016).

Doğu Akdeniz'deki son gelişmeler, bölgede istikrar ve barışın ne kadar savunmasız olduğunu ve krize dahil olan aktörlerin davranışlarındaki karmaşıklıklarına tabi olduğunu gösteriyor (Gilpin 1988, 591). Bölgede günümüzde yaşanmakta olan karşılıklı cepheleşmeyi geçmişte yaşanan gerilimlerden daha tehlikeli hale getiren etkenlerin başında, ABD'nin 1950'lerden bu yana tarafsız ve uzlaştırıcı bir güç olarak hareket ederken, hegemonyasının zayıflaması ve izlediği denge politikasının Türkiye aleyhine gevşemiş görünmesidir (Brzezinski 2012). Uluslararası sistemin kırılma noktası hesaba katıldığında, Doğu Akdeniz krizinde aktörlerin bölgedeki denizaltı gaz enerji kaynakları üzerinde oynadıkları yüksek riskli çatışma oyunları tehlikeli bir kumarı -- tabiri caizse Rus Ruleti'ni -- andırıyor (Slaughter, Tukumello and Wood 1999. 370). Bu tür riskli politikalar

yürüten taraflardan birinin rakip tarafı kışkırtması, bölgede gerilimin hepten olmayan şekilde tırmandırarak istenmeyen bir silahlı çatışmayla sonuçlandığı durumlara yol açabilir. Bu bağlamda, AB'nin Doğu Akdeniz'de jeoekonomi politikalarını ve geleceğini belirlerken, bölgedeki ihtilafların derinleşmesi yönünde değil önlenmesi için tercihlerini geliştirmesi gerekiyor. Bu bağlamda, tüm kıyıdaş aktörlerin bir uluslararası gayri resmi doğal gaz konferansında biraraya gelip diyalog sürecine ön ayak olma ve sürdürme görevi AB'ne düşüyor.

Münhasır Bir Kriz

Akdeniz'in deniz sularının sınırlandırılmasına ilişkin ihtilafların merkezinde AB tarafından resmi belge olarak tanınmasa da, Avrupa Komisyonu'nun balıkçılık politikasından sorumlu Genel Müdürlüğü gibi bazı idari birimleri tarafından referans olarak alınan Sevilla haritası yer alıyor. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (UNCLOS) 121'inci maddesine atıfta bulunulan harita, üzerinde yerleşim olan her Yunan adasını anakara olarak tanıyor ve bunlara "varsayımsal ortay hat" ilkesine göre maksimalist deniz alanları sağlıyor (Ülgen 2020). 121'inci maddeye göre insan yerleşimini veya ekonomik yaşamı barındırabilen bir adanın karasuları, bitişik bölgesi, münhasır ekonomik bölgesi (MEB) veya kıta sahanlığı belirlenirken, 1982 Sözleşmesi'nin diğer kara topraklarına uygulanan hükümlerinin esas alınması gerekiyor. Ancak, yine

aynı sözleşmede vurgulanan adaletlilik doktrinine göre ölçek ve başka bir ülkenin kıyı şeridine yakınlığının dikkate alınması gerekiyor. Buna dayanan uluslararası içtihat hukukunun uygulanması herhangi bir anakara kıyısının deniz bölgesine haksız bir tecavüz oluşturduğunda, 121'inci maddenin iptali imkânı yaratıyor.

Sevilla Haritası, bölgede Yunanistan ve Kıbrıs Rum Liderliği tarafından talep edilen kıta sahanlığını ve MEB'i AB'nin resmi deniz bölgeleri olarak kabul ediyor. Burada önemli bir dipnot ise haritayı hazırlayan Prof. Juan Luis Suarez de Vivero Türkiye'nin ölçek ve kıyı şeridine yakınlığı dikkate alınmadan varsayımsal ortay hat ilkesine göre hazırlanan deniz yetki alanlarının yol açabileceğini ihtilafların anlaşarak çözülmesi gerektiğine dikkat çekmesi. Ne 1958 sözleşmesini ne de 1982 sözleşmesini imzalayan Türkiye ise sözleşmelerin taraflarını bağlayıcı olduğunu belirten 1969 Viyana Antlaşması'nın Pacta Sunt Servanda ilkesine atıfta bulunarak Sevilla haritasının iddialarını reddetmektedir. Ankara, deniz sınırlarının belirlenmesinde 1958 ve 1982 sözleşmelerinden ziyade örf ve adet hukukunun hakkaniyet ilkelerinin geçerliliğini savunmaktadır. Hakkaniyet ilkelerine göre kıta sahanlığı sınırlandırılmasında en etkili kriter kıyı uzunluklarını dikkate almayı gerektiren coğrafyadır. Coğrafya, Türkiye gibi uzun kıyıları olan ülkelere geniş bir kıta sahanlığı, kısa kıyıları olan ülkelere veya adalara ise küçük bir kıta

sahanlığı verilmesini gerektirir (Başeren 2020).

Akdeniz'de deniz alanları paylaşımı konusunda uluslararası deniz hukukunun yorumlanmasındaki anlaşmazlıklar Türkiye ile Yunanistan, Türkiye ile Kıbrıs Rum Liderliği ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ile Kıbrıs Rum Liderliği arasında olmak üzere üç farklı boyutta ortaya çıkıyor. İlk uyuşmazlık Yunanistan'ın coğrafi yapısının belirsizliğinden kaynaklanıyor. Yunanistan Filipinler gibi bir ada devleti olduğunu, Türkiye kıyılarının birkaç deniz mili yakınına kadar uzanan Meis ve Rodos gibi Yunan adalarının aslında Yunanistan'ın anakarası hükmünde haklara sahip olduğunu iddia ediyor. Ankara ise yerleşik uluslararası uygulamayı referans alarak uluslararası mahkemelerin anakaralara bakarak çizilen ortay hattın ters tarafında bulunan adaların kıta sahanlığına sahip olamayacağı gibi geçmiş kararlarına dikkat çekiyor. Ankara bu bağlamda 1977 İngiltere-Fransa ve 1992 Kanada-Fransa davalarında Uluslararası Tahkim Mahkemesi'nin adaların ölçeği ve başka ülkelerin anakaralarına yakınlığının dikkate alınması yönündeki kararlarının, Akdeniz'de özellikle Yunan adaları olan Rodos ve Meis gibi adalar için emsal olduğunu iddia ediyor.

Ankara için diğer bir kabul edilemez durum ise Kıbrıs Rum Liderliği'nin 2003 yılında Mısır, 2007 yılında Lübnan ve 2010 yılında da İsrail ile yaptığı

ğı MEB sınırlandırma anlaşmalarında temel olarak alınan ortay hat ilkesini Türkiye'ye dayatmaya çalışması (Gürel, Mullen ve Tzimitras 2013, 3). Türkiye en başından beri bu anlaşmaların haksız olduğunu ve kendisi için herhangi bir hüküm veya sonuç yaratmadığını belirterek protesto etti. 2 Mart 2004 tarihli bir diplomatik notasında 2003 Kıbrıs-Mısır Sınırlandırma Anlaşması'na itirazını belirten Anka-

re ve Yunanistan ile birlikte kendisine verdiği Garantör devlet sıfatı ile Kıbrıs Türk halkının Kıbrıs'taki siyasi haklarının vesayetini talep ediyor. Kıbrıslı Türklerin yasal olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortağı olmalarına rağmen hidrokarbon kaynaklarının geliştirilmesi sürecine katılmaları tek taraflı olarak hareket eden Kıbrıslı Rumlar tarafından engelleniyor. Kıbrıs Rum Liderliği, ExxonMobil ve

ra, Türkiye'nin egemenlik haklarına sahip olduğu ve ilgili tüm tarafların katılımı olmadan sınır çizilemeyeceği, bölgedeki haklarının saklı tutduğunu beyan etti (Law of the Sea Bulletin 2004, 127). Benzer şekilde Kıbrıs Rum Liderliği'nin Lübnan ile yaptığı anlaşmaya Türkiye itiraz etmiş ve sonrasında Lübnan bu anlaşmayı parlamentosunda onaylamaktan vazgeçti.

Yunanistan ve Kıbrıs Rum Liderliği ile olan sorunlarına ilaveten, Türkiye'nin Akdeniz'de yüzleştiği bir diğer sorun ise Kıbrıs'taki politik sorunun deniz yetki alanları paylaşımını daha karmaşık hale getirmesidir. Türkiye 1960 Kıbrıs Antlaşmaları'nın İngilte-

Noble Energy gibi ABD şirketlerinin yanı sıra İtalyan ENI, Güney Kore'li Kogas, Fransız Total, Katar Petrol, İsraili Delek Group ve Hollanda kökenli Royal Dutch gibi diğer enerji devlerine Doğu Akdeniz'de gaz arama ve işletme ruhsatı verdi.

Oyun değiştiren keşifler

2010 yılında İsrail'in Leviathan bölgesinde, 2011 yılında Kıbrıs'ın Afrodit bölgesinde ve 2015 yılında Mısır'ın Zohr bölgesinde önemli gaz rezervlerinin varlığının keşfedilmesi ile bölgedeki çıkar ve güç dengeleri değişmeye başladı (Tsakiris 2016, 34). Bölgenin kıyı devletleri arasında ilk olarak Kıbrıs Rum Liderliği yeni keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının kendi

karasularında ve MEB bölgelerinde yer aldıklarını ilan ederek hak iddia etmeye ve Türkiye ile Kıbrıs Türk tarafını dışlayan işbirliği anlaşmaları yapmaya başladı (Al-Monitor 2020). Türkiye'nin itirazları, Lübnan'ın Kıbrıs Rum Liderliği ile yaptığı anlaşmayı parlamentosunda onaylamaktan vazgeçmesi ve Afrodit'te kanıtlanan gaz rezervlerinin Leviathan ve Zohr bölgelerindeki kadar rekabet edebilir olmamasına rağmen Kıbrıslı Rumlar lisans bloglarını duyurmaktan vazgeçmedi.

Leviathan, Afrodit ve Zohr gaz sahalarındaki keşifler sonrasında, bir yandan karşılıklı bağımlılık üzerine olan çıkarları, diğer yandan da Türkiye ile giderek artan sorunlu ilişkileri Kıbrıslı Rum Liderliği, Yunanistan, İsrail ve Mısır arasında çok boyutlu ve karmaşık bir ilişki sarmalı yarattı (Tanchum 2019). Türkiye'nin sınırlı orta güç yeteneklerine sahip olması rağmen, 2010'ların ortalarından bu

yana Ankara'nın Ortadoğu'yu yeniden şekillendirerek yeni bir bölgesel düzeni dayatma politikaları, ülkenin hem kendi bölgesi içinde, hem de AB içinde tecrit olmasına neden oldu. Buna ilaveten, dış politikanın iç politikanın uzantısı olarak kullanılmasıyla birlikte Türkiye giderek daha da yalnızlaştı. Düşmanımın düşmanı benim dostumdur anlayışıyla, Ankara'yı ve dış politikasını izole etmeyi hedefleyen bu ittifak Akdeniz gazını Türkiye'yi es geçerek Girit ve Mora üzerinden bir boru hattı ile Avrupa'ya ulaştırmayı hedefleyen East Med Forum adlı oluşumun kurulmasına ön ayak oldu (Çağatay and Sievers 2015).

Ankara Kıbrıs Rum Liderliği'nin Kıbrıslı Türklerin haklarını dikkate almayan MEB iddialarını ve uluslararası şirketlere lisans vermelerini tek taraflı ve gayri meşru olarak nitelendirerek tanımadığını belirtti. Adayı çevreleyen Doğu Akdeniz'de hidrokarbon aranmasının Kıbrıs sorununa

bir çözüm bulunmadan veya Kıbrıslı Türklerin uzlaşısı olmadan yürütülemeyeceği tezini savunan Ankara, uluslararası hukukun karşılıklılık ilkesine göre adımlarını belirledi. Kıbrıs Rum Liderliği'nin Eylül 2011'de açık denizde gaz arama sondajı için ruhsat vermeye başlamasından hemen sonra, Türkiye ile KKTC arasında kıta sahanlıklarını belirleyen bir anlaşma imzalandı. Türkiye ve Kıbrıs Türk halkının Doğu Akdeniz'deki hak ve çıkarlarını koruma niyetini göstermek için Ankara, adanın Kıbrıslı Türkler tarafından kontrol edilen Kuzey Kıbrıs açıklarında bağımsız bir gaz rezervi araştırması başlattı (Smith 2019). Rum-Yunan tarafının yabancı şirketlere yaptırım tehditiyle baskı uygulayabileceğini dikkate alan Türkiye, Piri Reis Sondaj gemisinin yanı sıra 2013 yılı itibarıyla Barbaros Hayrettin Paşa ve Oruç Reis sismik gemileri ile Fatih ve Yavuz sondaj gemilerini satın alarak keşif filosunun kapasitesini güçlendirmeye başladı. Türkiye bu gemileri deniz eskortları eşliğinde Kuzey Kıbrıs açıklarında petrol ve gaz arama ve sondaj çalışmaları yapmak üzere gönderdi.

Ankara Kıbrıs Rum Liderliği tarafından uluslararası şirketlere ruhsatlandırılan parsellerin bir kısmının Türkiye'nin kıta sahanlığıyla örtüştüğünü savunarak yeni NAVTEX uyarıları yayınlarlarken, Türk donanma gemileri ise Doğu Akdeniz'deki bu tartışmalı MEB bölgelerinde bir yandan sondaj yapılmasını engelliyor. Kıbrıs Rum Liderliği'nin 2017'de Amerikan

Exxon Mobil, İtalyan ENI ve Fransız Total şirketlerine üçüncü tur lisans verdiğini açıklamasının ardından, Şubat 2018'de Türk savaş gemileri İtalyan ENI enerji şirketine ait bir gemi olan Saipem 12000'in yolunu kesti. Bu arada, Türk donanması 2016'da Deniz Kurdu, 2019'da Mavi Vatan ve Akdeniz Kalkanı ve Deniz Kurdu başta olmak üzere bir dizi geniş çaplı tatbikat gerçekleştirdi. Türkiye enerji güvenliğini sağlamayı ve Türkiye'nin MEB iddialarını güçlendirmeyi amaçlayan Akdeniz Kalkanı tatbikatını "uluslararasılaştırmaya" çalışıyor. Pakistan, genişletilmiş formata katılan ilk ülke olurken, Ürdün bir gözlemci gönderdi.

Türkiye'nin 27 Kasım 2019'da Libya ile bir sınırlama anlaşması yapması ise Türkiye karşıtı ittifakı, özellikle Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni oldukça kaygılandırdı. Anlaşmada iddia edilen MEB bölgeleri, Türkiye ve Libya'ya East Med boru hattı projesinin planlanan güzergahıyla örtüşen Girit adasının doğusunu kontrol etme yetkisi veriyor. Ayrıca, anlaşma sadece karasularının sınırlandırılması konusunda değil, askeri ve güvenlik alanlarında da işbirliği öngörüyor (Yaycı 2020, 34). Anlaşma aynı zamanda ortak bir sınırı da belirlediğinden, Türkiye Akdeniz Kalkanı deniz tatbikatını Libya ile yapılan anlaşmada öngörülen alanlara genişletme girişiminde bulunabilir. Giderek artan gerginlikler, Türk donanmasının Türkiye-Libya anlaşmasının iddia ettiği deniz bölgelerinde (örneğin Pakistan

ve Libya ile birlikte) askeri tatbikatlar yürütmeye devam etmesi durumunda olası kaza veya çatışmalar konusunda kaygı uyandırıyor (Acer 2019). Ortaya çıkan bir diğer belirsizlik ise silahla Libya'da gücü ele geçiremeyen Hafter'in, Fransa ve Rusya gibi destekçilerinin yardımıyla seçimlere katılarak iktidara gelmesi durumunda bölgenin nasıl şekilleneceği.

Türkiye-Libya anlaşması sonrası dengeler

Türkiye-Libya anlaşmasının açıklanmasından iki aydan kısa bir süre sonra, 16 Ocak 2020'de Mısır, Kıbrıs, Yunanistan, İsrail, İtalya, Ürdün ve Filistin Yönetimi East Med Forum kuruluş tüzüğünü imzaladı. Yunan devlet televizyonu ERT'nin East Med projesini «Türkiye'nin provokasyonuna karşı bir kalkan» olarak tanımlaması ise bu projenin Türkiye ile Libya arasındaki yakınlaşmaya doğrudan bir yanıt olduğu anlamına geliyor (Papadimitriou 2020). 22 Eylül 2020'de, East Med Gaz Forumu, merkezi Mısır'ın Kahire kentinde bulunurken, 9 Mart 2021'e kadar yasal olarak yürürlüğe girecek bir tüzük resmen imzaladı. Buna ek olarak, Kıbrıs, İsrail ve Yunanistan, Türkiye'nin üzerinde hak iddia ettiği kıta sahanlığından geçmesi öngörülen 1.200 kilometrelik denizaltı elektrik kablosunun döşenmesi için bir ön anlaşma imzaladı. Buna karşılık Ankara, Yunanistan, İsrail ve AB heyetlerine kıta sahanlığı üzerinde herhangi bir çalışma yapmadan önce üçünü izin almaya çağırarak diplomatik nota gönderdi.

Ankara ile Trablus'un herhangi bir üçüncü şahsın haklarını hiçbir şekilde etkilemediğini iddia ettiği Türkiye-Libya deniz yetkilendirme anlaşması en çok Yunanistan'ı kaygılandırdı. Atina öncelikle 2005'ten bu yana devam eden uzun bir müzakere sürecinin ardından 7 Ağustos 2020'de Mısır ile sınır belirleme anlaşmasını hızlı bir şekilde sonuçlandırdı. Bunun ardından İyon Denizi'ndeki karasularını 12 mile çıkaran Atina, bu girişimini casus belli (savaş nedeni) olarak sayan Türkiye'ye karşı 28 Eylül 2021'de Fransa ile savunma işbirliği anlaşması imzaladı. "Taraflardan birinin saldırıya uğraması olasılığında diğer ülkenin askeri yardımını öngördüğü" bu anlaşma ile Yunanistan deniz yetki alanlarında hak iddiasından geri adım atmayacağı mesajını veriyor. Türkiye Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar ise Yunanistan ve Fransa anlaşmasına tepki göstererek gereken ne tedbir varsa alındığını beyan etti. Jerusalem Post'ta yayınlanan bir makale Türkiye'nin, Yunanistan ile İsrail'e meydan okuyarak Kıbrıs, Mısır ve Fransa ile giderek artan bir gerilimin yolunu hazırlıyor olabileceğini iddia etti (Frantzman 2021).

Doğu Akdeniz'deki ihtilaflara dahil olan aktörler MEB bölgeleri ve boru hattı güzergahları üzerine karşılıklı iddialarını anlaşarak çözmek yerine, maksimalist bir anlayışla hareket ediyorlar. Bu bağlamda tehditkar söylemler, gambot diplomasisi ve ittifak anlaşmaları yapmayı tercih etmeleri durumu daha karmaşıklaştırıyor.

Gambot diplomasisi bir ülkenin dış politika öncelikleri doğrultusunda silahlı çatışma riskine hazır olduğu konusunda rakiplerini uyarma çabalarını güçlendirmek için denizde askeri tatbikatlar yürütmesi ve özellikle de donanmasını caydırıcı olarak kullanması manasına gelir. Hem Türk hem de Yunan deniz kuvvetlerinin yakın geçmişlerinde caydırıcılık olarak donanma diplomasisine başvurdukları örnekler mevcut.

1964'de Kıbrıs'ta toplumlararası çatışmalar sonucu ortaya çıkan krizde Türkiye'nin donanması ile adaya çıkarma yapma hazırlığı, ABD'nin meseleye uzlaştırmacı olarak dahil olmasını sağlamıştı. 1987'de Yunanistan karasularını 6 milden 12 mile çıkarma girişiminde bulunduğu, Türk donanması 24 saat içinde tüm Ege'yi kapsayan deniz devriyeleri karşılık vermesi iki ülkeyi savaşın eşiğine getirdi. Sonuç olarak, Yunanistan oniki millik bir karasuları sı-

nırı ilan edemedi veya kıta sahanlığı üzerinde hak iddia edemedi; ne de bölgede sismik araştırmalar yapabildi. 6 Ocak 1996'da Kardak adası krizinde Türk donanması adaya çıkarma yaptı. 17 Mart 2002'de Türk donanma gemisi Giresun, Norveç araştırma gemisi Northern Access'i Kıbrıs Rum yönetimi adına keşif araştırması yürüttüğü ve faaliyet gösterdiği yerden çekilmeye zorlayarak, bu bölgenin aslında Türkiye'nin kıta sahanlığının güneyi olduğu uyarısında bulundu. Benzer şekilde Yunan donanması, Kasım 2009'da Meis adası çevresinde Türkiye adına sismik araştırma yapmakta olan bir Norveç gemisini zorla kaçırdı.

Geçmişte Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan krizler ile ilgili önemli bir ayrıntı ise, ABD'nin denge politikaları ve uzlaştırmacı rolü ile taraflar arasında olası bir silahlı çatışmanın önlenmesinde hayati bir rol oynamasıydı (Mearsheimer 2015). Bunların

krizlerin yanısıra 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesi sırasında, 1997'de Rus S-300 füze sistemlerinin Kıbrıs'a yerleştirilmesi teşebbüsünde ve 2015'te Kıbrıs limanlarının Rus donanmasına açılması girişimlerinde ABD nüfusunu etkin kullandı (Özçeklik and Düzcü 2020, 1091.; BBC 2015). Bugün ise Doğu Akdeniz'deki duruma bakıldığında, ABD'nin hem etki gücünün zayıfladığı hem de Fransa ile birlikte gitgide büyüyen Türkiye karşıtı ittifaktan taraf olduğu görünüyor (Ikanberry 2008). Türkiye-Libya anlaşmasının hemen ardından, ABD ve Fransa, East Med Gaz Forumu'nun başlatılmasına hız verdiler (Özekin 2020, 23-24). ABD tarafından böylesine belirgin bir politika değişikliğinin sonuçları potansiyel tehlikelerle doludur. ABD'nin taraflı tutumunu sürdürmesi, Doğu Akdeniz'in sularını daha fazla karıştırmakla kalmayacak, aynı zamanda Ankara'yı Moskova'ya yaklaştırarak bölgede dengeleri yeniden kurmaya zorlayacaktır.

Doğu Akdeniz'de Hesaplar

ABD Avrupa üzerindeki hakimiyetini zayıflatan Rusya'nın doğal gaz üzerindeki tekeline kırmak istediğinden, Akdeniz gazının Avrupa pazarlarına ulaşmasını ve çeşitlilik yaratmasını tercih ediyor. Rusya'nın doğal gaz üzerindeki bu tekeline Avrupa üzerinde diplomatik bir baskı aracı olarak kullanmasından muzdarip olan AB üye ülkeleri ise, ABD'nin bu tercihi ile aynı doğrultuda hareket ediyor. Kıbrıs Rum Liderliği ve Yunanistan gibi küçük ölçekli ekonomiye sahip

AB üyeleri kendi deniz yetki alanlarında olduğunu iddia ettikleri enerji kaynaklarında söz sahibi olmak istiyor. Bunların yanısıra yine küçük ölçekli ekonomiye sahip Mısır ve daha orta ölçekli ekonomiye sahip İsrail gibi bölgesel aktörler için de bu kaynaklara sahip olmak önem taşıyor. Bir enerji merkezi olma iddiasında olan Ankara ise bölgesel doğalgazın Türkiye üzerinden pazarlara ulaşmasını arzu ediyor (Mısır Bülteni 2015).

Kıbrıs Rum Liderliği, ekonomik hesaplara ilaveten, doğal gaz meselesini alenen milliyetçi bir şekilde kullanarak ve istismar ederek Kıbrıs sorununda kendi stratejik çıkarlarının ve, örneğin Garanti ve İttifak Anlaşmalarının hükümsüz olması gibi, tercihlerinin savunulması için enerji konularında ittifaklar yapma politikasını yürütüyor (Tziarras and Mitchell 2015). Bu bağlamda, Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarının keşfinden bu yana, Kıbrıs Rum Liderliği tek taraflı olarak güçlü enerji şirketlerini araştırma ve sondaj yapmak için ilan ettiği bloglara davet ederek bu şirketleri Kıbrıs sorununda kendi stratejik çıkarlarının paydaşı yapmaya çalıştı. Kıbrıslı Türklerin adanın açık deniz kaynaklarının yasal olarak ortak mülkiyetine sahip olmalarına ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de en uzun kıyı şeridinde sahip olmasına rağmen, Türk tarafı hidrokarbon kaynaklarının geliştirilmesi sürecinde dışlanıyor. Kıbrıslı Rum Liderliği'nin Türk tarafına herhangi bir söz hakkı tanımamaktaki kararlılığı, kendi ulusal çıkarlarını

en üst düzeye çıkarmak için tasarlanmış bir maksimalist bir taktik oyunudur. Ancak, bölgesel işbirliğine dayalı bir yaklaşım yerine bu tekil yaklaşımı benimseyen Kıbrıs Rum Liderliği aslında bölgesel istikrarı riske atıyor.

Kıbrıs Rum Liderliği'nin tekil yaklaşımını cesaretlendiren en önemli nedenlerden biri ise AB'nin birlik dayanışması bağlamında Türkiye ile olan meselelerinde Rum-Yunan tezlerine destek vermesi ve Türk donanması ile sondaj gemilerinin faaliyetlerini yasa dışı olarak tanımlaması (Kızıltan 2004). Ancak, daha sert yaptırımlar ile Ankara'nın sıkıştırılması ve gerilimin tırmandırılması konusunda birlik üyeleri arasında fikir ayrılıkları olduğunu not düşmek gerekiyor. Fransa'nın bu yönde bir politika izlerken, İspanya ve İtalya gibi Akdeniz ülkelerinin yanı sıra bazı Kuzey ülkeleri özellikle mülteciler, güvenlik, teröre karşı AB ile Türkiye arasındaki işbirliğini hesaba katarak Ankara'ya karşı sert yaptırım kararlarını desteklemiyor. AB'nin diplomatik desteğinin yanısıra AB üye ülkelerinin savunma alanında işbirliğini daimi hale getirmeyi öngören Yapılandırılmış Daimi İşbirliği (PESCO) Rum-Yunan tarafını cesaretlendiriyor. Özellikle İngiltere'nin AB üyeliğinden ayrılmasından sonra birliğin askeri gücünün başını çeken Fransa, PESCO çerçevesinde NATO'ya alternatif olarak Avrupa'ya özgü bir güvenlik mimarisini öne çıkarmaya çalışıyor. AB içinde diplomatik ve askeri konularda aldığı destekle cesaretlenen Atina'nın NATO'ya

pek fazla bel bağlamaması ittifakın olası bir kaza veya akteri çatışmayı önleyebilmesi gücünü zayıflatıyor.

Deniz yetki alanları konusunda ve PKK terör örgütü karşısındaki mücadelesinde NATO çatısı altında umduğu dayanışmayı bulamayan Türkiye açısından ise NATO üyeliğinin yükümlülükleri, S-400 savunma sistemleri alımında kararlılığının gösterdiği gibi, eskisi kadar bağlayıcılık ifade etmiyor. Doğu Akdeniz ve Ege'deki gerilimin tırmanmasının NATO'nun güvenlik mimarisi açısından geri dönüşü olmayan zararlar vermesi ve bundan başta Rusya olmak üzere ittifak karşıtlarının çıkar sağlaması ise olasılıklar arasında. Türkiye kendine karşı ittifaka karşı koymak için Doğu Akdeniz'de Rusya ile daha yakın ilişkiler kurmaya yönelebilir (Ulusal Kanal 2020).

Ankara-Moskova ilişkileri inişli çıkışlı karışık bir doğa sergiliyor olsa da, Suriye konusundaki farklılıklarını düzeltmeye yönelik son girişimler göz önüne alındığında, her iki ülkenin de etkilerini artırmaya çalıştığı Doğu Akdeniz'de şaşırtıcı bir şekilde işbirlikçi hal alabilir (Sogoloff 2017). Ankara ve Moskova, Rus ve Türk donanmalarının birlikte çalıştığı Karadeniz'deki işbirliklerine benzer şekilde, Doğu Akdeniz'de de ortak çıkarlarını ön plana çıkarmanın yollarını bulabilir ve donanmalarının ortak tatbikatlar yapacağı noktaya kadar yakınlaşabilir (Abay 2020). Rusya coğrafi olarak bölgenin bir parçası olmasa da

Doğu Akdeniz’de kıyıları bulunan Suriye’deki üsleri sayesinde giderek varlığı ve etkisini daha çok hissettiriyor. Rusya’nın doğalgaz rezervlerinin büyüklüğü düşünüldüğünde, Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon kaynakları Rus doğalgazına alternatif olmasa da Avrupa üzerindeki tekelinin ve etkisinin zayıflamasını istemeyen Moskova Doğu Akdeniz’deki doğal gazın denizin dibinde kalmasını tercih ediyor (Başeren 2020).

Doğu Akdeniz’deki manzara karşısında Türkiye’nin deniz yetki alanları paylaşılması konusunda bir oldu bittiyi (fait accompli) kabul etmesini beklemek, AB’nin Doğu Akdeniz jeoekonomi politikaları ve geleceği bakımından açısından vahim hata olur. Türkiye için Doğu Akdeniz bir egemenlik meselesidir, yani vazgeçemez. Doğu Akdeniz’de gerginliğin daha fazla tırmandırılması, Ankara ile Moskova’nın birlikte hareket etmesinin önünü açar. Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının Türkiye’nin dışlandığı platformlar veya hak iddia ettiği deniz yetki alanlarının çignenerek aktarılması durumunda Ankara’nın çıkarları ve tercihleri Moskova’nın tercihlerine yakınlaşacaktır. Böyle bir bölgesel taban kayması, bugüne kadar AB’ye istikrar sağlamış transatlantik güvenlik sistemine onarılması zor tahribatlar verecek bir yapısal taban kaymasını tetikleyebilir.

Sonuç

Doğu Akdeniz’de giderek tırmanan gerginlik ve ilgili tarafların provoka-

tif hamleleri, bölgede istikrarın geçmişte olduğundan daha değişken ve öngörülemez olduğuna dair uyarı işaretleridir. Türkiye ve bazı AB üye ülkelerinin başını çektiği Türkiye karşıtı ittifakın karşılıklı cepheleşmesi göz önüne alındığında, Doğu Akdeniz gitgide herhangi bir oyuncunun bir sonraki hamlesini öngörebilmenin veya tahmin etmenin çok zor olduğu tehlikeli bir kumar masasını andırıyor. Rakibin kaybının bir kazanç olduğu şeklindeki bir miyop yaklaşım benimseyen rakip taraflar, çatışmaları riske atmaya istekli bir şekilde aşırı özgüvenleri ve birbirlerinin hamlelerini bir blöfe indirgeyerek Rus ruleti-ne benzer bir oyun oynadıkları iddia edilebilir. Bölgedeki aktörlerin hiçbiri deniz yetki alanlarından vazgeçmeyeceğine göre, maksimalist taleplerinden ve meseleyi iç politikalarının bir uzantısı olarak kullanmaktan vazgeçmeleri gerekir. Doğu Akdeniz’de kıyıdaş ülkelerin açık deniz enerji varlıklarından elde edilen faydaları en üst düzeye çıkarmak ve paylaşmak için sağduyu ile hareket ederek birlikte çalışmaları ve işbirliği yapmaları gerekir. Böyle bir yaklaşım, tüm tarafların bir şekilde kazanmasını sağlayan bir kazan-kazan sonucu sağlar. Bu tür bir işbirliği için bu denizde kıyıları bulunan tüm ülke ve otoritelerin bir uluslararası gayri resmi doğal gaz konferansında biraraya gelip diyalog sürecini başlatması gerekir. AB’nin ve üye ülkelerinin de üzerine düşen kendi ilke ve normlarına uygun olarak böyle bir yaklaşımı desteklemeleri ve aracı olmalarıdır.

Referanslar

Abay, E. G. (2020). "Türk Akım'la güçlenen Türk-Rus enerji iş birliği Doğu Akdeniz'e taşınabilir," ("Turkish-Russian Energy Collaboration strengthened by TurkishStream can be transferred to Eastern Mediterranean,") Anadolu Agency (January 10). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkakimla-guclenen-turk-rus-enerji-is-birligi-dogu-akdenize-tasina-bilir/1698488>

Acer, Y. (2019). Doğu Akdeniz'de Yetki Alanları ve Türkiye-Libya Muta-bakatı. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Analiz. 301.

Aydın, A. (2019). Rusya'nın Enerji ve Güney Kıbrıs Politikası. Ortadoğu Analiz 10(89): 33-35.

Başeren, S.H. (2020). Anadolu Ajansı: Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Uygulamaları. Retrieved from <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/misir-yunanistan-anlasmasi-ve-turkiye-nin-dogu-akdeniz-deki-uygulamaları/1953584>

Brzezinski, Z. (2012). "After America," Foreign Policy (January/February 26-29).

Çağatay, S. and Marc S. (2015). "Turkey and Egypt's Great Game in the Middle East: The Regional Powerhouses Square Off," Foreign Affairs (March 8). Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2015-03-08/turkey-and-egypts-great-game-middle-east>

Frantzman, S. J. (2021). "Turkey Prepares to Clash with Israel, Greece and EU over East Med," The Jerusalem Post (March 16)

Gilpin, R. (1988). "The Theory of Hegemonic War," Journal of Interdisciplinary History 18(4).

Gürel, A. & Mullen, F. & Tzimitras, H. (2013). The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios. Peace Research Institute. Cyprus Centre Report.

Ikanberry, J. (2008). "The Rise of China and the Future of the West: Can the Liberal System Survive?" Foreign Affairs (January 2).

Kızıltan, A. and Takım A. (2004). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu, (Turkey-European Union Relations and Cyprus Problem), Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 25, 295-322.

United Nations Office of Legal Affairs "Law of the Sea Bulletin: Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea Office of Legal Affairs United Nations", United Nations Office of Legal Affairs, New York: United Nations, 2004.

"Tanel Yıldız: Akdeniz Doğalgazı Mısır Üzerinden Dünyaya Ciddi bir Şekilde Sunulamaz," ("Taner Yıldız: Mediterranean Naturalgas Cannot Presented to World Seriously,") Mısır Bülteni, (May 4, 2015). Retrieved

from <http://misirbulteni.com/tanel-yildizakdenizdogalgazi-misir-uzerinden-dunyaya-ciddi-bir-sekilde-sunulamaz/>

Mearsheimer, J. (2015). "What is America's Purpose?" *National Interest* 139 (September/October 2015).

Ortaylı, İ. 2016. "İlk hedefiniz Akdeniz'dir emri neden çok önemli?" *Hürriyet* (30 Ağustos)

Özçelik, S. & Düzcü, M. (2020). *İngiltere ve Ege Denizi: Hegemonya'dan Yumuşak Güç'e Ege Denizinde İngiliz Dış Siyasetinin Oluşturulması. Ege Jeopolitiği*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Özekin, M. K. (2020). *Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye, Güvenlik Stratejileri* 16(33): 1-51.

Papadimitriou, J. (2020). "EastMed: Belirsizliklerle dolu boru hattı projesi," ("EastMed: Pipeline project full of uncertainties,") *Deutsche Welle* (January 3). Retrieved from <https://www.dw.com/tr/eastmed-belirsizliklerle-dolu-boru-hatt%C4%B1-projesi/a-51883677>

Smith, H. (2019). "Turkey insists on right to drill for energy reserves off Cyprus," *The Guardian*, (May 20). Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2019/may/20/turkey-insists-on-right-to-drill-for-energy-reserves-off-cyprus>

Slaughter, A, Tukumello, A. and Wood, S. (1999). "International Law and International Relations Theory: A New Generation of Interdisciplinary Scholarship," *American Journal of International Law* 93(2).

Sogoloff, N. (2017). *The Washington Institute: "Russia's Energy Goals in Syria"*. Retrieved from <https://www.washingtoninstitute.org/fikraforum/view/russias-energy-goals-in-syria>

Spyer, Jonathan. (2021). "Growing relations between Turkey, Russia is concern for Israel," *The Jerusalem Post*, October 7, 2021

Tanchum, M. (2019). "Gas For Peace," *Foreign Policy* (May 28). <https://foreignpolicy.com/2019/05/28/gas-for-peace/#>

Tsakiris, T. (2016). *The Gifts of Aphrodite: The Need for Competitive Pragmatism in Cypriot Gas Strategy. Energy Cooperation and Security in the Eastern Mediterranean: A Seismic Shift towards Peace or Conflict?* (22-36). Tel Aviv University. SDAC Research Paper No:8.

Tziarras, Z., and Mitchell, G. (2015). "Full of Gas, Full of Problems: The Eastern Mediterranean's Hydrocarbon Showdown, *The National Interest*.

Ülgen, S. (2020). "Avrupa Birliği ve Deniz Yetki Alanları", *EDAM Blog*, 20 August.

Yaycı, C. (2020). Türkiye-Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşması'nın Sonuç ve Etkileri. *Kriter* 4(42): 34-27.

"Amiral Gürdeniz Rus gazetesine konuştu: Akdeniz'de ortak faaliyet icra edilebilir", ("Amiral Gürdeniz spoke to the Russian newspaper: Joint activity can be carried out in the Mediterranean,") *Ulusal Kanal* (December 1, 2020). Retrieved from <https://www.ulusal.com.tr/gundem/amiral-gurdeniz-rus-gazetesine-konustu-akdeniz-de-ortak-faaliyet-icra-edilebilir-h244612.html>

Waltz, S. (2014). "The Top 5 Foreign Policy Lessons of the Past 20 Years," *Foreign Policy* (November 18)

"Kıbrıs limanlarını Rus donanmasına açıyor," ("Cyprus is opening its ports to Russian Navy,") *BBC News*, (February 26, 2015). Retrieved from http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150226_kibris_liman

"Egypt-Turkey tensions continue to rise in wake of newsroom raid," *Al Monitor*, (January 18, 2020). Retrieved from <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/01/egypt-security-raid-turkish-anadolu-agency-relations.html>

AUKUS Paktı, Fransa'nın Hint-Pasifik'te Planlarını Suya Düşürdü

Seda Karatabanoğlu - Gazeteci*

“Fransa ile 2016 yılında imzaladığı ve 90 milyar Avustralya dolarına ulaşan denizaltı anlaşmasını iptal eden Avustralya, ABD ve İngiltere ile yeni bir üçlü güvenlik ortaklığına giderek nükleer denizaltısı üreteceğini açıkladı.”

Avustralya, Kraliyet Donanması'nın mevcut Collins sınıfı denizaltılarının yerini alması için 2016 yılında Fransız Naval Group ile imzaladığı 12 adet Attack sınıfı denizaltı filosu sözleşmesini iptal etti. ABD Başkanı Joe Biden, İngiltere Başbakanı Boris Johnson ve Avustralya Başbakanı Scott Morrison'ın 16 Eylül'de düzenlediği çevrimiçi basın toplantısında ABD, Birleşik Krallık ve Avustralya'nın katıldığı üçlü güvenlik iş birliği AUKUS (Australia-United Kingdom-United States Security Pact) Paktı açıklandı. Avustralya adı-

na açıklamalarda bulunan Başbakan Morrison, Avustralya hükümetinin Fransa ile anlaşmanın iptali kararını savundu. AUKUS sayesinde ABD ve İngiltere ile sonsuza kadar ortaklık kurarak, Avustralya'da denizaltılar üzerinde çalışmaya başlamadan önce detayları belirlemenin 18 ay kadar süreceğini belirtti. Süreç tamamlandığında Avustralya donanması, ABD ve Birleşik Krallık kaynaklı, konvansiyonel silahlarla donatılmış en az 8 nükleer denizaltıyı envanterine katmış olacak.

* İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden mezun oldu. Şu anda Paul Valéry Üniversitesi'nde Avrupa Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler programında yüksek lisans öğrencisi. Gazeteciliğe Cumhuriyet Gazetesi'nde muhabir olarak başladı. Ardından çeşitli internet sitelerinde editörlük yaptı. 2016 yılından beri gazeteciliğe serbest olarak devam ediyor. Haber ve söyleşileri DW Türkçe, Euronews Türkçe, Inside Turkey, Journo, NewsLabTurkey ve Sivil Sayfalar'da yayınlandı. Talent Politan ve Mimoza dergilerinde biyografi ve aktüel yazıları yer aldı. Nida Dinçtürk ve Akın Art ile birlikte dış haber odaklı Dünya Podcast'in kurucusu ve editörü. Avrupa odaklı politika dergisi EuroPolitika'da Fransa gündemi üzerine yazılar yazıyor.”

AUKUS nedir?

ABD, İngiltere ve Avustralya arasında güvenlik iş birliği olan AUKUS, Avustralya'nın nükleer denizaltıya sahip olmasını amaçlıyor. İş birliği kapsamında Avustralya nükleer tahrike sahip denizaltı alacak. Buna göre, ABD ile İngiltere nükleer denizaltı işletebilmesi için Avustralya'ya gerekli imkânları sağlayacak. ABD ve müttefikleri AUKUS'u Çin'in, Güney Çin Denizi'ne konuşlandırdığı gücüne ve bölgede artan nüfuzuna karşı bariyer olarak görüyor. 16 Eylül'deki basın toplantısında konuşan ABD Başkanı Biden "Hem bölgedeki durumu hem de bu durumun gelebileceği noktayı ele alabilmemiz gerekiyor. ABD, İngiltere ve Avustralya'nın hatta bütün dünyanın bu bölgenin gelecekte özgür ve açık olmasına ihtiyacı var" diyerek AUKUS'un kendileri için taşıdığı önemi dile getirdi.

Avustralya, Fransa ile anlaşmadan neden vazgeçti?

Avustralya'nın savunma alanında önde gelen düşünce kuruluşları bir süredir Çin'in askeri alandaki ilerlemesine yönelik kaygılarını dile getiriyordu. ABD Savunma İstihbarat Ajansı'nın (DIA) 2020 yılında Kongre için hazırladığı raporda, Çin Deniz Kuvvetleri'nin 350 parçalık donanmasıyla dünyanın en büyük donanması olduğu yazılıyordu. Avustralya, daha önce kıyı bölgelerini korumaya yönelik hareket eden Çin'in son dönemde açık deniz odaklı politikasına karşı ABD ve İngiltere ile iş birliğinin yapmanın lehine olacağını düşünmüş

olmalı ki Fransa ile 2030'a kadar 12 denizaltı alımına ilişkin sözleşmeyi iptal ederek 2040'a kadar 8 Amerikan denizaltısı alımını öngören başka bir sözleşme imzaladı.

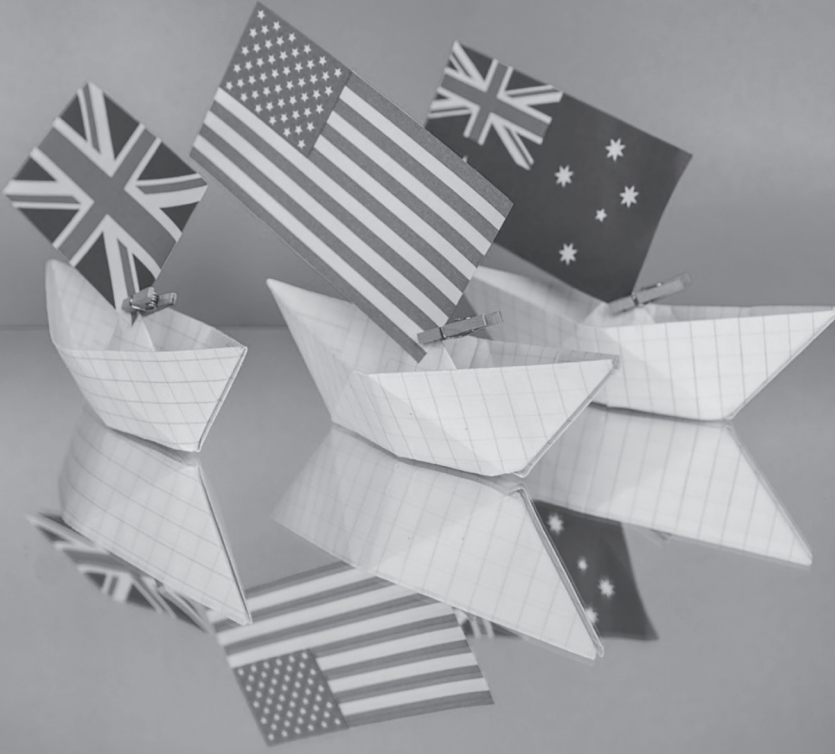
Avustralya'dan sözleşmeyi iptal edeceğine dair sinyal

Avustralya, ocak ayında kapsamlı deniz kuvvetleri modernizasyon planını duyurmuştu.

Avustralya'nın deniz güvenliğini artırmak amacıyla gelişmiş güdümlü silahların geliştirilmesi için 1 milyar dolarlık yatırım yapılacağı belirten planda, bin 500 km menzilli kapasiteli silahların geliştirilmesine ve denizaltı alanında yeni yatırımlar yapılmasına vurgu yapılmıştı. Ardında şubat ayında Fransız gazetesi Le Figaro, denizaltı projesine kesin gözle bakılmaması konusunda Paris'i uyarmıştı. "Yüzyılın Anlaşması" olarak değerlendirilen anlaşma için Avustralyalı yetkililerin "b planı" talep ettiği belirtilen haberde, Naval Group'un bütçeyi aşma ve gecikmeyle suçlandığı yer almıştı. Mayıs ayında ise Avustralyalı yetkililerin Naval Group ile olan yaşanan sorunlardan dolayı geçici çözüm olarak Alman Thyse 214 denizaltılarını değerlendirdiğini basına yansımıştı.

Fransa'dan gelen tepkiler

Fransa, anlaşma iptaline ilk tepkiyi ABD ve Avustralya'daki büyükelçilerini geri çağırarak verdi. Macron'un kararıyla atılan bu adım Fransa'nın öfkesinin resmiyete dökülmesiydi.

Avustralya'nın anlaşmayı iptal etmesini iki ülke arasında kurulan güvene ihanet olarak değerlendiren Dışişleri Bakanı Jean-Yves Le Drian, Fransa'nın durumunu sırtından bıçaklanma olarak tarif etti. 21 Eylül'de New York'taki Birleşmiş Milletler Kongresi'ne katılan Jean-Yves Le Drian, düzenlendiği basın toplantısında "Konu her şeyden önce müttefikler arasındaki güvenin çöküşüdür" diyerek bölgedeki müttefik ABD ile güven ilişkisinin zedelendiğine dikkat çekti.

Hint-Pasifik Fransa için neden önemli?

Fransa, Hint-Pasifik bölgesinde varlık gösteren tek Avrupa Birliği ülkesi. Fransa'nın bölgedeki deniz aşırı toprakları Mayotte, Yeni Kaledonya, La Reunion, Wallis&Futuna ve Fransız Polinezya'sında 1 milyon 600 bin

Fransız vatandaşı yaşıyor. Söz konusu topraklarda 8 bin civarı askeri gücü olan Fransa'nın mevcut Cumhurbaşkanı Macron görevden itibaren Hint-Pasifik bölgesini yakından takip etmiş ve kendi stratejisini ABD'nin stratejisine paralel bir şekilde düzenlemek istemişti. Bu doğrultuda Mayıs ayında Hint-Pasifik Okyanusu'nda ABD, Avustralya ve Japonya ile askeri tatbikatlara katılmıştı. Bu durum, Keio Üniversitesi'nden Doç. Dr. Michito Tsuruoka tarafından ABD ile askeri ittifakının semsiyesi altında dinlenmeye alışmış olan Fransa için itibar kazanma olarak değerlendirilmişti.

Fransa Savunma Bakanlığı 2019 yılında Hint-Pasifik'te Fransa'nın savunma stratejisine yönelik bir rapor hazırlamıştı. Nisan ayında ise Fransa Dışişleri Bakanlığı, bölgedeki ül-

kelerle iş birliğine dair “Fransa’nın Hint-Pasifik’teki Ortaklıkları” başlıklı raporu yayınlamıştı.

Fransa’nın Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkelere yaptığı toplam ihracatın üçte birinden fazlasını Hint-Pasifik bölgesindeki ülkelere yaptığı düşünüldüğünde ekonomik olarak da göz ardı edilecek bir bölge olmadığı aşikâr.

Macron-Biden görüşmesi

Deniz aşırı toprakları nedeniyle kendisini bölgenin aktörlerinden biri olarak gören Fransa’nın, müttefiki ABD tarafından siyasi, askeri ve ekonomik açıdan oyun dışı bırakılması iki ülke arasında ittifakın biteceğine dair yorumlara neden oldu.

22 Eylül’de Macron ve Biden’ın telefon görüşmesi sonucu Élysée Sarayı’ndan yapılan açıklamada, Macron ve Biden’ın güveni yeniden inşa etmek için derinlemesine istişareler başlatmayı kabul ettiği yer aldı. Macron’un güvenin yeniden tesisi için Biden’dan somut önlemler bekleyeceği belirtilen görüşmede, ABD’nin Afrika’nın Sahel bölgesinde, (Moritanya, Mali, Nijer, Çad ve Burkina Faso) Avrupa ülkeleri tarafından yönetilen terörle mücadele misyonlarına desteğini artırma taahhüdünde bulunduğu belirtildi. ABD, Fransa’nın Sahel bölgesinde operasyonları lojistik ve istihbarat desteği sağlıyor. Bu görüşmenin ardından Fransa ABD’den geri çektiği büyükelçisini tekrar geri gönderme kararı aldı. Bu durum, kimi

çevrelerce Fransa’nın teslim olduğu ya da kontrolü kaybettiği yönünde yorumlara neden oldu.

Çin’den AUKUS yorumu: Büyük sorumsuzluk

Konunun baş aktörlerinden Çin’in Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Zhao Lijian, AUKUS iş birliğini büyük sorumsuzluk olarak değerlendirdi. Çin’in Washington Büyükelçiliği’nden yapılan açıklamada ise “Üçüncü ülkelerin çıkarlarını hedef alan dışlayıcı bloklar kurulmamalı. Üç ülke özellikle de Soğuk Savaş dönemi düşünce şeklerinden ve ideolojisinden kurtulmalı” ifadeleri yer aldı.

AB: Bize danişılmadı

27 Avrupa Birliği ülkesinin dışişleri bakanları, Fransa ile dayanışmalarını açıkça ifade etti. Avrupa Diplomasisi Başkanı Josep Borrell, konunun ABD ve Fransa arasında olmadığını tüm AB’yi etkilediğini söyleyerek AB’nin Hint-Pasifik bölgesinde daha fazla iş birliği yapması gerektiğini dile getirdi. Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen ise, Fransa’ya yapılan muameleyi “kabul edilemez” buldu.

Avrupa Birliği’nin Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Sorumlu Yüksek Temsilcisi Josep Borrell, anlaşmayı medyadan öğrendiğini ve büyük bir hayal kırıklığına yaşadığını ifade ederek, “Böyle bir anlaşma herhalde bir gecede ortaya çıkmadı. Üzerinde uzun süre çalışıldığını tahmin ediyorum. Bize bilgi verilmemesi, bu mü-

zakerelere dahil edilmememiz üzücü. Bu durum bir kez daha bizi Avrupa stratejik özerklik meselesine öncelik verme ihtiyacı üzerinde düşünmeye zorluyor. Bu, kendi başımıza ayakta kalmamız gerektiğini gösteriyor” dedi.

Malezya: Bölgede nükleer silah yarışı tetiklenebilir

Malezya Başbakanlığı Çin’in adını geçirmeden yaptığı açıklamada, anlaşma iptalinin bölgedeki, özellikle Güney Çin Denizi’ndeki diğer güçleri daha saldırgan davranmaya teşvik edeceğini ifade edildi. Avustralya’nın atomik güce sahip denizaltı üretme kararının bölgede nükleer silah yarışını tetikleyebileceği uyarısı yapıldı. Ancak Avustralya nükleer silahlar edinmeyecek, konvansiyonel silahlarla donatılmış nükleer denizaltı filosuna sahip olacak.

Nükleer denizaltı, temel güç ihtiyacını nükleer bir reaktörden sağlıyor ve mutlaka nükleer harp başlığı taşıması gerekmiyor.

İngiltere: AUKUS yüzlerce yeni iş imkânı yaratabilir

Gelen tepkilere karşı AUKUS’u savunan İngiltere Dışişleri Bakanı Liz Truss, güvenlik iş birliğinin yüzlerce yeni iş imkânı yaratabileceğini kaydetti. İngiltere’nin çıkarlarını korumakta inatçı olmaya devam edeceğini aktara Truss, Sunday Telegraph için yazdığı makalede, “Özgürlüklerin korunması gerekir bu yüzden dünyanın dört bir yanında güçlü güvenlik

bağları kuruyoruz. Bu sadece kavramsal bir dış politika değil aynı zamanda benzer görüşlere sahip ülkelerle ortaklıklar yapıp, ortak değerler ve ortak çıkarlar üzerine koalisyonlar kurarak, İngiltere ve ötesindeki insanlara hizmet etmektir” ifadelerine yer verdi.

NATO’nun konumu

Macron’un özellikle üzerinde durduğu ve 3 yıl önce Avustralya’ya yaptığı ziyaret sonrası güçlendiğini düşündüğü Hint-Pasifik stratejisinin iflas etmesinin ardından bu konunun NATO’da yansımaları olup olmayacağı ilk gündem tartışması konusu. Fransa Dışişleri Bakanı Jean-Yves Le Drian, Fransa’nın bölgeden iki NATO müttefiki tarafından resmen dışlandığını söylemesi konuyu NATO’ya taşıyacağı yorumlarına neden oldu.

İki yıl önce NATO’nun beyin ölümünün gerçekleştiğini ve söyleyerek transatlantik askeri ittifakının sorun yaşadığını söyleyen Macron, bu iddiasından bir yıl sonra geri adım atmış ve Münih Güvenlik Konferansı’nda NATO’ya inandığını söylemişti. Son yıllarda kendi çıkarlarına destek olmadığı için NATO’yu hedef alan Fransa, 1966 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle’nün kararıyla NATO’nun askeri komiteden çekilmiş, 2009 yılında döneminde Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy’nin kararıyla yeniden askeri komiteye dönmüştü. Macron, NATO’nun öncelikli adımlarının ABD çıkarları olduğunu hatırlamış olacak ki

şimdiye kadar Fransa'nın NATO'daki konumunu olumsuz etkileyecek bir adımda bulunmadı.

Geçen yıl savunma, güvenlik ve nükleer silahlanma konularında Fransa'nın izleyeceği temel stratejiyi anlatan bir prensip konuşması* yapan Macron, Avrupa ülkelerine güvenlik konusunda inisiyatifi kendi ellerine almaları çağrısında bulunmuştu. Macron, Avrupa'nın güvenliğinin gelecekte de ABD ile yakın iş birliğiyle sağlanacağını söylese de Fransa, Avrupa Birliği'nin stratejik özerklik benimsemesi ve Avrupa Ordusu kurması girişimlerinin başını çekiyor.

ABD Başkanı Joe Biden'nın göreve geldikten sonra ülkesindeki diplomatlara verdiği "Amerika geri döndü, diplomasi geri döndü" mesajını AUKUS'un kurulması ve Fransa'nın Hint-Pasifik'te oyun dışı bırakılmasıyla ilk kez somut örneğini gösterdi. ABD'nin bu hamlesi sonrası Fransa Avrupa Birliği'ne ait savunma gücü için harekete geçse bile bunun kısa sürede hayata geçmeyeceği kesin.

*Aynı zaman başkomutan sıfatına sahip Fransa cumhurbaşkanları beş yıllık görev süreleri boyunca geleneksel olarak bir kez savunma ve güvenlik konusundaki stratejiyi ortaya koyan prensip konuşması yapıyor.

Tahran'ın Doğu Akdeniz Koridoru

Nimet KARAASLAN*

Giriş

Doğu Akdeniz'in stratejik, ekonomik, politik açıdan var olan önemi, bölge güçleri ile başlıca küresel güçlerin, Doğu Akdeniz ile olan ilgilerinin oluşmasına ve bölgede güç mücadeleleri içerisine girmelerine neden olmuştur.

İran Doğu Akdeniz kıyısında yer almamasına rağmen bölgedeki güç mücadelesinde kendisini dışarıda bırakmak istememekte ve bölgesel güçlerle yaptığı anlaşmalarla adımlarını sağlamlaştırarak Doğu Akdeniz'de söz sahibi olmayı hedeflemektedir.

İran'ın tarihsel geçmişinde Doğu Akdeniz'e inme ve bölge hakimiyetini elde etme politikası yer almaktadır. İran Kara koridoruna sahip olarak bölgedeki ekonomik siyasi çıkarlarını garanti altına almayı hedeflemektedir. İran'ın kara koridoru alternatiflerinin Irak, Suriye ve Lübnan üzerinden geçmekte olduğu düşü-

nüldüğünde bu ülkeler aralarındaki ilişkiler önemlidir. Doğu Akdeniz'de sınırı olmayan bazı küresel güçler ise buradaki enerji ve hakimiyet yarışına dahil olmak adına bölgedeki ülkelerle anlaşmalar yaparak, Doğu Akdeniz de söz sahibi olmayı hedeflemişlerdir. Bu nedenle bölgede söz sahibi olan ülkelerin durumundaki değişim bazı küresel güçleri de etkilemektedir.

Bu analiz yazısı ile Doğu Akdeniz'in önemi, İran'ın kara koridoru alternatifleri ve başlıca küresel güçlerin İran'ın kara koridoruna bakışı irdelenecektir. Resmin geneline bakıldığında bölgedeki güç dengelerinin ve iş birliklerin İran lehinde değişmesi ile İran'ın kara koridoru hedefine ulaşması ve bu durumun başlıca küresel güçler adına etkileri ele alınıp tartışılacaktır.

Doğu Akdeniz ve Önemi

Latince "Mediterraneus" kelimesinden doğarak günümüze "Mediterra-

* EURO Politika Yazarı

nean” olarak gelen Akdeniz, ‘Ülkele-
rin ortasındaki yer’ veya ‘dünyanın
merkezi yeri’ anlamına gelmektedir.
Bölgede kadim medeniyetlerin filiz-
lenmeleri, dünya hakimiyetini elde
etmek için yapılan mücadelelerin ve-
rilmesi ve bölgenin stratejik açıdan
önemi, bu isimlerle anılmasına neden
olmuştur (Güngör 2019 s.203). Fran-
sız bir tarihçi olan Fernand Braudel,
Akdeniz için “birbirine bağlı deniz ve
kara yolları, el ele vermiş küçük, orta,

büyük kentler, bitip tükenmeyen yol-
lar, kısacası bir gidiş geliş, bütün bir
ulaşım sistemidir” demektedir (Özte-
kin 2020 s.5).

Coğrafi ve siyasi açıdan ele alındı-
ğında Akdeniz’ in, Tunus ve Malta
adasının kesiştiği noktadan düz bir
boylam ile ayrıldığı, sağ tarafında
Doğu Akdeniz, sol tarafında ise Batı
Akdeniz olarak iki bölgeye ayrıldığı
söylenbilir. Batı Akdeniz bölgesin-

de İspanya, İtalya, Fransa, Slovenya, Bosna Hersek, Malta, Arnavutluk, Tunus, Cezayir ve Fas (Kedikli & Çağlayan 2017 s.122). Doğu Akdeniz bölgesinde ise İtalya, Karadağ, Arnavutluk, Hırvatistan, Türkiye, Kıbrıs, Yunanistan, Suriye, Lübnan, Filistin, İsrail, Mısır, Tunus ve Libya kıyıları ile çevrili olan bir alan ifade edilmektedir (Öztekin 2020 s.4).

Doğu Akdeniz yüz yıllarca ekonomik, siyasi ve askeri egemenlik mücadelelerine ev sahipliği yapan bir bölgedir. Günümüzde de dünya doğal kaynakları ile sanayi ve ticari malların akışı, hava ve deniz yollarının kontrol edildiği stratejik bir alandır (Güngör 2019 s.204). Üç kıtanın ve birçok medeniyetin kesişim noktasında bulunarak ipek yolu için hayati öneme sahip olan liman şehirlerine ev sahipliği yapmaktadır. Son yıllarda eski ipek yolunun canlanması düşüncesi gerek Çin’de gerekse ilgili ülkelerin dikkatini çekmiştir. Doğu Akdeniz bu yönü ile yeni ulaşım alanlarına ve limanlarına ev sahipliği yapabilecek ölçüdedir. Bunu nedeni doğuda bulunan zenginlikleri batıya taşıma amacını gütmektedir (Öztekin 2020 s.4-5).

Buradan hareketle Akdeniz üç önemli faktörü ile ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi Afrika, Asya ve Avrupa kavşağındaki yeri; ikincisi Cebelitarık, Çanakkale ve İstanbul Boğazı ve Uluslararası deniz yolları, üçüncüsü ise bir doğal gaz ve petrol kaynağı olma potansiyelidir. Son dönemlerde yapılan enerji çalış-

malarının artması ile Doğu Akdeniz bölgesinin öneminde de artış gözlenmiştir. 2008 yılında bulunan petrol ve doğal gaz yataklarının varlığı, bölgeyi enerji merkezi durumuna getirmiştir. ABD Jeolojik Etütlerinin (USGS) 2010 yılında yayınladığı rapor ile Doğu Akdeniz bölgesinde yer alan Levant havzasının rezervinin, Irak rezervi ile karşılaştırılabilir olduğu ve tahmini doğal gaz kaynağının ise 3455 milyar metreküp (bcm) içerdiği açıklanmıştır (Uslu 2019 s.225).

Nil Delta Havzası’nı da yine aynı rapora göre, tahmini petrol rezervinin 1,8 milyar varil, doğal gaz rezervinin 6,3 trilyon metreküp (bcm), sıvı doğal gaz rezervinin ise 6 milyar varil olduğu belirtilmiştir. Kıbrıs Adası’nın etrafında bulunan petrol rezervinin tahmini 8 milyar varil olduğu belirtilerek Herodot (Girit Adasının Güneydoğusu) Bölgesi ile Kıbrıs Adasını çevreleyen bölgede tahmini doğal gaz rezervinin 3,5 trilyon metreküp (bcm) olduğu açıklanmıştır (Aksoy 2016 s.2).

Rapor dikkate alındığında Kıbrıs Adasının etrafı, Leviathan (İsrail ile Kıbrıs Adası arası) Bölgesi, Nil (Kıbrıs Adası ile Mısır arası) Bölgesi, Herodot (Girit Adasının Güneydoğusu) Bölgesinde bulunan enerji rezervlerinin tahmini değerinin 30 milyar varil petrole denk bir rakama ulaştığı görülmektedir. Bu rakamın hesap edilen yaklaşık değerinin 1,5 trilyon dolar olduğu belirtilmiştir. (Uslu 2019 s.226)

Aşağıdaki tablo ile Son dönemde Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğal gaz miktarları belirtilmiştir.

Sahanın Adı	Tahmini rezerv (Milyar metre küp)	Sahiplenen Ülke	Keşif yılı	Üretim yılı
Afrodit	198-198,2	GKRY	2011	2019
Leviathan	509-509,7	İsrail/Filistin	2010	2019
Tamar	280-283,3	İsrail/Filistin	2009	2013
Karish	50,9-51	İsrail/Filistin	2013	2020
Mari-B	42-42,5	İsrail/Filistin	2000	2004
Tanin	33,9-34	İsrail/Filistin	2012	2020
Gazze-Marine	28,3	Filistin	2000	2017
Dalit	14,2	İsrail/Filistin	2009	2013
Shinshon	8,4-8,5	İsrail/Filistin	2012	**
Dolfin	2,2-2,3	İsrail/Filistin	2011	2019
Noa	1,1	İsrail/Filistin	1999	2012
Zohr	850	Mısır	2015	2017

Tablo-1: Doğu Akdeniz'de keşfedilen Doğalgaz Sahaları ve Rezervo Miktarları

Kaynak: https://www.researchgate.net/publication/338801871_Akdeniz'de_Petrol_ve_Dogalgaz_Aramalarinin_Bolge_Enerji_ve_Guvenlik_Politikalarina_Etkisi (Erişim Tarihi:15.11.2021)

Doğu Akdeniz'de çıkarılan gazın pazarlanması için alternatif olan yollar ve maliyet tahmini aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Projeler	İlgili Devletler	Gaz Kapasitesi	Tahmini Maliyet	Tahmini Faaliyet Yılı
Lng Tesisi	Kıbrıs Ve İsrail	7-14	10-15	2020
Boru Hattı	İsrail-Kıbrıs-Yunanistan	30-40	17-20	2020 ve Sonrası
Boru Hattı	İsrail-Kıbrıs-Türkiye	5-11	5-10	2023-2025
Boru Hattı	İsrail-Türkiye	5-11	5-10	2023-2025

Tablo 2: Doğu Akdeniz'de Bulunan Gaz Kaynaklarından Para Kazanmak İçin Yapılan Ortak Projeler

Kaynak: <https://www.avekon.org/papers/2348.pdf> (Erişim Tarihi 30.09.2021)

1990 yılından 2009 yılına kadar keşfedilen büyük hidrokarbon kaynakları, Ortadoğu'daki enerji alanlarının yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. (Uslu 2019 s.224) Yeni bulunan doğal gaz ve petrol rezervleri, bölgeyi enerjinin taşınma koridoru durumundan, enerjinin üretildiği üretim merkezi haline getirmiştir. (Öztekın 2020 s.8)

Doğu Akdeniz'de mevcut olan enerji yataklarının, ekonomiye ve politik ilişkilere etkisine bakıldığında, sadece Doğu Akdeniz ile sınırlı kalmadığı aynı zamanda Ortadoğu coğrafyasını da politik ve ekonomik dinamikleri ile etkilediği görülmüştür. Avrupa ülkelerinin enerji kullanımını fazla gerçekleştirmeleri bu alanda yapılan sıralamalarda üst sıralarda yer almasına sebep olmuştur. Bu durum Avrupa'nın Bölgedeki enerji rezervleri ile yakından ilgilenmesine sebep olmuş-

tur. Avrupa ülkeleri enerji konusundaki Rusya'ya olan enerji bağıllığının azaltılmasının hedeflenmektedir. (Aksoy 2016 s.1)

Bölge ülkeleri ve küresel güçler Akdeniz'de var olan enerji kaynaklarını elde etmeyi hedeflemektedirler. Ülkeler bunun için çeşitli mücadeleler içerisine girebilmektedirler. Öyle ki bölgede söz sahibi olamayacak güçte olan devletler dahi, küresel başka güçlerle anlaşmalar yaparak enerji yarışında dışarıda kalmamaya çalışmaktadırlar. Küresel güçler ise bu bölgelere direk müdahale yerine burada olan ülkeleri aracı yaparak çeşitli düzenlemeyle gidebilmektedirler. Akdeniz'in en önemli özelliklerinden bir tanesi küresel güçleri besleme potansiyeline sahip bir enerji kaynağı merkezi olmasıdır. (Sınır&Kantar 2021 s.30-31)

İran'ın Doğu Akdeniz'e Erişme Politikası

İran'ın Akdeniz e inme politikasının kısa geçmişi Sasanilere kadar uzanmaktadır. Sasani Şah'ı ikinci Hüsrev orduları ile MS 620'lerin başlarında Suriye, Mısır, Filistin, Bizans topraklarını işgal etmiş ve Konstantinopolis'i kuşatmıştır. MÖ.330 tarihinde Ahameniş İmparatorluğunun sona ermesinin ardından Akdeniz ile olan bağlantıları kesilmiştir. Böylelikle İran'ın Akdeniz'e ulaşma başarısı kısa sürmüştür. Sonrasında 1400 yıl kadar İran'ın Akdeniz'e inme hırsı kontrol edilmiştir. (Avdanial 2017)

İran'ın, bölge ülkeleri üzerinde dini rejim baskısını kullanarak, nüfuzunu genişletme adına Batıya doğru bir dizi kara koridoru kurma hedefi, varlığını sürdürmeye devam etmektedir. (Torres 2021) İran'ın batı sınırından başlayarak, Kuzey Irak ve Suriye üzerinden Akdeniz'e uzanan bir koridorun oluşturulmasının sağlanması, bir kez daha İran'ın geçmişte olan Akdeniz'e erişme özleminin gerçekleştirilmesi demek oluyordu. (Avdanial 2017) Kara koridorları, Ortadoğu'nun stratejik bölgelerinden biri olan Doğu Akdeniz'de İran'ın söz sahibi olmasına ve bölgeye yerleşmesine sebep olabilecektir. (Askeroğlu 2020)

İran'ın Doğu Akdeniz'e inme politikasında iki rota olduğu söylenebilir. Birincisi İran'dan başlayarak Irak ve Suriye topraklarından geçerek Akdeniz'e ulaşmasıdır. İkincisi ise yine İran'dan başlayarak, Irak, Suriye ve

Lübnan topraklarından geçerek Akdeniz'e ulaşmaktadır. İran açısından, İran'ın Irak Suriye ve Lübnan ile ilişkileri bu nedenle önemlidir. (El Züveyri 2017 s.18)

İran'ın Irak ile ilişkisi ele alındığında; Saddam Hüseyin tarafından yönetildiği dönemde Irak hükümeti, İran'da yaşanan devrimin kendi ülkelerine sıçramasından endişe duymuştur. Ayrıca Şattülarap su yolu sınır anlaşmazlığından kaynaklanan bir çatışma gerçekleşmiştir.41 sene önce İran ile Irak arasında savaş başlamıştır. 1980 yılında başlayıp, sekiz yıl süren savaş dönemi ve sonrasında Saddam karşıtı olan gruplar İran tarafından yaklaşık 17 yıl boyunca desteklenmiştir. Bunun sonucu olarak, İran'a yakın olan grupların Irak'taki siyasi mekanizmalarda yer alması ile Irak yönetiminde İran'ın söz sahibi olması ile neticelenmiştir. (Congar 2021)

Irak'ın 1991'de Kuveyt'i işgal etmesi ile bölgedeki stratejik çıkarların değişmesi hem bölge ülkelerini hem de batı ülkelerini tedirgin etmiştir. Bununla beraber ABD Birinci Körfez savaşını başlatmış ve Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi sağlanmıştır. 2003 yılında Saddam rejiminin bölge ülkeleri üzerindeki olumsuz etkilerinden dolayı ikinci körfez savaşı başlamıştır. Irak ABD'nin tam olarak işgali altına girmiştir. ABD'nin Irak 'ı işgal etmesi ile Irak'taki Baas Rejimi'nin hakimiyeti sona ermiştir.

İran rejim yönünden Şiilerle Kürtleri yanına çekerek Irak üzerinde etkili olmuştur. Bunun sonucu olarak İran'ın Irak'ta politik nüfuzu artmıştır. Irak da kurulan yeni hükümetin İran ile yakınlaşması bu şekilde sağlanmıştır. (Sinkaya 2013 s.15) İran'ın hegemonik misyonu açısından Irak, önemli bir noktada yer almaktadır. İran, Irak'ın iç ve dış politikasını kendi çıkarları doğrultusunda dikte ettirebilmek adına askeri ve siyasi bir güç üssü kurmayı amaçlamaktadır. (Melamed 2018) Amerika'nın bölgeden ayrılması ile Irak, İran'a altın tepsi ile sunulmuştur. Bu durum İran'ın Irak' da bulunan amacına ulaşmasını hızlandırmıştır. (Sinkaya 2013 s.6)

İran ve Suriye ilişkileri ele aldığında, rejimlerin zıt olduğu görünmektedir. İran'da rejim dinî esas üzerine kurulmuşken Suriye'de laik bir rejim hüküm sürmektedir. Kamusal alanda dinin kurucu bir niteliği bulunmaktadır. İki ülke de ideolojik devlet kimliğine sahiptir. Bölgedeki diğer ülkelerin aksine Suriye ve İran Filistin topraklarında İsrail'in varlığı karşısında tavır takınmış ve kendilerini İsrail'e karşı engelleyici eksen olarak tanımlamışlardır. (El zuveyri 2017 s.23) ABD ve Siyonizm karşıtlığı iki ülkeyi birbirine yakınlaştıran nedenlerin başında yer almaktadır. Aynı zamanda İran ve Suriye Saddam Hüseyin tarafından yönetildiği dönemde Irak ile karşı karşıya kalmıştır. (Sinkaya 2012 s.5)

Suriye yönetimi İran'da 1979 yılında gerçekleşen devrimde İsrail ve ABD ile ilişkileri iyi olan Şah yönetimin devrilmesini olumlu karşılamıştır.1980 yılına gelindiğinde İran-Irak savaşının başlamasıyla Suriye, İran'a karşı Irak'ı destekleyen bölge ülkelerinin aksine İran'ı açıkça desteklemiştir ve bu davranış iki ülke arasındaki dostluğun kuvvetlenmesine sebep olmuştur. (Sinkaya 2011 s.39)

İran'da başlayarak Irak'a, Irak' dan Suriye ve Lübnan üzerinden Akdeniz'de sonlanan bir "Şii Hilal'nin oluşturulması" Bahreyn'de yaşayan Şiiler ile Yemen'de bulunan Husiler'in oluşmasına yardımcı olmuştur. Körfez monarşileri ile İsrail bu genişlemeleri durduramamışlardır. İran kendisine uygulanan izolasyona rağmen, Suriye'ye Devrim muhafızları üyeleri ile Şii paramiliter örgütler göndererek başarı sağlamıştır. Yemen'de yer alan Husiler (İran müttefikleri) Kuzey yemenin çoğunluğunu kontrol ederken, Hizbullah Lübnan'da en kuvvetli militan grup olmaya devam etmiştir. Irak' da bulunan Şii milisler engellenmeksizin faaliyet göstermeye devam ediyordu. (Rossidis 2021)

İran'ın askeri hareketlerle Suriye'de elde etmeye çalıştığı üç hedefi başardığı görülmektedir. İlk hedefi güvenlik, askeriye ve ikisinin bütün faaliyetlerinin karar mekanizmalarına erişebilmeye olanak sağlayacak devlet içerisine nüfuz etmek, ikinci hedefi olarak sıcak sulara inme ve Suriye'nin en önemli karayollarının hakimiyetini sağlayıp bu yolu kullanarak Hizbullah a silah gönderebilecektir.

Son hedefi ise Deyrizor ve Rakka'da yaşanan operasyonlarda Suriye'nin en önemli müttefiklerinden biri olan İran ile karşılaşma olasılığını az gören ABD hükümetine karşı güçlü duruş sergilemek, Suriye Muhalif güçler ile siyasi çözüm bağlamında olası yerlerini düzeltmelerini engellemektir.

2011 yılında Suriye Der' de başlayan ayaklanmaların durdurulmasında merkez hükümetin yetersiz kalması, Dış güçlerin bölgeye işgalde bulunmasına neden olmuştur. Merkezi hükümetin hakimiyetini kaybettiği alanlarda, hidrokarbon rezervlerinin olması tesadüfi değildir. Bölgede yaşanan iç savaşın arka yüzü ele alındığında, enerji kaynaklarında hakimiyeti ele geçirmek ve taşıma koridorlarını ele geçirme mücadelesi yaşayan İran, Irak, Suriye, Lübnan, İsrail, Katar, Suudi Arabistan, Türkiye, ABD ile Rusya'nın çıkarlarıyla alakalı farklı doğal gaz projelerinin yarışıyor olmasıdır. (Uslu 2019 s.225-226)

Uzun vadeli olarak Tahran, Irak'ta ve Suriye'de kendini ekonomik ve siyasi bir güç temin etmektedir. Suriye'de İran askeri olarak tavizler vermek durumunda kalacaktır. (Sohtaoğlu 2020) Şii savaşçılar, muhalefete, özellikle de Halep'e (2016'nın sonları) karşı büyük toprak kazanımları getiren mücadeleye öncülük etti. İran'ın çatışma süresince Suriye'ye artan katılımı, sadece bir müttefiki desteklemek için değil aynı zamanda gelecekte rolünü sürdürmek anlamına da geliyordu. İran'ın Suriye'deki muazzam finansal, maddi ve insan kaynakları

yatırımları, İran rejiminin Suriye'deki varlığını uzun vadeli bir mesele olarak gördüğünün bir göstergesidir. (I.D.F.)

İran'ın Lübnan ile ilişkisi ele alındığında ise; İran ile Lübnan arasında güçlü bağlantılar bulunmaktadır. Lübnan'da hâkim olan 18 mezhepten en büyüğü olan Şii cemaati aracılığıyla İran Lübnan ile bağlarını kuvvetlendirmiştir. Lübnan'a İran'dan gelen din adamları, Lübnan halkına eğitimler vermiştir. İlk kez Şii toplumunu Lübnan'da hareketlendiren lider Lübnanlı ilahiyatçılardan Musa El Sadr'dır. 1974 'de Sadr 'Mirastan Mahrumlar Hareketini' kurmuştur. Sonrasında Lübnan'da yaşanan iç savaşta Lübnan halkına destek amaçlı Amal adı verilen silahlı bir oluşumu gerçekleştirmiştir. Sadr Libya'ya yaptığı bir ziyaret sonrasında kaybolmuştur lakin kurduğu Amal Lübnan'daki Şii partilerinden biri olmaya devam etmektedir. (Hokayem 2010)1979 da yaşanan devrim sonrasında artış göstererek, günümüze dek gelen bağlar aktif olarak devam etmektedir. İran'ın Lübnan'da bulunan Şii gruplara finansal, askeri, manevi destekler sunmuştur. (Fulton 2010)

1982 yılına gelindiğinde Lübnan'ın İsrail tarafından işgal edilmesi, Tahran hükümetine Ayetullah Hümeyni'nin ideolojisini yaymaya ve burada bulunan Şiilerle olan bağlarını kuvvetlendirmiştir. İran 1982 yılında Irak ile bir savaş içerisinde bulunmaktadır. Bölgede bulunan birçok ülke tarafından yalnızlaştırma politikasının

uygulandığı bir dönemde İran yeni bir cepheye sahip olmak için bir yol arıyordu. (Hoyakem 2010) İran 'da İran Devrim Muhafızları Kolordusu (IRGC), Hizbullah (Tanrı'nın Partisi) adıyla yeni ortaya çıkan milislere eğitim ve fon desteği sağlamıştır. Şii bir direniş hareketi olarak kendisini tanımlayan Hizbullah, 1985 yılına gelindiğinde Batılı güçleri bölgeden atmaya yemin etmekteydi. Aynı zamanda İsrail devletinin yıkılmasının gerektiği söylemini duyurmuştur. (Naci 2020) ABD'nin bölgeye uyguladığı ambargolar Lübnan 'ı İran'a daha da yakınlaştırmıştır. (Hashem 2020) ABD'nin uyguladığı ambargolara yakın zamandan bir örnek gösterelim. 2020 yılında Amerika'nın yaptırım listesine eklenen bir firma olan Amana, Lübnan'da İran yakıtının dağıtılması için kullanılan şirkettir. Amana şirketi kendisine uygulanan yaptırımlara rağmen faaliyetlerine devam etmektedir. Bunun altında yatan nedenlerden bir tanesi Lübnan'da benzeri görülmemiş bir yakıt sıkıntısının yaşanıyor olmasıdır. (Khatib 2021)

Suriye ve Irak' da devam eden çıkar gruplarının çatışmasının varlığı bölgede yeniden inşa çabalarının sonucunun İran yönünden olumlu ilerlemesine sebep olmuştur. (Mroue & Qassim 2017) Suriye'de yaşanan iç savaşta İran, ordu içindeki nüfuzunu kullanarak askeri ağırlığını arttırıp, savaş sonrası için imtiyazlar kazanmayı güvence altına alacağı söylenebilir.

Tahran'ın Doğu Akdeniz Koridoru

İran'ın sahip olduğu uzun dönemli hedeflerinden birisinin, gelişmeye elverişli bölgeleri birbirine bağlayan bir ağa sahip olmak olduğu söylenebilir. Bu İran yönünden, İranlıların Direniş eksenini olarak adlandırdıkları bir kara köprüsünün kurulmasını gerektirmektedir. (Torres 2021) Bu kara köprüsü Şii Hilali olarak da adlandırılmaktadır. Bu ağ İran'ı Irak üzerinden Suriye ve Lübnan topraklarını kullanarak birbirine bağlamış bulunmaktadır. (Clawson 2018) İran kara koridoruna erişim sağlama hedefini gerçekleştirebilmek için hedef ülkelerde (Irak Suriye ve Lübnan) kendine bağlı yerel güçlere sahip olmalıdır. Bu müttefik güçler İran'dan gelen tedariklerin ve desteklerin müttefik olan ülkelere ulaşımının sağlanmasının güvence altına alınması için destek sağlayacaktır. (MENA 2020) Dünyada bulunan Müslüman nüfusunun yalnızca yüzde onunu Şiiiler oluşturmasına rağmen İran'da büyük çoğunluğa sahiptirler. Bu ağ üzerinde bulunan bölgelerde Şiiilerin hakimiyeti olduğu görülmektedir. (Clawson 2018)

İran'ı, İran'ın batı sınırından başlayarak Doğu Akdeniz'e ulaştıran Kara koridorunun mesafesi 1.300 kilometredir. İran bu mesafedeki hakimiyeti elde etmek için çeşitli adımlar atmıştır.2011 yılından başlayarak 2013 yılına gelinceye kadar, Irak'tan geçen bir kara geçişi üzerinde bulunan, Suriye'nin El Tanf geçişinin kar-

şısında bulunan El Waleed geçişine kadar uzanan bölgede İran hakimiyet sağlamıştır.2014 yılına gelindiğinde Musul da yaşana gelişmelerin sonrasında İran Kara koridoru projesini duyurmuştur.(MENA 2020)Tahran yönetimi İran'ı Irak, Suriye ve Lübnan üzerinden Akdeniz'e bağlayan rotanın,stratejik öneminin farkında olup, bu projenin gerçekleştirebilmesi adına milyonlarca dolar yatırım yapmıştır.(Ramih 2021)

2016 yılının sonbaharında Wall Street Journal gazetesinde yapılan 'Tahran'dan Beyrut'a bir kara koridoru' başlıklı haber ile İran'ın Akdeniz'e

uzanan kara koridoru üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. (Adsenik & McMaster&Talebu 2019) Martin Chulov 2016 yılının Ekim ayında hazırladığı makale ile Denize giden yolu ele almış, Irak'taki İran yanlısı milislerin IŞİD' le olan savaşın, İran'ın Suriye ve Irak'ta etkinlik kazanmaları ve Akdeniz'e gidecek olan kara yolu projesinin gerçekleşmesi için kullandığını belirtmiştir. Suriye 'de IŞİD'a karşı savaşmanın rotasını YPG'lilerin hâkim oldukları bölge olarak göstermiş, İran nüfuzunun Sicar' dan Baku'ya Kamışlı' dan Kobani' ye oradan da İdlib Humus ve denize ulaştığını göstermiştir. (Frantzman 2019)

Harita 1: Kara köprüsünün kuzey ve güney güzergahları

Kaynak: "The Iran Threat Network along the Qa'im - Bukamal Corridor : a Flashpoint for Power Projection"
<https://www.americansecurityproject.org/the-qaim-bukamal-corridor-a-flashpoint-for-iranian-power-projection>

Harita 2: Kara köprüsünün kuzey (kırmızı) ve güney (yeşil) güzergahları
 Kara köprüsünün kuzey (kırmızı) ve güney (yeşil) yolları. Güney rotası, geçen üst ve alt kollara sahiptir. Sırasıyla, el-Kaim/Albu Kemal ve el-Tanf aracılığıyla. Kaynak: FrancMilburn tarafından hazırlanan Stratejik Değerlendirme (İsrail) haritasından uyarlanmıştır.

Kaynakça: <https://www.fdd.org/wp-content/uploads/2019/06/fdd-report-burning-bridge.pdf>

İran'ı Doğu Akdeniz'e ulaştırarak koridor kuzey ve güney olarak iki ana güzergaha ayrılmıştır. Kuzey rotası, Irak'ta bulunan Kürt bölgesinden Kerkük'e, Kerkük' den Erbil'e, oradan da Musul ve Rabia'ya uzanacaktır. M4 karayolu, Suriye topraklarında Türkiye sınırına paralel ilerlemektedir. Karayolu ile Halep iletişim merkezi ile İran- Rus varlığının olduğu Lazkiye limanı ve hava üssüne erişim doğrudan sağlanabilir. Halep'ten Humus'a uzanan M5 karayolu üzerinden rahat bağlantı sağlanması mümkündür. Buradan başka bir koridor ile Beyrut'a ulaşılabilir.

Güney rotası ise, Orta Irak üzerinden, Bağdat' da ki M1 Karayolu boyunca ilerleyerek Suriye El Tanf' a oradan da Şam ve Beyrut'a erişebilecektir. Güney rotasına bir alternatif olarak

düşünülebilecek üçüncü bir rota ise; Fırat Nehri üzerinden El kasım da ki Irak sınırına, Ebu Kamal' dan şehirden Suriye'ye uzanan, Dier ez Zor'a ve Humus iletişim merkezine kadar ulaşabilecektir. Ulaşılan noktadan Tartus Liman kendine erişim sağlanabilir. Tartus'da Rusya'nın hakimiyeti mevcuttur. (Torres 2021)

Kara köprüsü ile İran 'ın Akdeniz'e karayolları ile rahat bağlanması hedeflenmektedir. Kara köprüsü ile İran'ın Hizbullah'a ikmal sağlama ve güney Suriye'de başka cephesinin ortaya çıkarılması amacına ulaşması düşünülmüştür. (Steinberg 2021) Karayolu ile İran'nın tedarik zincirlerini gerçekleştirdikleri havaalanlarının olası İsrail tarafından bombalanması durumunda, kullanabilecekleri yeni bir alternatifi elde etmiş olacaklar-

dır. Bu kanal Ortadoğu'da birbirleri ile bağlantısı olmayan gruplarda şii kimliğinin pekişmesine neden olabilecektir. Son olarak da daha az bir maliyetle silah sevkiyatını gerçekleştirebileceklerdi. (Torres 2021)

istiyordu. Bunun için Irak ve Suriye üzerinden açılan bir koridorla Lazkiye limanı hedef olarak belirlenmiştir. 2019 Şubat ayında Ruhani ile Esad arasında gerçekleştirilen anlaşma ile İran Lazkiye limanının işletmesini

Harita 3: Ekim 2016'da tasarlanan kuzey kara köprüsü güzergahı.

Kaynak: İlk kaynak gösterimi TheGuardian (Birleşik Krallık), <https://www.fdd.org/analysis/2019/06/18/burning-bridge/>

İran sahip olduğu doğal gazını Irak, Suriye ve Lübnan üzerinden Akdeniz kıyısına oradan da Avrupa pazarına ulaştırmayı hedefliyordu. Hedefine ulaşabilmek için Tahran, Bağdat ve Şam arasında 2011 yılında yeni bir doğal gaz boru hattının inşa edilmesi için bir memorandum imzalanmıştır. Lakin Suriye'de yaşanan istikrarsızlık nedeniyle bu hedefi ikinci plana bırakılmasını gerektirmiştir. (Askeroğlu 2020)

Tahran hükümeti, bölgede var olan doğal gaz ve petrolü Avrupa'ya pazarlama hedefini gerçekleştirmek

2019 yılının ekiminde kazanacağı duyurulmuştur. (Haşıl 2019)

İran yapılan bu anlaşma ile 23 depoya sahip olan Suriye limanını ekonomik amaçlar doğrultusunda kullanma hakkını elde etmiş olacaktır. (Moubayed, 2019)

Şam'ın Suriye'nin batısında bulunan Lazkiye Limanı'nın kullanım hakkının İran'a vermesiyle Tahran, ilk kez Lazkiye ve Tartus'daki Rusya'ya ait olan askeri üslerin yakınından Akdeniz'e adımını atmış olabilecektir. İran'ın Lazkiye Limanını işletmesini

le ilgili anlaşmanın imzalanmasıyla İran, ilk kez sıcak sulara ulaşmış olacaktır. (Sohtaoğlu 2020)

İran, kara koridorunu oluşturma hedefini gerçekleştirmeye çalışırken önüne çıkan ekonomik fırsatları da değerlendirmiştir. Anlaşma yaptığı ülkelerde nüfuzunu geliştirmeye yönelik adımlar atarak bölgedeki siyasi hakimiyetini de elde etmeyi amaçlamışlardır.

İran'ı Bağdat üzerinden Şam'a, Şam'dan da Akdeniz 'e ulaştıracak demir yolu ve karayolu projesi üzerinde uzun süreler çalışan İran yönetimi yakın zamanda Esat yönetimi ile önemli anlaşmalar imzalamışlardır. (Sohtaoğlu 2020) 17 Ocak 2017 tarihinde İran Cumhurbaşkanı Yardımcısı İshak ile Suriye Başkanı İmad arasında doğal gaz ve petrol deposu inşaatı için arazi tahsisi, tarım arazilerinin tahsisi, maden işletmesi, GSM operatörü tesisi gibi konuları kapsayan beş iş birliği anlaşması imzalanmıştır.(Seifi 2017)

15 Ağustos 2018 tarihine gelindiğinde Suriye toplu konut bakanı Hüseyin Amus, yaptığı bir açıklama ile 30.000 civarındaki konutun inşasını İranlı firmalara teslim edeceğini duyurmuştur. (IRNA 2018) Silahlı kuvvetlerin yeniden yapılandırılmaları için Suriye ile İran arasında 26 Ağustos 2018 tarihinde bir iş birliği anlaşması imzalanmıştır. (IRNA 2018) Suriye Elektrik Bakanı ile İran Enerji bakanı arasında 1 kasım 2018 tarihinde

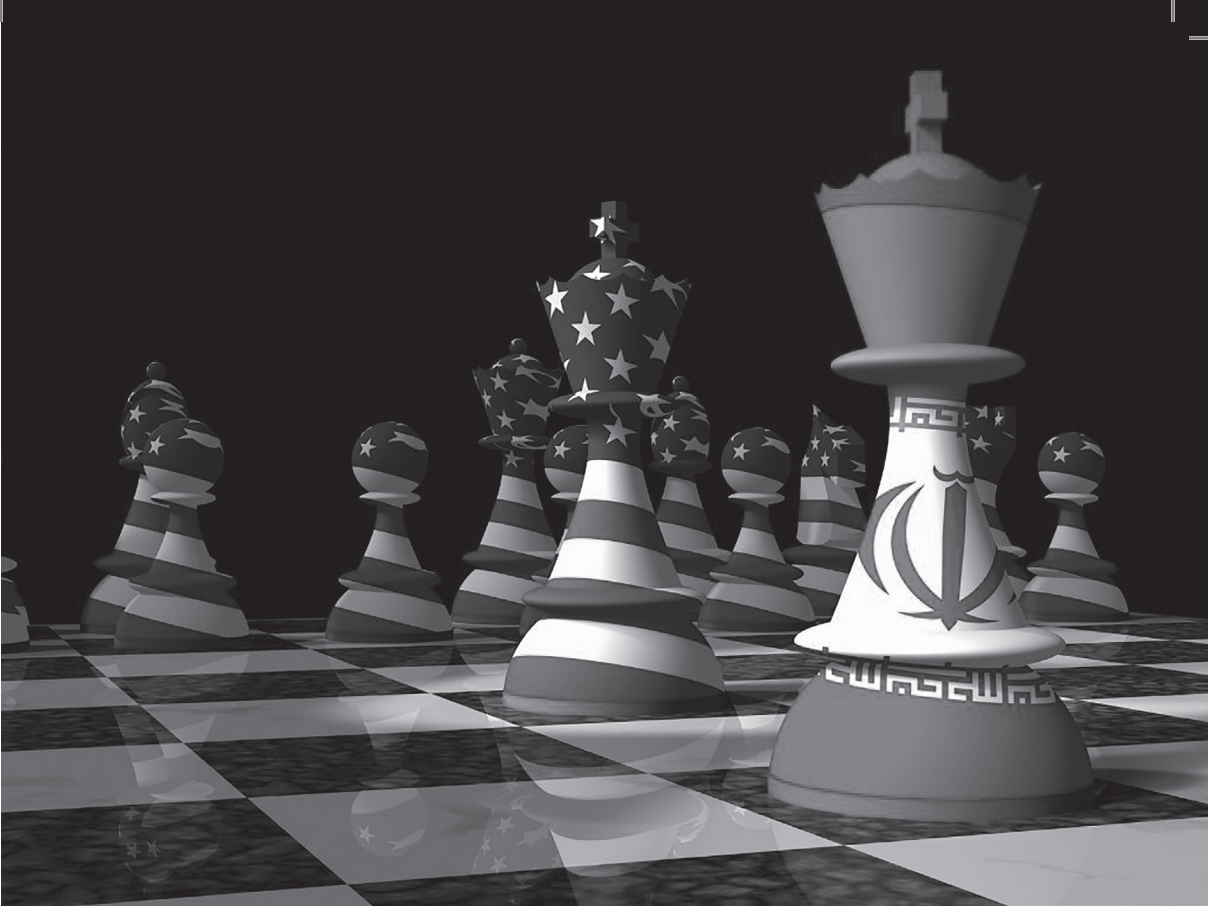
yapılan anlaşma ile Lazkiye'de 540 megawatt kapasiteli 411 milyon avro değerinde bir enerji santralinin İran tarafından yapılacağı duyurulmuştur. (IRNA 2018) 28 Ocak 2019 tarihinde İran Cumhurbaşkanı yardımcısı ile Suriye Başbakanı İmad Hamis bayındırlık ve iskân, ekonomi, kültür ve sanat, eğitim öğretim, ulaşım sektörlerini kapsayan 11 anlaşma ve mutabakat zaptı imzalamışlardır. (Jahangiri 2019) İran'ın bölgede yaptığı ekonomik yatırımlar uzun dönemli hedefleri gerçekleştirmek adına atılan adımlardır. Bu adımlarla İran bölgedeki nüfuzunu geliştirecek ve siyasi olarak söz sahibi olabilecektir.

Başlıca Küresel Güçlerin Kara Koridoruna Bakışı

Doğu Akdeniz, küresel güçlerin çıkarlarının çatıştığı bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgenin yakınlarında yaşanan çeşitli güvenlik sorunları, etnik çatışmalar, insan ticareti, göçmen akınları, uyuşturucu ticareti, terör gruplarının varlığı, kitle imha silahlarının varlığı bölgeyi barış ve istikrardan uzak, uluslararası sorunların temelinde bir yer haline getirmiştir. (Kedikli & Çalağan 2017.125)

ABD'nin İran'ın Kara Koridoruna Bakışı

ABD, İran'ın Kara koridorunun varlığının, başta ABD olmak üzere İsrail, Ürdün ve Körfez İş Birliği Konseyinin bölgedeki varlıklarına ve elde edecekleri çıkarları tehdit edebileceğini düşünmektedir. ABD tehditlere karşı

korumak amacıyla, Tahran'a yaptırım uygulanması, ABD üslerini Irak Suriye ve Ürdün sınırları arasında konumlandırılması bu konudaki kararlılığının göstergesidir. ABD, İran 'ın bölgede yayılmacı politika izlemesini engellemek istemektedir. İran'ın bölgede nüfuzunun yayılmasının önlenmesi ABD 'nin çıkarına olan bir durumdur. Amerika'nın Dış işleri bakanı yaptığı bir açıklama ile ABD'nin çıkarına yönelik bir saldırıyla karşılaştıklarında, bunu İran'ın kendisi yapmasa, İran yanlısı gruplar yapsa bile Tahran'a karşı harekete geçeceklerini söylemiştir. (Melamed 2018)

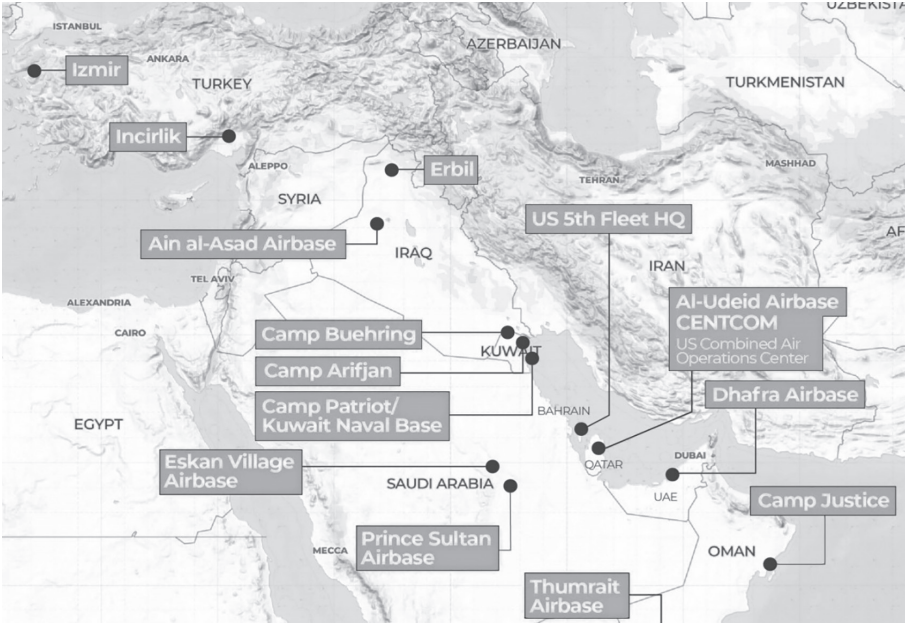
Amerika Suriye'nin doğusuna yerleşerek, bölgede bulunan yeraltı kaynaklarının kontrolünü sağlamakta ve

bölgede İran hakimiyetini (Irak Suriye sınır kontrolü) engellemeyi hedeflemektedir. Bu nedenle İran'ın kara hattını sınırlandırmak, gözetleme ve müdahale imkanına sahip olabilmek için EL Tenef üssü ile Fırat'ın doğusunu çevreleyen 55 km yi kontrol altına almıştır.İsrail ve ABD, İran'ın Irak da bulunan siyasi nüfusunu zayıflatmak ve İran'ın Akdeniz'e inen kara koridoruna hava saldırıları düzenleyerek çatışma riskini ortadan kaldırarak az maliyet ile fazla tahribat vermeyi hedeflemişlerdir.(Sohtaoglu 2020)

Putin'e göre; ABD'nin ihtiyacı olan enerji ve Rusya ile yaşadıkları rekabet, Doğu Akdeniz 'de ABD'nin varlığını göstermesinin temelini oluşturmaktadır. (Sınır& Kantar 2021 s 35-36)

Doğu Akdeniz'den çıkarılan gazın, Avrupa'ya ulaştırılması için hazırlanan 'east-med' projesini ABD desteklemektedir. ABD, Hazar ve Ortadoğu'da bulunan petrol ve doğal gaz kaynaklarının olduğu hatlar üzerinde hakimiyet kurmaya yönelik politikalar sergilemektedir. ABD'nin bölgede var olan etkinliğine göz atıldığında, ABD /NOBEL şirketine Afrodit' de %70, Tamar' da %36, Leviathan' da ise %40 hissedar olduğu görülmektedir. Kaya gazı üretimindeki iyileşme ne-

gel olmaktadır. (Önder&Akıncı 2019) İran'ın oluşturduğu bu hilal, Amerika'nın bölgedeki çıkarlarının gerçekleşmesi adına zorluklar sunuyor. Ticaret gerçekleştirilecek yollar Suudi Arabistan ve İsrail gibi müttefiklerin güvenlik ve istikrarları adına tehdit oluşturmaktadır. Bölgedeki varlığı bölgesel istikrar açısından tehdit oluşturmakta ve büyüyen bir meshepciliğin beslenmesine sebep olmaktadır. (Cawson 2018)

Harita 4: ABD'nin Ortadoğu'daki Askeri Varlığı

Kaynak: Al Jazeera, US Congressional Research Service, Associated Press, Mapbox.
<https://theworldnews.net/ae-news/us-military-presence-in-the-middle-east-and-afghanistan>

deniyle Dünya'nın en büyük gaz tedarikçisi potansiyeline kavuşan ABD, Rusya'nın doğalgaz satmak amacıyla gerçekleştirmek istediği projelere en-

Dünya kaynaklarının %65 ini bünyesinde bulunduran Ortadoğu'da ABD askeri politika izleyerek, Körfez'de gerçekleşen savaşa, Afganistan'a ve

Irak'a müdahalelerde bulunmuştur. Bölgede bulunan üslerin güvenliğini sağlamak ABD için öncelik teşkil etmektedir. ABD'nin Ortadoğu da varlığını devam ettirmesinin altındaki nedenlerden biri İran'dır. (Rossidis 2021)

İran'ın bölgede güçlenmesi ABD'nin bölge çıkarlarına ters düşmektedir. Yaşanan çeşitli gelişmeler İran nüfuzunun yayılmasına sebebiyet vermektedir. Yakın zaman da başlayıp Suriye'de halen devam eden savaşı örnek olarak gösterebiliriz, Esad tarafından kontrol altında olan Suriye'deki bölgelerde İran'ın ve Rusya'nın ayak izlerini genişlettikleri görülmüştür. (Erdemir&Edelman 2020) ABD'nin bölge politikaları arasında, Irak ile Suriye sınırı arasındaki geçişleri engelleme ve İran'ın Akdeniz'e uzanan kara koridorunu kesme politikası yer almaktadır. (Sohtaoğlu 2020)

İsrail'in İran'ın Doğu Akdeniz Koridoruna Bakışı

Doğu Akdeniz'deki yeni zenginlikler bölgedeki ilişkilerin doğasını temelden etkileyecek bir potansiyele sahip görünmektedir. Bu kaynaklara kıyıdaş çok sayıda ülke bulunmasına rağmen İsrail'in ön planda olması kuşkusuz bölgedeki jeopolitik dengelerde İsrail'in elini güçlendiren bir sonuç doğurabilecektir. Zira enerji konusunda artan inisiyatifi İsrail'in gelirlerini arttıracığından Batılı ülkelere olan bağımlılığı azalacak, bu durum da barış sürecini devam ettirmesi yönündeki baskılara karşı direncini yükseltecektir. (Aksoy 2016 s.13)

İran'ın bölgede kara koridoru Suriye'de yaşanan iç savaş boyunca kademeli olarak inşa edilmiştir. İsrail, İran'ın bölgedeki etkisinin yayılmasını ve nüfuzunun artmasını önlemek adına çeşitli politikalar uygulamaya çalışmıştır. İsrail'in İran'ın kara koridorundan rahatsızlık duymasının temelinde yatan neden, koridor üzerinde İran'ın yaşayacağı hakimiyet ve Hizbullah ile İran'ın birbirini tamamlaması ile güçlenme olasılıkları yatmaktadır. İsrail Hizbullah'ın İran'a askeri destek sağladığını ve bölge için liderler ve ajanlar sunduğunu düşünmektedir. (Avdanial 2017)

İsrail, Tahran yönetiminin İsrail'e ya da yurtdışında bulunan İsraililere olan yönelik yapılan terör saldırılarını desteklediği düşünmektedir. İran'ın her fırsatta dile getirdiği, 'İsrail'i haritadan silme' niyeti İsrail için

İran tehditlerini daha da yükseltiyor. (Kaye&Efron 2020) Bu nedenle İsrail, İran'ın Doğu Akdeniz'e inen koridorunun kendisini doğrudan etkilediğini, bu yolla silahların Suriye ve Lübnan'a taşınabileceğini buradan da

Filistin'e ulaşabileceğini tehlike olarak görmüştür.

İsrail eski başbakanı Nethenyahu 2018 'de yaptığı bir açıklama ile 'var olan bu köprünün İran'ın İsrail in yakın mesafesinden saldırabilme imkânı vereceğini söylemiştir. Doğu Akdeniz'e İran'ı taşıyan koridor 2019 yılı içerisinde, bağlantısı belli olmayan çeşitli saldırılara uğramıştır.

2020 yılı içerisinde İsrail iddia ettikleri milisler ile Tahran hükümeti arasında imzalanan gizli anlaşmaları duyurmak için belgeler sunmuşlardır. Bu belgeler arasında İsrail hükümetinin en önemli gördüğü kanıt, Esad'ın Suriyeli general olan Ali Amad ve Hizbullah'ın Golan lideri olan Hac Sahem arasında gerçekleştirdikleri görüşmedir. İsrail hükümeti öne sürdüğü kanıtlara dayanarak, buradan hareketle bölgede birçok kez saldırılarda bulunmuştur. Yaptıkları açıklamalarla İsrail sınırlarına yakın bölgelerde, İran varlığına izin vermeyeceklerini söylemişlerdir. İran, Suriye ve Hizbullah tarafından gelebilecek olan saldırılara karşı İsrail 'i korumak için müdahale etmeye devam edeceklerini söylemişlerdir. 2021 yılı boyunca Lübnan'da Hizbullah'a ait olduğu iddia edilen silah konvoyları ile lojistik tesisler saldırıya uğramıştır.2021'in mayıs ayında Lazkiye ve Hama vilayetlerinde İran devrim muhafızlarına mensup sekiz kişi öldürülmüştür. Hizbullah tarafından misilleme yapılma olasılığı düşünülerek diğer hedeflere müdahale et-

memişlerdir. İran ve İsrail'in birbirlerine karşı olan tutumları güvenlik nedeniyle durumlarını statükolarını korumaya devam edebilecektir. İsrail hükümeti, İran'ın Hizbullah'a destek verdiğini öne sürmüş ve İran'ın Suriye'deki artan varlığı bunun kendileri için endişe kaynağı olduğunu dile getirmiştir. (Torres 2021)

Çin'in İran'ın Varlığına Bakışı

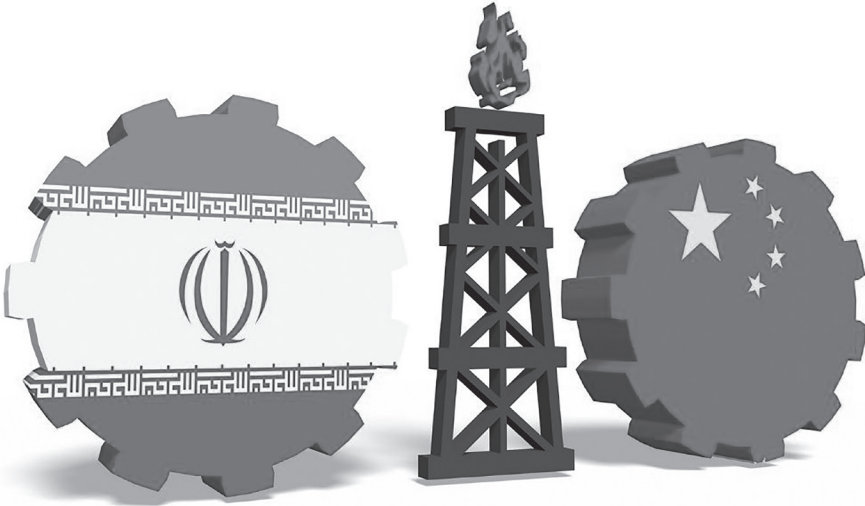
Çin ile İran arasındaki ilişkilerin gittikçe arttığı görülmektedir. Bunun nedeni Çin'in elindeki birikmiş olan finans kaynağı ve ekonomik gücüyle bölgeye İran ile yatırım yapmayı amaçlamaktadır. İran bu gelişmeyi olumlu karşılamakla ve bölgede ortak yatırımlara girişebilmektedirler. Öncelikle İpek yolu (kuşak ve yol projesi) projesinin bir parçası olan İran'ın yol güzergahındaki hakimiyetinin varlığı bölgedeki önemi ilişkilerin sağlamlaştırılmasını gerektirmektedir. Çin İran ile enerji alanında iş birliği anlaşması yapmayı istemektedir. İran'ın Pakistan üzerinden Çin'e uzanan bir boru hattının (Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru) inşa edilme ihtimali yükselmiştir. İleri ki yıllarda alt yapı çalışmaları yaparak Çin in Doğu Akdeniz kıyılarındaki varlığını arttırmasına sebep olacaktır. (Rossidis 2021)

2009 yılından başlayarak bölgede yatırım projelerini arttıran Çin, Tek yol tek kuşak projesi ile bölgeye olan ilgisini daha da arttırmıştır. Doğu Akdeniz kuşak yol projesi için merkezi bir önem teşkil etmektedir. Gerçekleştirilen girişim kapsamında yeni altya-

pı ve ekonomik koridorlar sayesinde Avrupa Afrika ve Asya bağlantılarını arttırmıştır.2013 senesine gelindiğinde Çin Başkanı Xi Jiping tarafından Tek yol Tek kuşak projesi duyurulmuştur. Burada geçen Kuşak kelimesi, kara güzergahlarını belirtmek için ifade edilmekte, kara ve demir yolları ile doğal gaz petrol boru hatlarını ve alt yapı projelerini içermektedir. Yol kelimesi, projenin deniz yollarını ifade etmektedir. Kuşak yol projesinin temeli ortak kalkınmaya dayanmaktadır. Proje güzergahındaki ülkelerin hepsini kapsayan ortak topluluğun inşası hedeflenmektedir. Bunun sonucu olarak küreselleşmenin olumsuz yanlarını denge uyum ve kapsayıcılıkla azaltmak amaçlanmıştır. (Sınır&Kantar 2021 s.30-31)

İran kara köprüsü Çin'in İpek Yolu ve Kuşak girişimini desteklerken aynı zamanda enerji kaynaklarına erişim sağladığı için Çin ve İran'ın çıkarları el ele gidiyor gibi görünüyor. Bu nedenle Çin'in giderek bölgede daha aktif olması bekleniyor. (Torres 2021)

Çin daha önce Yunanistan'dan kiraladığı Pire limanı ile bölgede stratejik bir öneme sahip olmuştur. Pire limanı, Avrupa ile deniz ipek yolunun arasında bağlayıcılık görevini taşıyabilecektir. Ağustos 2016'ya gelindiğinde Çinli bir deniz firması olan COSCO'nun Pire limanını satın alması ile tamamen Çinli bir firma tarafından yönetilen liman haline gelmiştir. Pire limanı Çin'in Avrupa'ya açılan kapısı olarak nitelendirilmiştir. Liman aynı zamanda Akdeniz'deki önemli bir

merkez durumuna gelmiştir. (Sınır&-Kantar 2021 s.37)

27 Mart 2021 tarihinde, Ortadoğu'ya nüfuz etme ve Asya da bir ittifak eksenini oluşturma hedefini gerçekleştirmek adına Çin, İran ile 27 Mart 2021 tarihinde 25 yıllık stratejik bir anlaşma imzalamıştır. (Rossidis 2021) Çin ile İran anlaşmasının imzalanması ile başlayarak iki ülke arasındaki ilişkiler üzerine uzman olanlar anlaşmanın önemine değinmişlerdir. Jonathan Fulton anlaşmayı 'mükemmel koşullar altında iki ülke arasında yapılmalarını umdukları şeylerin bir listesi' olarak ifade etmiştir. Anlaşma Jacoba Scita'a göre, Batının yorumlarında yer alan paniğe gerek olmayan bir serap ile ayrıntılardan çekinen bir plan olarak nitelendirmiştir. Esfandyar

Batmanghelidi ile Lucille Greer anlaşmanın görüldüğü kadar endişe verici olmadığını belirtmiştir. Fonda Hongda ise anlaşmayı İran Çin iş birliğinin derinliğine ve gücüne bağlı olan bir yol haritası olduğunu söylemiştir.

ABD ve İsrail'in İran'ın Suriye'de olan varlığını hedef alma olasılığı, Rusya ve Çin'in bölgede yatırımlarının güvenliği için endişe kaynağı olmuştur. Rusya ve Çin'in Suriye de bulunan çıkarları arasında bir çatışma yaşanmazken İran'ın bölgede bulunan varlığı iki ülkenin de çıkarlarına tehdit oluşturmaktadır. (Haşıl 2019)

Rusya'nın İran Kara Koridoruna Bakışı

Rusya'nın bölgedeki stratejik hedefleri dört ana eksen üzerinde şe-

killenmiştir. Rusya bölgede enerji sektöründe bulunan varlığını kuvvetlendirmeyi, Suriye’de askeri varlığını sağlayarak aşırı İslamcı gruplarla savaşmayı, Daha geniş stratejik hedeflere ulaşmak için askeri üsler ve ulaşımın bir kombinasyonu yoluyla askeri varlığını daha belirgin hale getirmeyi hedeflemektedir. Rusya Akdeniz’de enerji gelişmelerinde söz sahibi olma hedefiyle, Mısır’da bulunan Zohr gaz sahasının %30 ‘unu İtalyan Şirket olan Enti’den, Lübnan’da ise İtalyan-Fransız ortaklığı ile gaz arama üzerine kurulan şirketin %20 sini satın almıştır. Aynı zamanda Rusya Irak ‘da petrol ve gaz projelerinde yer almış, Cezayir’de Gazprom hidrokarbon arama faaliyetlerine devam etmiştir. Libya’da ise en yüksek hisseye sahip bulunmaktadır. (Pierrini 2021)

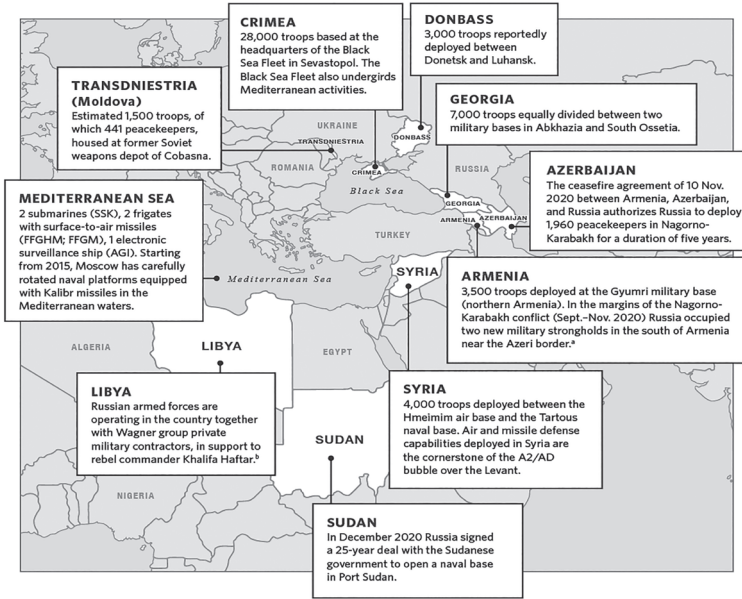
Rusya ve İran iş birliğinin temelinde ekonomik yaptırımlar, ABD’ye karşı düşmanlık ve Suriye’de bulunan ortak çıkarlar yatmaktadır. (Rossidis 2021) Son yıllarda iki ülke arasındaki iş birliği önemli ölçüde artmıştır. Yapılan iş birliklerine rağmen İran Rusya’nın, İran’ın güçlü ve bağımsız olması için hareket etmediğinin bilincindedir. (Khoshnood 2020)

2015 yılının Ağustos ayında Suriye ile Rusya arasında yapılan anlaşma ile Suriye Hymemim hava üssünün kullanım hakkını Rusya’ya vermiştir. Rusya Hymemim’e Rus savaş uçaklarını getirmiş, kısa bir süre sonra nakliye helikopterleri ile silahlı helikopterleri, silahlar ve askeri personel

bölgeye konuşlandırılmıştır. Suriye ve Rusya arasında yapılan anlaşma ile Suriye’nin Akdeniz kıyısında bulunan Tartus üssü 18 Ocak 2017’de imzalanarak 49 yıllığına Rusya’nın kullanımına verilmiştir. Bu anlaşma ile 49 yılın sonunda Rusya Tartus üssünün kullanım hakkını 25 yıl uzatmayı talep edebilecektir. Rusya kendi askerlerini ve askeri mühimmatlarını getirme hakkına sahip olmuştur. (Işık 2021)

Rusya Suriye’nin Akdeniz kıyı kesimlerinde üs kurmak için anlaşmaya vardığı zaman, buradaki yabancı askeri gücün sadece kendisinde olacağını varsayarak hareket etmiştir. Lakin İran’ın Lazkiye limanının bir kısmını kiralamasıyla Rusya açısından siyasi ve güvenlik kaygıları ortaya çıkmıştır. Lazkiye’deki İran varlığı Rusya’nın Suriye’deki hava üssünde bulunan uçakları ile askeri personelinin varlığını tehdit edebilir. (Moubaued 2019)

Rusya Suriye’deki Esad rejiminin devam ettirilmesine ve IŞİD’in varlığının bitirmesine yönelik hamleler gerçekleştirilmektedir. Putin askeri olarak yaşayabileceği zayıflık kendi popülaritesini olumsuz yönde etkileyecektir. Bu nedenle İran’nın karadaki zayıflıklarını önlemek adına havadan saldırılar ile füze saldırıları başlatılmıştır. İran’ın bölgedeki varlığının daimî olması Moskova’yı rahatsız etmektedir. İran’ın varlığı bölgedeki Rus etkisini zayıflatacaktır. (Rossidis 2021)

Harita 5: Rusya'nın Akdeniz Bölgesi ve Çevresindeki Varlığı

Kaynak: <https://carnegieeurope.eu/2021/06/08/russia-s-posture-in-mediterranean-implications-for-na-to-and-europe-pub-84670>

Harita 6: Moskova - Lazkiye Hava Koridoru

Kaynak: <https://carnegieeurope.eu/2021/06/08/russia-s-posture-in-mediterranean-implications-for-na-to-and-europe-pub-84670>

Lazkiye limanının yönetiminin İran'ın kontrolünde olması Moskova da rahatsızlık yaratmıştır. Lakin Suriye'nin sıcak sulara olan kıyılarının kontrolü tek elinde bulunmaktaydı. (Sohtaoglu 2020)

Suriye'de İran'ın varlığının artması, İran'ın Şii hilali ile doğu Akdeniz'e bağlanması sonucunda, İran Rusya için, enerjinin ve rejimin ihraç edilme ihtimali nedeniyle rahatsızlık verecektir. Çünkü İran ile Rusya enerji piyasasında birbirlerine rakiplerdir. İran'ın Kara koridoru ile Doğu Akdeniz'e bağlanması Rusya karşısında avantaj elde etmesine neden olacaktır. Aynı zamanda Rusya İran'ın rejimini yayma endişesini taşımaktadır. Çünkü İran'ın sahip olduğu anayasaya göre İran hükümeti Dünya da bulunan Müslümanların hamisi olarak onlara sahip çıkmaktadır. Bu durum bölgedeki Sünni milislerin de kullanılabilmesi durumu ile sonuçlanabilmektedir. Buna bir örnek olarak Tahran hükümetinin Suriye topraklarında bulunan üç bine yakın Sünni milise sahip olduklarını açıklamaları gösterilebilir. Bu durum Rusya açısından önemlidir. Rusya'nın federe bir yapıya sahiptir. İçerisinde yer alan Müslümanların varlığı İran'ın güçlerini arttırması ile rejimi kendi sınırlarına ihraç edilmesi demek olacaktı ki, Rusya bu durumdan rahatsızlık duyacaktır. (Öztürk 2019) Rusya hem enerji alanında hem rejimin ihraç edilmesi hem de Rusya'nın bölgede sahip olduğu askeri teçhizatları ve askerlerinin güvenliği konusunda rahatsızlık duymaktadır.

Sonuç Yerine...

Tarih boyunca bölgesel ve küresel güçlerin, güç mücadelelerine ev sahipliği yapan Doğu Akdeniz, önemli ticaret, göç ve enerjiyi taşıma yollarını bünyesinde barındırmaktadır. Son zamanlarda Doğu Akdeniz'de enerji alanında yaşanan gelişmeler önem teşkil etmektedir. Bunun nedeni enerjinin devletlerarasındaki ilişkiler açısından önemli konuların başında yer almasıdır. Enerji rekabeti devlet içerisinde ekonomik siyasi politikaların belirlenmesini etkileyen temel unsurlardan biridir. Var olan hidrokarbon enerji kaynaklarının dünyada enerjinin kullanımının artmasıyla var olan hidrokarbon enerji kaynaklarının azalabilme endişesi, ülkeleri yeni enerji kaynaklarını elde etme ve ellerindeki enerji kaynaklarının muhafazasını sağlama yönünde hareket etmeye yöneltmiştir.

Doğu Akdeniz de enerji alanında yaşanan gelişmeler, ülkelerin iştahını kabartmış bölge ülkeleri ile bölgede yer almayan ülkeler hakimiyet yarışına girmiştir. Küresel güçler bölge ülkeleri ile yaptıkları anlaşmalarla buradaki varlıklarını sağlamışlardır. İran'ın geçmişten bugüne gelen Akdeniz'e inme hedefi bulunmaktadır. İran oluşturmayı düşündüğü kara koridoru ile Akdeniz'e erişim sağlamaktadır. Aynı zamanda Şii hilali de denilen bu karayolu ile geçiş yaptığı bölgelerdeki Şiileri birbirine bağlamayı hedeflemiştir. İran kara koridorunu kuzey ve güney olarak iki güzergâh üzerinden gerçekleştirmeyi

hedeflemiştir. İran'ın Irak, Suriye ve Lübnan ile olan ilişkileri bu nedenle önemlidir. İran Suriye ile 2019 yılında yaptığı bir anlaşma ile Akdeniz de bulunan Lazkiye limanının işletmesini almıştır. İran kara koridorunun oluşturulması ve limanın kullanılması ile İran doğal gazı ve petrolünü buradan satmayı hedeflemektedir. Bölgede yer alan küresel güçler ile bölgesel güçler İran'ın kara koridorunu farklı yorumlamışlardır.

Başlıca küresel güçlerden ABD, bölgedeki çıkarları açısından İran'ı tehdit olarak görmüş ve kara koridorunun kesilmesini hedeflemiştir. ABD, İran'ın kara koridoru ile ekonomisini güçlendireceğini, Hizbullah'a silah temin edeceğini ve bu durumun ABD ve müttefikleri güvenlik adına tehdit oluşturduğunu söylemiştir. ABD'nin bölgede bulunan müttefikleri, yaptıkları yatırımların geleceği, var olan askeri üsleri, askeri teçhizatları, askeri ve sivil personellerinin güvenliği adına İran'ın kara koridorunun kesilmesinin bölge ve kendi güvenlikleri adına yapılması gereken bir eylem olduğunu belirtmekte ve buna göre adım atmaktadırlar.

İsrail, İran'ın Doğu Akdeniz'e inen koridorunun kendisini doğrudan etkileyeceğini düşünmektedir. Kara koridorunun kullanılması ile silahların ve askerlerin Irak, Suriye ve Lübnan'a, buradan da Filistin'e ulaştırılabileceğini savunmaktadır. İsrail, kara koridorunu kendi adına güvenlik tehdidi olarak görmektedir. İsrail İran'ın

kara koridoruna sahip olmasını istememektedir.

Çin İran'ın kara köprüsünün, Çin'in İpek Yolu ve Kuşak girişimini destekleyeceğini aynı zamanda enerji kaynaklarına erişim sağlamakla sonuçlanacağını düşünmektedir. Bu durum da Çin ve İran'ın çıkarlarının örtüştüğünü görmekteyiz. Yakın zamanda İran Çin ile yaptığı anlaşma ile Çin'in İran'da 400-600 milyar dolarlık yatırım yapacağı öngörülmektedir. Bu anlaşma yaptırımlarla zayıflatılmış bir İran için hayati önem teşkil etmektedir. Çin İran'ın kara koridoruna ve bölgedeki hakimiyetinin artmasına olumlu yaklaşmaktadır. İran'ın gücünü arttırması ABD'nin bölgedeki hakimiyetinin azalması ile sonuçlanabilecek, bu durum Çin in bölgedeki hedeflerini gerçekleştirmek adına olumlu olacaktır.

Rusya Suriye'deki limanlarda tek söz sahibi iken, İran'ın Lazkiye limanının işletilmesini alması bu durumun değişimine sebep olmuştur. Rusya İran'ın bölgede gücünü arttırmasından memnun değildir. Ama İran ile ilişkilerine güvenerek olumsuz yönde sesini de yükseltmemektedir. Lakin bağımsız bir İran'ın kara koridorunu elde etmesi Rusya'yı da endişelendirmektedir.

Uluslararası ilişkilerde ülkeler arasındaki ilişkilerin çıkar temeli üzerinden şekillenmekte olduğu düşünüldüğünde; ileri ki zamanlarda İran'ın, bölge ülkeleri ile başlıca küresel

güçler arasındaki ilişkilerinin seyri, İran'ın bölgedeki konumunu kaybetmesine, korumasına ya da hakimiyetini arttırmasına sebebiyet verecektir.

Bu analiz yazısı ile Doğu Akdeniz'in önemi, İran'ın Doğu Akdeniz kara koridoru ve başlıca küresel güçlerin İran'ın kara koridoruna bakışları ir-
delenmiştir.

Referanslar:

Adesnik D.& Behnam B.T.& McMaster H.R., (2019). 'IK Master Burning Bridge: The Iranian Land Corridor to the Mediterranean' <https://www.fdd.org/analysis/2019/06/18/burningbridge/#:~:text=Iran%20and%20its%20proxy%20forces,the%20Golan%20front%20in%20Syria>. Erişim Tarihi .20.09.2021

Aksoy, M. (2016). 'Doğu Akdeniz enerji rekabeti'. İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İnsamer, 23.<https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/rapor-dogu-akdeniz-enerji-rekabeti.pdf> (Erişim Tarihi 30.09.2021)

Askeroğlu, S.(2020). 'İran'ın Doğu Akdeniz koridoru : Stratejik Hedefler ve Engeller' <https://iramcenter.org/iranin-dogu-akdeniz-koridoru-stratejik-hedefler-ve-engeller/> Erişim Tarihi 20.09.2021)

Avdanial, E. (2017) 'Iran and the New Land Corridor' <https://besacenter.org/iran-land-corridor/> (Erişim Tarihi 29.09.2021)

Clawson, P. & Ghaddar H. & Uskowi, N. (2018). 'Middle East FAQs Volume:1 What is the Shia Crescent?'

<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/middle-east-faqs-volume-1-what-shia-crescent> (Erişim Tarihi 10.10.2021)

Congar, K. (2021). 'Körfezdeki savaşın 41. yıl dönümü: İki düşman ülke İran ve Irak zamanla nasıl müttefik oldu?' <https://tr.euronews.com/2021/09/22/korfez-savas-n-n-40-y-l-donumu-iki-dusman-ulke-iran-ve-irak-zamanla-nas-l-muttefik-oldu/> (Erişim Tarihi 02.11.2021)

Edelman, E. & S., Erdemir A. (2020). 'American Interests in the Eastern Mediterranean' <http://www.fdd.org/analysis/2020/12/15/defending-forward-american-interest-in-the-eastern-mediterranean/> (Erişim Tarihi 25.09.2021)

El Zuveyri, M. (2017). ' Suriye İran İlişkileri Anlatılmayan Hikayeler' İram Araştırmalar Merkezi. 'İran in Suriye deki bugünü ve yarını ' https://iramcenter.org/d_hbanaliz/dosya_iranin_suriyedeki_varligi.pdf (Erişim Tarihi 03.10.2021)

Figueroa, W. (2021). 'China-Iran Relations :The Myth of Massive Investment' <https://thediplomat.com/2021/04/china-iran-relations-the-myth-of-massive-investment/> (Erişim Tarihi 10.10.2021)

Frantzman, Seth. J. (2019). 'The image sand maps behind Iran's land bridge' <https://www.jpost.com/middle-east/the-images-and-maps-behind-irans-land-bridge-599509> (Erişim Tarihi:25.10.2021)

Fulton, W. (2010). 'Lebanon-Iran Foreign Relations' http://www-criticalthreats-org./analysis/lebanon_iran-foreign-relations (Erişim Tarihi 26.10.2021)

Haslem, A. (2020). 'The United States Is Pushing Lebanon Further In to Iran's Embrace' <https://foreignpolicy.com/2020/07/16/16/the-united-states-is-pushing-lebanon-further-into-irans-embrace/> Erişim Tarihi 19.10.2021)

Haşıl, H.(2019). 'Rejim Destekçisi Ülkelerin Suriye'de Çatışan Çıkarları'. <http://www.orsam.org.tr/tr/rejim-destekcisi-ulkelerin-suriye-de-catisan-cikarları> (Erişim Tarihi23.10.2021)

Hoyakem, E.(2010). 'Iran and Lebanon' United States Institute of Peace. <https://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-lebanon> (Erişim Tarihi 18.10.2021)

I.D.F.(The Israel Defense Forces) 'The history of Iran in Syria' <http://www.idf.il/en/ministes/iran/iran-in-syria/the-history-of-iran-in-syria/>

Islamic Republic News Agency (2019).<http://tinyurl.com/y8bduv5u> Erişim Tarihi 16.10.2021

Islamic Republic News Agency, (2017). 'ایران و سوریه تفاهم نامه ساخت نیروگاه' در لاقیه امضا کردند <http://tinyurl.com/y776j6z2> (erişim tarihi 16.10.2021)

Işık M.(2021), 'Rusya'nın Suriye'de Beş Yılı'. ' <https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/rusyanın-suriye-de-bes-yili-kose-yazısı-218335> (Erişim Tarihi 20.10.2021)

Ishaq J. (2019) 'مضاء ۱۱ سندھم کاریمیان ایران' و سوریه/ موافقتنامہ همکاری ہایاقتصادی اہر دیبلندمد <http://tinyurl.com/ybuxdmg5> (erişim Tarihi 16.10.2021)

Kaye, D.D. &Efron, S.(2020). 'Israel's evolving Iran Policy' I.I.S.S. <https://www.iisss.org/blogs/survial-blog/07/israels-evolving-iran-policy> (Erişim Tarihi 15.10.2021)

Kedikli, U., &Çalağan, Ö. (2017). 'Enerji alanında bir rekabet sahası olarak Doğu Akdeniz'in önemi'. Sosyal Bilimler Metinleri, 2017(1), 120-138. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/770057> (Erişim Tarihi 10.10.2021)

Khatib, L. (2021). 'Iran's fuel shipment to lebanon requires regional policy shift' https://www.chathamhouse.org/2021/10/irans-fuel-shipment-lebanon-requiresregionalpolicyshift?gclid=EAlalQobChMI88_l8q6K9AIV-5YFQBh3X3AKuEAAAYASAAEgK-DE_D_BwE (Erişim Tarihi 15.10.2021)

Khoshnood, A. (2020). 'Iran – Russia ties never better but maybe not forever?' <https://www.mei.edu/publications/iran-russia-ties-never-better-maybe-not-forever> (Erişim Tarihi 20.10.2021)

Melamed, A.(2018). 'Iran Can't Fulfill its Hopes of a Shia Corridor Without Iraq' <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/iran-can-t-fulfill-its-hopes-of-a-shia-corridor-without-iraq/> (Erişim Tarihi 25.10.2021)

Mroue, B. ve Qassim, A. -Z. (2017). 'Iran extends reach with fight for land link to Mediterranean' <https://apnews.com/article/syria-ap-top-news-international-news-iraq-lebanon-e4f3608d718a413baf674d5373d14695> (Erişim Tarihi 12.10.2021)

Moubayed, S. (2019). 'Syria Leases Mediterranean Port to Iran' <http://asiatimes.com/2019/04/syria-leases-mediterranean-port-to-iran-raising-alarms/> (Erişim Tarihi 05.10.2021)

Naci, M.(2020). 'İran Devrim Muhafızları Ordusu Hizbullah Tugaylarını neden kurdu?' *Independent Türkçe*. <https://www.indyrturk.com/node/112446/d%C3%BCnya/iran-devrim-muhaf%C4%B1zlar%C4%B1-ordusu-hizbullah-tugaylar%C4%B1n%C4%B1-neden-kurdu> (Erişim Tarihi 05.10.2021)

Önder, M., & Akıncı, N. (2019). Akdeniz'de Petrol ve Doğalgaz Aramalarının Bölge Enerji ve Güvenlik

Politikalarına Etkisi. Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu: Uluslararası Siyaset ve Güvenlik Stratejileri. https://www.researchgate.net/publication/338801871_Akdeniz%27de_petrol_ve_Dogalgaz_Aramalarının_Bolge_Enerji_ve_Güvenlik_Politikalarına_Etkisi (Erişim Tarihi 29.09.2021)

Öztekin, M. K. (2020). 'Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye'. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33) 1-51. http://gsd.msu.edu.tr/Content/sayilar/dokuman/GSD_33/GSD_33_art_1_032020.pdf (erişim Tarihi: 10.10.2021)

Öztürk, O.M. (2019). 'Suriye'de Şimdi de İran Koridoru ve Rusya İran Ayrışması' *Asya Araştırmaları Merkezi* <http://ascmer.org/suriye-de-simdi-de-iran-koridoru-ve-rusya-iran-ayrismasi/> (Erişim tarihi 29.10.2021)

Pierini, M. (2021). 'Rusya'nın Akdeniz'deki Duruşu Nato ve Avrupa'ya Etkileri' <http://carnegieeurope.eu/2021/06/08/russia-s-posture-in-mediterranean-implications-for-nato-and-europe-pub-84670> (Erişim Tarihi 20.10.2021)

Ramih, M. (2021). 'By land or sea, Iran seeks to open routes to Lebanon' <https://today.lorientlejour.com/article/1274219/by-land-or-sea-iran-seeks-to-open-routes-to-lebanon.html> (Erişim Tarihi 15.10.2021)

Rossidis, Z.(2021), ' China Iran and Russia in the Middle East and the S.EçMediterraneanhttps://www.hoover.org/research/china-iran-and-russia-middle-east-and-se-mediterranean (Erişim Tarihi 20.10.2021)

Seifi ,Z. تفاهنامهها با مضامین ایران و سوریه در دوسال اخیر ' Iran ile Suriye arasında son iki yılda mutabakat muhtırası imzalandı' تفاهنامهها با مضامین ایران و سوریه در دوسال اخیر IRAM Center | مرکز مطالعات ایرانیا نکارا (iramcenter.org) (erişim Tarihi15.10.2021)

Sınır,G.&Kantar ,G.(2021). Çin in Doğu akdenizdeki Artan Rolü Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi 5(1) 29-43 https://dergipark.tr/tr/pub/sisad/issue/608897864969 (Erişim Tarihi 20.10.2021)

Sinkaya, B.(2011). 'İran-Suriye İlişkileri ve Suriye'de Halk İsyanı' Ortadoğu Analiz cilt 3 sayı 33 http://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/4bayram.pdf4bayram.pdf s.39 (Erişim Tarihi 10.10.2021)

Sinkaya, B.(2012). 'Arap Baharı sürecinde İran'ın Suriye Politikası' http://file.setav.org/files_20121121171707_setav-arap_bahari_surecinde_iran_ın_suriye_politikasipdf (Erişim Tarihi 10.10.2021)

Sinkaya, B.(2013). 'Amerikan Askerlerinin Çekilmesinden Sonra Irak-İran ilişkileri 20130503102336_setarapor_9_iran_irak.pdf (setav.org) (Erişim Tarihi 10.10.2021)

Sohtaoglu, M.(2020). 'İran'ın Akdeniz

Hayali' http://www.mucerret.com/kuresel/iranin-akdeniz-hayali/(Erişim Tarihi 20.10.2021)

Steinberg, G. (2021). 'Axis of Resistance' http://www.swp-berlin.org/en(-publication/irans-expansion-in-the-middle-east-is-hitting-a-wall(Erişim tarihi 25.10.2021)

Stell, C. (2021) . 'The Iran Threat Network along the Qa'im – Bukamal Corridor : a Flash point for Power Projection' https://www.americansecurityproject.org/the-qaim-bukamal-corridor-a-flashpoint-for-iranian-power-projection(10.11.2021)

Strategic Studies Unit (2020).Iran's New Geopolitical Goals – Regional Continuity From Tehran to the Mediterranean Mena Research Center https://mena-studies.org/irans-new-geopolitical-goals-regional-continuity-from-tehran-to-the-mediterranean (Erişim Tarihi 29.10.2021)

Şahin, G. (2019). Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'in Önemi: Tehditler, Riskler, Fırsatlar ve Türkiye. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 15(29), 199-230. http://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrjtj/issue/44606/554061 (Erişim Tarihi:10.10.2021)

Torres, J.I.C. (2021) The importance of land corridors (II): Iran's race to the Mediterranean Sea http://atalayar.com/en/cotent/importance-land-corridors-ii-irans-race-mediterranean-sea (Erişim Tarihi:24.10.2021)

Uslu, K. (2019) Doğu Akdeniz'deki Mucavir Ekonomik Bölge Enerji Kaynaklarının AB, Türkiye ve Kıbrıs Yönünden Değerlendirilmesi Doğu Akdeniz'deki Münhasır Ekonomik

Bölgelerin Enerji Kaynaklarının Değerlendirilmesi. <https://www.avekon.org7papers/2348.pdf> (Erişim Tarihi 30.09.2021)

11 Eylül Saldırılarının AB'nin Terörizmle Mücadelesine Etkileri

Doğancan Bay*

Giriş

11 Eylül 2001 tarihinde New York kentinde meydana gelen saldırılar, uluslararası sistemi derinden etkilemiş ve önemli değişimlere neden olmuştur. Özellikle 11 Eylül saldırılarına kadar uluslararası bir sorun olarak görülmeyen terörizm, bu saldırıdan itibaren uluslararası tehdit haline gelmiştir. Terörizmin uluslararası bir tehdit haline gelmesiyle birlikte "uluslararası terörizm" adında yeni bir kavram ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, El-Kaide terör örgütü lideri olan Usame Bin Ladin'in üstlenmiş olduğu 11 Eylül terör saldırılarının sonrasında terörizm, "ideolojik terörizm" olarak algılanmanın yanında "İslamcı terörizm" ve "köktencilik" olarak da anlam kazanmıştır. (Dedeoğlu, 2005)

11 Eylül saldırısından AB de önemli ölçüde etkilenmiştir. Özellikle terör eylemlerinin artması, yakalanan terör suçlu veya şüphelilerin artması, terör tehdidine yönelik istihbaratların artması sonucu AB, terörle mücadele stratejilerini pekiştirmeye karar vermiştir. Bunun için ilk olarak Laken Zirvesi'nde uluslararası terörizme karşı stratejilerin geliştirilmesinin önemine değinen AB, bu zirveden birkaç ay sonra geçici yargı mekanizması olarak kurulan "Pro-Eurojust" birimini "Eurojust" olarak kalıcı hale getirmiştir. Eurojust'ın kurulmasıyla AB, terörizm; uyuşturucu; silah kaçaklığı; kara borsa ve yasa dışı göçlerle ilgili yargılamaları yapacak bir mekanizmayı da oluşturmuştur.

* EUROPolitika Dergisi Yazarı | Milli Savunma Üniversitesi | Güvenlik Araştırmaları Doktora Öğrencisi |

8 Aralık 2003 tarihinde kabul edilen AB Güvenlik Stratejisi ile birlikte güvenlik politikalarını geliştirmiştir. Özellikle uluslararası terörizm tehdidinin AB içerisinde yayılmasını önlemek için önem taşımaktadır. Ancak 2004 Madrid saldırılarının yaşanması sonrası AB, terörizmle mücadele konusunda eksik olduğunu fark etmiştir. Özellikle 2004 Madrid ve 2005 Londra'da gerçekleşen terör saldırılarından sonra AB, terörle mücadele konusunda ciddi adımlar atmaya karar vermiştir. Bu saldırıdan sonra AB hem iç hem dış politikada terörizmle mücadele yönünde AB Terörle Mücadele Stratejisi, Suçu Önleme Programı ve AB Terörle Mücadele Koordinatörlüğü gibi birçok genişletme ve yenilenme politikası izlemiştir.

11 Eylül Saldırılarının AB Terörizmle Mücadelesine Getirdiği Etkiler

11 Eylül saldırısı, hem dünyanın hem de AB'nin güvenlik ve savunma politikalarının hala eksik ve zayıf olduğunu göstermiştir. Böylelikle AB, terörizmle mücadelesinde gerçekleştirebilecek daha çok terör saldırılarını önlemek; terör örgütlerine yardım yapanları tespit etmek, terör suçlularını yakalamak, terör örgütlerinin faaliyetlerini takip edip istihbarat elde etmek ve en önemlisi terör saldırılarından halkı korumak için bir terörizmle mücadele stratejisi oluşturmaya karar vermiştir.

Brüksel Zirvesi (Terörizmle Mücadele Eylem Planı)

11 Eylül saldırılarının uluslararası sistemde yarattığı yıkıcı etki, AB'yi de tedirgin etmiştir. AB, bu saldırılarla birlikte uluslararası tehdit haline gelen terörizmin AB için de ciddi bir tehdit olduğunu öngörmüş ve bu konuyla ilgili bir zirve yapılmasına karar verilmiştir. 21 Eylül 2001 tarihinde Brüksel kentinde yapılan zirvede terörizmin AB için ciddi bir tehdit haline geldiğini ve terörizmle mücadelede öncekinden daha fazla çaba sarf edilmesi gerektiğine karar verilmiştir. Bununla birlikte bu zirvenin sonucunda terörizmle mücadeleye yönelik bir eylem planı oluşturulmasına karar verilmiştir. (Cebeci, 2013)

Bu eylem planında öncelikle terör finansmanlarını engellemek, terörizm-

le mücadele için bir güvenlik savunma politikaları oluşturmak, ABD ile iş birliği içinde terörizmle mücadelede bulunmak, terörizmle mücadelede bulunan AB güvenlik teşkilatlarının (Europol vs.) işlevlerini geliştirmek üzerinde durulmuştur. (European Parliament, 2001)

AB Güvenlik Stratejisi

11 Eylül Saldırılarının uluslararası sistem üzerindeki etkisi hala devam ederken ABD'nin Irak ve Afganistan'ı işgal etmesiyle birlikte uluslararası sistemde dini fanatizm ve köktencilik hareketleri de artış göstermiştir. AB, kendi bölgesinde dini fanatizm ve köktencilik hareketlerinin engellenmesi için daha etkin olacak politikalar ve stratejiler üretmeye çalışmaktaydı. Bunun için AB, 12 Aralık 2003 tarihinde terörizmle mücadele; dini fanatiz-

mi ve köktenciligi önlemek için "AB Güvenlik Stratejisi" oluşturdu. Bu güvenlik stratejisinde öncelik olarak KİS (Kitle İmha Silahları), organize suçlar, terör tehlikesi, bölgesel sorunlar ve devletlerin güvenlik mekanizmalarındaki eksiklikleri olarak beş tehdit belirtilmiştir. Bu tehditlerle mücadele için bu güvenlik stratejisinin etkin bir şekilde kullanılmasına karar verilmiştir. Bu güvenlik stratejisinin etkin bir şekilde kullanılmasına devam etmek için ise yılda iki kez yayınlanacak olan gelişme raporu hazırlanmasına karar verilmiştir. (European Council, 2003)

Terörle Mücadele Bildirgesi ve Eylem Planı

Her ne kadar 11 Eylül saldırılarından sonra uluslararası bir tehdit haline gelen terörizmi engellemek için AB, güvenlik stratejileri oluşturmaya çalışsa da hala 11 Eylül Saldırıının AB'nin terörizmle mücadelesi için önemli etkiler getirecekti. Buna en iyi örnek 11 Mart 2004 tarihinde Madrid kentinde gerçekleşmiş olup 192 kişinin hayatını kaybettiği ve 1200'e yakın kişinin yaralandığı terör saldırılarıdır. Bu terör saldırıları, AB'nin yeniden terörle mücadele sürecini değerlendirmesine ve 11 Eylül saldırılarının AB içindeki terörizm tehdidini ne kadar önemli ölçüde etkilediğini bir kez daha göstermesine neden olmuştur. Bu terör saldırılarından sonra AB, 25 Mart 2004 tarihinde toplanıp bir bildirme hazırlamaya karar vermiştir. Terörle Mücadele Bildirgesi olarak bilinen bu bildirmede terörizmle mücadele

için gereken çalışmaların acil olarak hızlandırılmasına, güvenlik mekanizmalarının koordineli bir şekilde bu mücadelede yer almasına ve yeni stratejiler üretilmesine karar verilmiştir. Bu bildirgenin sonucunda AB Terörle Mücadele Koordinatörlüğü kurulmuştur.

Terörizmle Mücadele Bildirgesi'nin ardından üç ay sonra bir eylem planı oluşturulmasına da karar verilmiştir. Bu eylem planında "AB Terörizmle Mücadele Deklarasyonu" ve "Birleşmiş Milletler Nükleer Terörizmini Önlemeye Dair Sözleşme" konuları yeniden gözden geçirilmiştir. 2004 yılında oluşturulan bu eylem planı, hala güncelliğini korumakta olup sistemli bir şekilde gözden geçirilmeye devam edilmektedir. (Cebeci, 2013)

Bu eylem planında terörizmle mücadeleyi etkin bir şekilde sürdürmek için AB Komisyonu bünyesinde yılda iki kez eylem planının gözden geçirilmesine, Polis Şefleri Gücü'nün sene sonuna kadar terör tehdidine karşı yeni güvenlik stratejileri geliştirmesine ve AB devletlerinin sene sonuna kadar stratejilerinin iş birliği içerisinde geliştirilmesine karar verilmiştir. (European Commission, 2004)

AB Terörizmle Mücadele Koordinatörlüğü

AB Terörle Mücadele Koordinatörlüğü, terör örgütleri veya teröristlerle mücadelede olan güvenlik mekanizmalarının bu mücadele içerisinde birbiriyle koordineli hareket etmesini

sağlayan bir güvenlik mekanizmasıdır. AB Terörle Mücadele Koordinatörlüğü'nün kurulma süreci 11 Mart 2004 tarihinde gerçekleşen Madrid saldırılarından sonra başlamıştır. Madrid saldırılarından sonra 25 Mart 2004 tarihinde yapılan "Terörizmle Mücadele Bildirgesi" hazırlanmış olup bu bildirmede terörle mücadele eden güvenlik kurumlarını koordineli bir şekilde hareket etmesini sağlayacak bir terörle mücadele koordinatörlüğünün oluşturulmasına karar verilmiştir. (European Commission, 2004) Bu tarihten itibaren AB Terörizmle Mücadele Koordinatörlüğü, üye devletler içerisinde güvenlik mekanizmalarının terör hareketlerine yönelik istihbarat alımını koordineli olarak devam ettirme, terörle mücadele eden AB kurumlarının koordineli bir şekilde hareket etmesini sağlamak ve radikalist hareketleri önlemekte katkı sağlamaktadır.

AB Savunma Ajansı

11 Mart 2004 Madrid saldırılarından sonra AB, terörizmle mücadele için yeni güvenlik stratejileri geliştirmeye hızla devam etmekteydi. Madrid saldırılarından sonra oluşturulan AB Terörizmle Mücadele Bildirgesi, AB Terörizmle Mücadele Koordinatörlüğü ve AB Terörizmle Mücadele Eylem Planı gibi yeni güvenlik stratejilerinden sonra yeni bir strateji daha oluşturmaya karar vermiştir. 12 Temmuz 2004 tarihinde gerçekleşen toplantı sonucunda AB Konseyi, herhangi bir kriz, saldırı veya karışıklık durumunda üye devletlerin savunma mekaniz-

malarını daha iyi hale getirmek adına Avrupa Savunma Ajansı'nı kurmuştur. Avrupa Savunma Ajansı'nın üye devletlerin savunma mekanizmalarını geliştirmede yardımcı olmak, üye devletlerin aralarındaki güvenlik iş birliğini sağlamaya çalışmak, birliğin savunma endüstrilerinin gelişimine katkı bulunmak ve terörizmle mücadelede güvenlik savunma politikalarının etkin bir şekilde hareket etmesine katkı sağlamak olmak üzere işlevleri bulunmaktadır. (European Union, 2004)

Patlayıcıların Güvenliğini Arttırmaya Yönelik Eylem Planı

11 Mart 2004 tarihli Madrid saldırılarının getirdiği yıkıcı etki sonrasında AB, 11 Eylül saldırılarının getirdiği uluslararası terörizm tehdidinin kendi bölgelerine de geldiğini iyice anlamıştır. Bunun için terörizmle mücadele stratejilerini daha iyi hale getirmeye karar vermiştir. Bunun için AB, 25 Mart 2004 tarihinde gerçekleştirilen "Terörizmle Mücadele Bildirgesi" içerisinde patlayıcı olan ekipmanlara yönelik güvenliği arttırmak için bir patlayıcı uzmanlığı gücünü oluşturdu. Bu gücün geliştirilmesi adında 6 Kasım 2007 tarihinde "Patlayıcıların Güvenliğini Arttırmaya Yönelik Eylem Planı" oluşturuldu. Bu eylem planında patlayıcıları önlemek için erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi, patlayıcı maddelerin imha edilmesi, bulunan patlayıcıların veri kontrolünün gerçekleştirilmesi ve patlayıcılara karşı güvenliği oluşturacak çalışma grubunun oluşturulması

gibi işlevler bulunmaktadır. (European Council, 2007)

AB Terörizmle Mücadele Stratejisi

7 Temmuz 2005 tarihinde gerçekleşen Londra saldırılarından derin etkilenen AB, terörizmle mücadelesinde eksikliklerini tamamlamak ve güvenlik mekanizmalarını geliştirmek için 30 Kasım 2005 tarihinde AB Terörle Mücadele Stratejisi'ni oluşturdu. Bu stratejinin "önlemek, korumak, hedef izlemek ve karşılık vermek" olmak üzere dört dizi amacı bulunmaktadır. AB Terörizm Mücadele Stratejisi'ni oluşturan bu dört amaç, hala AB'nin terörle mücadelesini belirleyen temel amaçlardır.

Önlemek: Avrupa içerisinde terörizm faaliyetlerine yönelen insanların ne-

den yöneldiklerine dair araştırmalar yapıp bilgi edinmek. Bu edinilen bilgilerin ışığında çözüm yolları üreterek insanların terörizme yönelimlerini önlemeye çalışmak.

Korumak: AB vatandaşlarını gerçekleştirebilecek terör saldırılarına karşı korumak. Bunun için güvenlik mekanizmalarını sağlamlaştırmak ve etkin bir şekilde devam ettirmek.

Hedef İzlemek: Teröristlerin veya teröristlere yardım eden kişilerin faaliyetlerini incelemek, onları takip etmek ve bu takip sonucunda istihbarat elde etmek. Teröristlerin veya teröristlere yardım eden kişilerin iletişimlerini kesmeye çalışmak. Teröristlerin nerede ve ne zaman saldırı yapacaklarına dair önceden istihbarat almaya çalışmak.

Karşılık Vermek: Terör saldırılarına karşı koymak. Terör saldırılarının getirebileceği zararları minimuma indirmek. Bunun için her an terör saldırısı olacak gibi hazırlıklı olmak. (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, t. y.)

Suçu Önleme ve Suçla Mücadele Programı

7 Temmuz 2005 tarihli Londra saldırıları, AB'nin terörizmle mücadelesi için gereken program ve stratejilerin hızlıca geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. 30 Kasım 2005 tarihinde oluşturulan AB Terörle Mücadele Stratejisi ile birlikte gelişime devam eden AB, terör suçlarını önlemek ve bu suçlarla daha etkin bir şekilde mücadele etmek için bir programın oluşturulmasının gerekli olduğuna dair karar vermiştir. Bundan dolayı AB, 12 Şubat 2007 tarihinde Suçu Önleme ve Mücadele Programı'nı oluşturmuştur. Suç Önleme ve Suçla Mücadele Programı'nın terörizmle mücadele açısından işlevi, terörizmle mücadelelenin geliştirilmesi ve bu suçlara karşı halkın güvenliğini sağlamaya çalışmaktır. Bununla birlikte Suç Önleme ve Suçla Mücadele Programı, "suç önleme, mağdurların korunması, tanıkları koruma ve kolluk kuvvetleri" olmak üzere dört ana unsurdan oluşan bir programdır. (European Council, 2007)

Sonuç

11 Eylül saldırılarıyla birlikte AB, terörizmle mücadelesinde hangi konularda eksik olduğunu fark etmiş ve bu

eksiklerin çözümü için ne yapılması gerektiğini daha dikkatli bir şekilde değerlendirmeye başlamıştır. 11 Eylül saldırıları sonrasında terörizmin uluslararası bir tehdit haline gelmesiyle birlikte AB, terörizmin kendisi için ne kadar önemli bir tehdit olduğunu fark etmiştir.

Her ne kadar AB, 1991 yılında yapılan Maastricht Anlaşması, 1995 yılında yapılan La Gomera Deklarasyonu, 1997 yılında Amsterdam Antlaşması ve 1999 yılında yapılan Tampere Zirvesi'nde terörizm tehdidini dile getirip bu tehdit için fikirler ve stratejiler üretse bile 11 Eylül saldırılarından sonra terörizm tehdidinde daha ciddi yaklaşması gerektiğini fark etmiştir. Özellikle 11 Mart 2004 tarihinde gerçekleşen Madrid saldırıları ile 7 Temmuz 2005 tarihinde gerçekleşen Londra saldırılarından sonra AB, terörizmin tahmin edilenden daha vahim bir tehdit olduğunu fark etmiştir. Bu bakımdan 11 Eylül saldırıları AB'nin terörizmle mücadelesinde derin dönüşümlere neden olmuştur. Bu süreçte AB, Terörizmle Mücadele Koordinatörlüğü, AB Savunma Ajansı ve AB Terörle Mücadele Stratejisi gibi yeni güvenlik mekanizmaları ve stratejilerini oluşturmuştur. Ayrıca AB'nin terörizme daha ciddi yaklaşmasına ve üye devletlerin terörizmle mücadele için daha ortak ve iş birliği içinde hareket etmesinde etkili olmuştur.

Kaynakça

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu (t. y.), Terörle Mücadele, Avrupa Birliği,

Erişim Adresi (09.06.2021): <https://www.avrupa.info.tr/tr/terorle-mucadele>

Cebeci, M. (2013), The European Union and Weapons of Mass Destruction Terrorism, Prof. Dr. Mustafa Kibaroğlu (Ed.) , DATR, S. 57-61, Erişim Adresi (01.06.2021) : <https://www.tmmm.tsk.tr/publication/datr/volumes/datr8.pdf>

Dedeoğlu, B. (2005), Fighting Terrorism And Intervention: Paradoxes And Misunderstandings, Dergi Park, S. 159, Erişim Adresi: (03.06.2021): <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/816602>

European Council (2003), European Security Strategy, Brüksel, Erişim Tarihi (17.06.2021): <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15895-2003-INIT/en/pdf>

European Commission (2004), Brüksel Zirvesi Başkanlık Sonuç Bildirgesi, Brüksel, Erişim Adresi (20.06.2021): <https://www.ab.gov.tr/files/ardb/>

evt/1_avrupa_birligi/1_4_zirveler_1985_sonrasi/2004_6_bruksel_zirvesi_baskanlik_sonuc_bildirgesi_en.pdf

European Council (2007), Prevention of and Fight Against Crime (ISEC), Brüksel, S.3, Erişim Adresi (07.06.2021): <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32007D0125&from=EN>

European Council (2007), Action Plan on Enhancing the Security of Explosives, Brüksel, Erişim Adresi (19.06.2021): <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007DC0651&from=EN>

European Parliament (2001), European Parliament resolution on the extraordinary European Council meeting in Brussels on 21 September 2001, Brüksel, Erişim Adresi (27.05.2021): http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/committees/afet/20011108/04a_en.pdf

European Union (t. y.), European Defence Agency (EDA), Erişim Adresi (15.06.2021): https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/eda_en

Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Jeoekonomi Politikaları Ekseninde Türkiye-İtalya İlişkileri

Oğuzhan CAN*

Giriş

Akdeniz'i iktisadi, sosyolojik ve politik olarak tarihsel açıdan incelediğimizde, Avrupa ve Akdeniz Uygarlıkları, kuzey-güney, doğu-batı arasında sürekli olarak güç mücadelesinin ortaya çıktığı ve elinde sonunda bu güç mücadelesinin birbirleri için bir dengeye dönüştüğü ve tüm havzanın birbirlerine bağımlılık ilişkisinin temel alacak şekilde bir etkileşim düzeninin içinde yer aldığını görmekteyiz. Geçmişten günümüze Akdeniz, dünyanın "orta" denizi olma özelliğini korumuş, ilk uygarlıkların birbirleri ile iletişime geçtiğı yıllardan coğrafi keşifler öncesine değin ticaret yollarının kalbi olmuştur. Günümüzde ise keşfedilen enerji kaynakları ile geçmişte olduğu gibi hareketin ve çeşitliliğin çekim merkezi olmaya devam etmektedir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin refah seviyesiyle doğru orantılı olarak artan enerji tüketimleri, teknolojinin gelişmesine de bağılı olarak, enerjiye olan ihtiyaçları günümüzde önemli seviyelere ulaşmıştır. Ülkeler enerji ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeni enerji madenleri arayışını hızlandırmıştır. Soğuk Savaş sonrasında yeni çok kutuplu dünya düzeni, küreselleşmenin hızlanması ve günümüzde yakalamış olduğu momentumla, refah seviyesini arttırmak isteyen her ülkenin üretimde ve tüketimde enerjiye bağımlılığı giderek artmıştır. Her ne kadar iki kutuplu dünya düzeninin getirmiş olduğu alışkanlıklar yakın tarihi hafıza ve devletlerin karar alma mekanizmalarında önemli tecrübeler olarak görünse de özellikle kalkınmasını sağlamış, teknolojik dönüşümünü ve üretimini, gelişmiş devletlerle yarışır konuma

* İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Öğrencisi (Tezli), e-posta: oguzhancann@gmail.com, Tel: 05348120665.

getiren yeni bölgesel aktörlerin ortaya çıkması çok kutuplu yeni düzenin sağlamasıdır. Böylece başat güçlerin bölgesel aktörler üzerinde eskisi gibi bir kutuplaşma baskısı yaratmadığı aşikardır. Bölgesel dinamizm içinde devletler ve aktörler kendi çıkarlarını maksimize etmek üzere, ihtiyaçları dahilinde komşuları ile yeni bağımlılık ilişkileri kurmuşlardır.

Akdeniz bölgesi, yeni enerji kaynağı potansiyelleri ile sadece bölge devletlerinin değil tüm dünyanın ilgi odağı haline tekrardan gelmiştir. Bölge ülkeleri ve Avrupa Birliği, keşfedilen yeni enerji potansiyelleri üzerinde yeni politikalar üretmiştir ve bu havzada yeni ticari temelli topluluklar oluşmuştur. Avrupa-Akdeniz Ortak-

lığı fikri yeni bir düşünce olmasa da günümüz koşullarında yenileştirilmiş ortaklık yapıları kurulmaya devam edilmektedir. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı fikrinin temelinde yatan unsur 1990'lı yıllarda AB'nin Doğu Avrupa genişlemesi sürecinde Akdeniz'de birliğin kapsadığı alanın da artacak olmasıyla geliştirilecek yeni politikaların temeli olmakla beraber Akdeniz'de AB üyesi olmayan devletlerle ise dengeleyici bir sistem oluşturmak, iş birliği ve diyalogun artırılması hedeflenmiştir. Türkiye Akdeniz için iş birliğinin güçlendirilmesi konusunda yapılan tüm çalışmalarda yer almak konusunda isteklidir ve etkin bir şekilde görev üstlenmektedir. Nitekim Barcelona Konferansı sonrası kurulan örgütlerden olan Akdeniz İçin Birlik

(AİB) uluslararası örgütünün kurucu üyelerindendir. (Dış İlişkiler ve Protokol Başkanlığı, 2016, s. 5) Türkiye'nin, Akdeniz'de iş birliği konusunda yapıcı ve sorumluluk üstlenen tavrına ve Akdeniz'de ana karası ve adalarıyla en uzun kıyıya sahip olmasına rağmen günümüzde Doğu Akdeniz Gaz Forumu oluşumların içinde yer almaktadır.

Bölgesel aktörlerin en önemlilerinden Türkiye ve İtalya gerek tüm Akdeniz Havzasında gerekse özel olarak Doğu Akdeniz bölgesinde tarihsel geçmişe ve deneyime sahip iki devlettir. Türkiye ve İtalya, ilk temas noktaları olan Akdeniz üzerinde önemli tarihi, sosyo-kültürel ve ekonomik birikimleriyle bugün hala önemli birer bölgesel güç olarak yer almaktadır. Tarih boyunca iki devletin ikili ilişkilerinde yaşanan iniş ve çıkışların dönemin dünya anlayışı ve içerisinde buldukları ve temsil ettikleri topluluklar doğrultusunda yaşandığı aşıkardır. Bunun yanında İtalya ile ticari faaliyetlerin devletlerin tarihinde her dönemde üst düzeyde olması ikili ilişkiler için önemli bir tecrübeyi ifade etmektedir. İtalya, Türkiye için genel anlamda söylev ve eylemlerde dost ve destekçi ülke konumunda yer almıştır.

1. Akdeniz Havzası'nda Tarihi Hafıza ve Ekonomik Faaliyetlerin Dönüşümü

Latince "Mare Mediterraneum" (Kıyaların ortasındaki deniz), Arapça "bahr al-abyad (Akdeniz) al-

vassıt(orta)" (Demmelhuber, 2006, s. 5), Türkçede de bu tanımlamalara eş isimler tarih boyunca kullanılmış ve günümüzde güncel kullanımlıyla Latince iç kara anlamına gelen mediterraneus kelimesinden türetilmiş olan "Mediterranean" İngilizce de Akdeniz'i ifade etmektedir. (Balıkır, 2007, s. 10) Akdeniz, bir haritaya baktığımızda Cebelitarık'tan Süveyş Kanalı'na doğru uzanan kırılmalar, çökmeler gibi dünyanın tektonik hareketleriyle oluşmuş, sıradağları, kanal geçitleri ve boğazları, adaları ve tüm kıyı girintileri-çıkıntıları ile kıtaların birleşim merkezi olan denizdir. (Braudel, 2018, s. 15) Cebelitarık'tan, İstanbul Boğazına ve Süveyş Kanalı'na gelen alanda hemen hemen aynı iklim ve yağış özelliklerinin görülmesi Akdeniz havzasında yer alan insanların kıyı ticaretine yani Akdeniz'in sularına itmiştir. Mezopotamya'dan İtalya Kıyılarına, Anadolu'dan Kuzey Afrika'ya ve Kızıl Denize kadar uzanan uygarlıkların ve ticaret yollarının birleşme merkezi Akdeniz'dir. İnsanlığın var olduğu merkez bereketi, ticareti, inançları, savaşları, keşifleri ve tamamıyla insanlığa dair her şeyi Akdeniz Havzasında görmek mümkündür. Akdeniz Havzası birçok değişik ürünün üretildiği ve birbirinden çok farklı mikro iklimlerin var olduğu, çeşitliliklerin ve birbiriyle bağlantılı kültürlerden meydana gelmiş bir havzadır. Akdeniz iklimi sağlıklı bir rejimde ilerlemesi yani yağışların kış aylarında gelmesiyle yazların kurak geçmesi neticesinde ürünlerin verimi konusunda bir kıt oluşu bu doğrultu-

da “Akdeniz İklimi”, Akdeniz insanı için ortaklığın varoluşsal bir faktörüdür. Akdeniz insanı çeşitli faaliyetleri sene içinde bir arada yapması ve en önemlisi çok sayıda kabotajın¹ varlığıyla bir bağlantılılık ekolü içerisinde ufak ticaretlerin gerçekleşmesi neticesinde hayatlarını idame ettirmelerine olanak sağlamaktadır. (Purcell & Horden, 2000)

Deniz konusunda tarihin derinliklerinde yol alacak olursak ilk kullanım şekli her şeyden önce “bir taşıma yüzeyi” olmasıdır. Gemi, deniz yolu, liman donanımı, ticaret kenti; bütün bunlar büyük kentlerin, devletlerin, Akdeniz ekonomilerinin hizmetindeki araçlardır, onların alışveriş araçları, kısaca zenginlik araçlarıdır. Gemiciliğin ve denizciliğin başlangıcı sayılabilecek nokta milattan önce 3. yüzyılının ikinci yarısında Mısırlı denizcilerin Byblos’a yaptığı seferlerle, kürekli ve yelkenli Kyklades gemilerinin ortaya çıkışı ile başlar. (Braudel, 2018, s. 40) Genel anlamda denizlerin insanlığa en önemli faydası eski çağlardan beri bir taşıma yüzeyi ve besin kaynağı olarak görülse de faaliyetleri zamanla çeşitlenmiş ve insanlık için önemleri artmıştır. Denizlerin aslen önemli lojistik yollar olmaları Akdeniz Havzasının varlığı açısından da büyük önem taşımaktadır. Gemilerin gelişmesi, insanların mallarını taşımada sağladığı avantajla beraber en önemli ticaret yolları olmuşlardır. Antik kentlerden, günümüzün önem-

li metropol kentleri genellikle denize sınırı olan önemli limanlar barındıran kentlerdir. Antik çağlarda Akdeniz liman ve bu limana bağlı olmak üzere gelişmiş kent kültürünün doğmasına sahne olmuş olan denizdir. (Balkır, 2007, s. 11)

Kartacalılardan İskenderiye’ye, Roma’dan Venedik-Cenevizlilere Akdeniz’e hâkim olmuş medeniyetlerin kök saldıği bölgenin tarihi derinliklerinden 16. Yüzyıla geldiğimizde, Avrupa’da Fransa ve İtalya dışındaki bütün Akdeniz kıyıları Osmanlı İmparatorluğu’nun denetimi altına girmiş ve Akdeniz’de Türkler kontrolü sağlamıştır. Avrupa’nın coğrafi keşiflerle dünya ekonomisinin merkezi olduğu bu dönemde Akdeniz de Avrupa ticaretinin merkezi olmuştur. (Balkır, 2007, s. 11) 1869’da Süveyş Kanalı’nın açılması ile Akdeniz Avrupa’dan Uzak Doğu’ya geçen gemilerin transit geçiş alanı haline gelmiş Akdeniz’de Avrupa’nın kurmak istediği hakimiyetin giriş çıkışları kontrol altına alma serüveni başlamıştır. Nihayetinde İngiliz Kraliyet Donanmasının Cebelitarık’ta kontrolü eline almasıyla, Akdeniz üstünlüğü ve kontrolü Türklerden Batıya geçmiş olacaktır. (Balkır, 2007, s. 11) Coğrafi keşiflerle yavaş yavaş dünyanın merkezinden kayacak olan Akdeniz, Amerika Birleşik Devletleri’nin dünya sahnesinde başat güç oluşundan itibaren dünyanın merkezi olma konumunu yitirecektir. Yakın tarihe yaklaşmadan İtalyanlar ve Türklerin Akdeniz üzerinden etkileşimlerine değinmek gereklidir.

¹ Fransızca “Cabonet” fiilinden gelir. Kıyı boyunca ticaret yapmak anlamındadır.

Türk ve İtalyan Halkları arasındaki ilişkilerin 1300'lü yılların sonlarında başladığı düşünülmektedir. O dönem için halklar arasındaki etkileşim yolu Akdeniz olarak öne çıkmaktadır. Niccolò Machiavelli'nin Prens'inde çağın yönetim tarzlarına örnek verirken sıkça Türkler'den² bahsederken aynı zamanda İtalyanların, Türklerle olan ilişkilerine de değinmiştir. Örneğin İtalya'nın kuzeydoğusuna uzanan Venedik Cumhuriyeti'nden bahsederken, 1522 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na Rodos'u kaptırışından bahsetmiştir. (Machiavelli, 1993, s. 24) Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'u fethedilmesinden itibaren denizlerde ve adalarda haki-miyet sağlama düşüncesiyle bu alanda gelişmeler yaşanmıştır. Barbaros Hayrettin Paşa ile Osmanlı'nın denizcilik faaliyetleri doruk noktasına ulaşırken aynı zamanda İtalyanlarla olan ilişkiler bazen savaş üzerinden gerçekleşen bir etkileşim şeklinde bazen de ticaret üzerinden gerçekleşen etkileşimle ilerlemiştir. Aynı coğrafyanın farklı kaderlerini paylaşan iki toplumun arasında ortak payda olan Akdeniz'in önemi kuşkusuz büyüktür. (Tarakçı, 2009)

İtalyan Şehir Devletleri şeklindeki konumu, Napolyon ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun etkisinden kurtulma çabaları ve nihayetinde kurulmak istenen İtalyan Birliği ne-

² Machiavelli, Osmanlı İmparatorluğundan bahsederken o devirde yaygın kullanım olan "El Turco" sözcüğüyle hitap etmekteydi. bkz. (Machiavelli, 1993)

ticesinde modern İtalya'nın kurucu kahramanı Giuseppe Garibaldi³ önderliğinde İtalyan Birliği kurulmaya başlandı. (Sander, 2014, s. 220) Buna istinaden Türklerin ve İtalyanların diplomatik anlamda modern çağ ilişkileri de bu modern devletin kurulmasıyla başlamış oldu ve böylece resmi diplomatik ilişkilerin tarihi de 1856 yılı olarak kabul edilmektedir. (T.C. Dışişleri, Bakanlığı, 2020)

İtalyan Birliğinin kahramanı Giuseppe Garibaldi ile ilgili az bilinen bir anekdot olarak, Doğu Akdeniz seyahati sırasında Akdeniz'de dönemin geçim kaynaklarından olarak görülen korsanlığa uğramış olması şaşırılacak bir durum değildir. İstanbul'da ikamet etmesini gerektiren sağlık nedenlerine kadar ciddileşen bu duruma yakından bakmak gerekir. Akdeniz'de yüzyıllarca süren korsanlığın temel sebebine bakacak olursak, belirli bir nüfustan sonra Akdeniz Toplumu için eğer geçim kaynaklarını çeşitlendiremezse geçim sıkıntısı önemli bir sorun haline gelmekteydi, balıkçılığın Akdeniz'de verimsiz olması ve ticaretin de yetersiz kalması korsanlık faaliyetlerini önemli ölçüde arttırmıştır. (Gürkan, 2018)

19. yüzyılın ortalarında korsanlık faaliyetlerinin Akdeniz'de hemen hemen

³ İtalyan siyasi birliği, 1861 yılında İtalya Krallığı'nın yeniden ihdasının (Risorgimento) ardından, 1866'da Garibaldi öncülüğünde başlatılan Bağımsızlık Savaşı sonucunda sağlanmıştır. Bkz.: İtalya'nın Siyasi Görünümü. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı adresinden 11.09.2021 tarihinde alındı. <https://www.mfa.gov.tr/italya-siyasi-gorunumu.tr.mfa>

yok olduğu dönemlerde, 1831-1871 yılları arasında kendi el yazısıyla tuttuğu savaş notlarına göre Garibaldi'nin Gioan şirketine ait bir gemiyle Ortadoğu'ya gerçekleştirdiği seyahatler sırasında korsanlarla birkaç kez karşılaşmış olduğu ve yaralanıp İstanbul'da bir süre ikamet etmek zorunda kaldığını yazmıştır. (Grassi, 2014, s. 19) İtalyan Birliğini temellerini henüz atmadan önce müstakbel kahramanın, İstanbul'da geçirdiği süre ve buradaki İtalyan azınlık (İtalyan işçiler ve masonlar) ile bir araya gelmesi önemlidir. 20. yüzyıl başlarında İtalya'ya yerleşecek olan ve büyük çoğunlukla ticaretle uğraşan bu azınlığın, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra İtalya ile olan ticari ilişkilerin yüksek seviyelerde olmasının sebepleri başında gelecektir. Kurulan İtalyan Birliği temellerinde Osmanlı'da var olan İtalyan kolonilerinin maddi ve askeri yardımına da değinmek gereklidir. (Grassi, 2014, s. 37)

Kurulan birlik daha sonraki yıllarda Roma ve Venedik'in katılımlarıyla mükemmelleşse de yeni devletin doğal olarak yeni sorunları mevcuttu. Ekonomik kalkınma konusunda İtalyan Birliği'nin geç kurulması sebebiyle sanayileşme ve sömürgecilik adımlarında Avrupa'nın gerisinde kalan İtalya hızlı bir kalkınma peşindeydi. Eski Kutsal Roma İmparatorluğu'nun mirasına sahip olma ideolojisiyle de dayanak bulduğu sömürgecilik faaliyetlerine Akdeniz'deki karşı komşu Kuzey Afrika'da bunun için hedef

oldu. (Uzgel, 2009, s. 151) Bugünkü Libya Devletinin olduğu arazi Osmanlı'nın himayesindeydi. Bu durumda Kuzey Afrika'da sömürgecilik faaliyetlerine devam eden İngiltere ve Fransa ile anlaşarak Trablusgarp'ın işgaline 1911 yılında başlamış oldu. İngiltere'nin Mısır'ı geçişe kapatması gibi diğer sömürgeci ülkelerden destek alan İtalya aralarında Mustafa Kemal'in de olduğu Türk Subaylarının inatçı direnişi sebebiyle Trablusgarp işgalini Balkan Savaşı'nın patlak vermesine değin gerçekleştiremedi. Genç Türklerin başlattığı modernleşme hareketine zarar veren bu savaş aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğunu dağılmaya götüren savaşlar silsilesinin içinde yer almıştır, İtalya için ise geç kurulan birliğin Avrupa'daki sömürgecilik yarışına entegre olmasını amaçlayan yayımlacı kapitalist İtalyanların beklentilerinin aksine iç sorunlar getirdi ve sosyalist-nasyonalist grupların büyümesine katkı sağladı. (Grassi, 2014, s. 80-81) Sonrasında iki cephede savaşamayacak durumda olan Osmanlı Devleti 1912 yılında Uşi Antlaşmasıyla On İki Ada'yı geçici olarak İtalya himayesine vermişse de bir işgal kaçınılmaz oldu. (Sander, 2014, s. 323)

2. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları Süresince İlişkilerin Gelişimi

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı'yı işgal politikasına devam eden İtalya'nın, müttefikleriyle yaşadığı anlaşmazlıklar sebebiyle bağımsız bir stratejiye geçtiğini görmekteyiz. Bu

değişiklik sonrasında İtalya'nın sekillendirmiş olduğu dış politika yeni kurulmakta olan Türkiye Devleti için dostane ve onun bağımsızlığını doğrudan veya dolaylı yollarla destekleme eğilimine geçmiştir. (Uzgel, 2009, s. 151) İtalya-Türkiye'yi TBMM Hükümeti olarak Londra Konferansında temsili için davet etmesi de Türkiye ile iyi ilişkiler kurulmasının somut bir adımı olmuştur. TBMM Hariciye Vekili Bekir Sami Bey ile İtalya Hariciye Vekili Kont Sforza arasında imzalanan antlaşma da İtalya'ya aşırı imtiyazlar içermesi sebebiyle sonrasında yine TBMM tarafından reddedilmiştir. Bu durum ilişkilerde durgunluk yaratmış olsa da savaş sonrası Türkiye'den ayrılarak İtalya'da Tireste'ye yerleşen Rum tüccarların eski bağlantılarını kullanarak gerçekleştirmiş oldukları ticari faaliyetler sonrasında İtalya, 1924-1930 yılları arasında ticari faaliyetlerin en fazla olduğu ülke olarak öne çıkmıştır. (Uzgel, 2009, s. 294) Türkiye-İtalya İlişkileri çatışmadan uzak bir şekilde genellikle siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel alanlarda karşılıklı alışverişlerle II. Dünya Savaşı öncesine kadar gelişerek devam etmiştir. I. Dünya Savaşı'nın İtalya'da yarattığı tahribat faşizmin etkisine erken kapılmasına neden olmuştur. (Sander, 2014, s. 324) 1922 yılında Benito Mussolini'nin başbakanlığa gelmesiyle 1930'ların başlarında daha fazla öne çıkacak olan yayılmacı söylem, On İki Adaların idaresini elinde tutan İtalya'ya karşı Türkiye için gelen açıklamaların her an dikkatle takip edildiği bir imtina ortamı oluş-

muştur. (Uzgel, 2009, s. 293) 1929 ekonomik bunalımının verdiği tahribat sonrasında İtalya'nın 1930'ların başlarından itibaren doğu Akdeniz'deki revizyonist ve saldırgan politikası Türkiye'yi İtalya ve Almanya'nın içerisinde olduğu revizyonist kamptan uzaklaştırıp İngiltere'nin statükocu kampına daha da yaklaştırdı. (Uzgel, 2009, s. 271) Türkiye çekincelerini ortaya koymuş, İtalya'nın yeniden hız kazanan sömürgeciliğinin sebep olabileceği tedbirleri almış ve bölge devletleri nezdinde de moral bir destek yaratmıştır. İtalya'nın 1930'lar sonrasında Roma İmparatorluğunu Akdeniz'de yeniden canlandırma ideası Türkiye'den toprak edinme talebi ile Türkiye'nin çekincelerini en üst seviyeye tırmandırmıştır. Bu dönemde İtalyan liderlerin Akdeniz'den bahsederken Mare Nostrum (Bizim Deniz) ifadesini kullanmaları bu ideanın söylev olarak kanıtı olmuştur. (Uzgel, 2009, s. 295) Boğazların statüsünü de kendi lehine değiştirmeyi başaran Türkiye, aynı zamanda Balkanlarda kendini güvence altına alabilme adımıyla Sadabat Paktı'na katılmıştır. İki Savaş arasındaki döneme baktığımızda ticari ilişkilerin en yüksek seviyede olduğu ülke olarak öne çıkan İtalya, Akdeniz'de ve Balkanlarda yayılmacı politika izlemesiyle Türk Dış Politikası açısından siyasi istikrarın sağlanamadığı ülkelerin de başında gelmiştir.

1938-1944 yılları arasında Türk-İtalyan İlişkileri tarihinin en cansız dönemini geçirmiştir. İkinci Dünya

Savaşı sırasında “savaş dışı” olarak kendisini konumlandıran Türkiye, iki tarafa da savaşa girmeme konusunda haklı sebeplerini sunarak savaş sonuna değin savaş dışında kalabilmiştir. Türkiye müttefik ülkeler için özellikle de 1923-39 dönemindeki kalkınma çabalarının sonucunda askeri donanımı zayıflığını, aynı zamanda mihver devletlere de İtalya’nın saldırgan ve yayılmacı politikalarını gerekçe olarak sunmuştur. Savaşın bitişi ile önemli ölçüde maddi tahribata uğrayan Avrupa’da savaşın yaralarını sarmak için barış ortamının tahsisi gerekliydi. 1946’dan itibaren tekrar canlanmaya başlayan Türkiye ve İtalya ilişkileri, Türkiye’nin NATO’ya üye olduğu 1952 yılı itibariyle ilişkilerde yükselme dönemine geçecektir. (Cantemur, 2012, s. 801) 1952 sonrasında Türkiye -İtalya ilişkileri batının İtalya’nın üzerindeki etkisine göre ve kendi çıkarlarınınca nadiren hareketlenmelere sahne olmaktadır. Türkiye, ticari ve kültürel alandaki ilişkilerinden siyaseti ayırmaya çalışmakta ve bu yönde ilişkileri geliştirmektedir. Aynı zamanda siyasi anlamda da ilişkilerin gelişimi Avrupa Birliği (AB) ve NATO ekseninde de ilerlemiştir. AB ve NATO ekseninde ilerleyen ilişkilerin, 1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılması sonucunda Soğuk Savaşın sona ermesiyle oluşan yeni düzende bölgeye dair yeni bir politika üretim alanı doğurmuştur. AB’nin öncelikle bölgesel olarak etkin rol alma isteği yeni politikaların üretilmesi zorunluluğunu meydana getirmiştir. 1992 Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası (YAP)

ve 1995 Barcelona süreci bu durumun sonuçlarından olarak görülmektedir.

3. Avrupa Birliği’nin Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası ve Barcelona Bildirgesi Sonrası Türkiye-İtalya’nın Doğu Akdeniz’deki İlişkileri

Avrupa Birliği’nin ekonomik bütünleşme düşüncesiyle yola çıktığı ve başarılı olduğu ekonomik topluluk düşüncesinin, Ernest B. Haas⁴ tarafından ileri sürülen neo-fonksiyonist teoride⁵ de karşılığı olan, ekonomik birliğin elde ettiği başarıyı diğer alanlarda uygulama düşüncesi (spill over etkisi)⁶ siyasi bütünleşme sağlanamaması haricinde diğer tüm alanlarında başarı göstermiştir. AB’nin doğuya genişlemesi sürecinde, Akdeniz bölgesine yönelik geliştirdiği politikalar ve bunun enerji boyutu bu teori dışında düşünülmemelidir. (Keskin, 2007, s. 153) Temelinde yatan düşünce doğrultusunda küreselleşme ve karşılıklı bağımlılığın getirdiği Hem Avrupa Birliği içinde hem de aday ve bölge ülkelerinin entegrasyonunda bu teoriyle bağlantılı gittiği görülmektedir. Siyasi, sosyolojik ve ekonomik olarak önce Ab içinde hem de bölge ülkeleri içinde kurulacak ortaklığın,

⁴ Ernest Bernard Haas, Alman-Amerikan Siyaset Bilimci.

⁵ Bkz. Ernest B Haas’ın “Uniting of Europe; Political Social and Economic Forces” eserinde teoriye göre entegrasyon sürecinde olan aktörlerin diğer entegrasyon konularında kendi yararına olacağını düşündükleri için işbirliğini kabul edeceği ve böylece entegrasyonun gelişip derinleşeceğini savunduğu teori.

⁶ A.g.e. içinde neo-fonksiyonist teorisinin temel argümanı, yayılma etkisi.

ekonomik ve güvenlik stratejileri doğrultusunda gerçekleştiği ve Akdeniz-Avrupa Ortaklığı düşüncesinin kazan-kazan düsturuyla gerçekleştiği görülmektedir. Soğuk Savaş'ın bitişiyle 1990 sonrası dünya siyasetine yaşanan büyük değişim Doğu Bloğundan kopan Avrupalı devletlerin de AB'ye katılım isteği neticesinde AB dış ilişkilerini yeniden yapılandırma sürecine girmiştir. (Kaleci, 2004, s.4) Oluşan yeni düzende AB'nin, yeni katılacak ülkelerle doğuya doğru genişlemesi planlı ve programlı bir dizi Akdeniz Politikasının üretimini zorunlu kılmıştır. (Balkır, 2007, s. 13)

1970'lerde Akdeniz Bölgesinin güneyinde ve AB'ye katılımı mevzu bahis olan Türkiye gibi Akdeniz'de doğuya doğru önemli kıyı uzunluğu ve stratejik konumları bulunan ülkeler ile kapsamlı ilişkiler kurmaya başlayan AB için 1990'larda oluşan yeni düzende bölgeye olan politikalarını yenileme ihtiyacı doğmuştur. (Kaleci, 2004, s. 5)

Bölgenin bütünleşmesi ve entegrasyonu sürecinde AB'nin güvenlik, göç ve ekonomik bütünleşme açısından kaygıları yeni politikaların üretilmesinde katalizör görevi görmekteydi. AB, 1992'de Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası (YAP) ile 1970'lerde diğer Akdeniz ülkeleriyle uygulanan Global Akdeniz Politikasının daha kapsamlı bir politik üretimini sunmuştur. Fakat Akdeniz-Avrupa Ortaklığı fikri temelinde, Akdeniz havzasında barış, kültürel işbirliği, daha demokratik bir

ortam sağlama, daha kapsamlı ortak pazar, ekonomik kalkınma ve istikrar sağlama amacıyla yeni bir dizi politika üretiminde bulunmuş ve Akdenizli Devletlerin katılımıyla ortaklık ve işbirliği kararı alınmıştır. (Balkır, 2007, s. 15) Böylece 1995 yılında AB üye ülkeleri ile içerisinde Türkiye'nin de bulunduğu 12 Akdenizli ülke arasında "Barselona Anlaşması" imzalanmış ve Avrupa-Akdeniz Ortaklığı (Euro-Mediterranean Partnership – EMP) süreci başlatılmıştır. (Kaleci, 2004, s. 6)

Barselona Anlaşmasının getirileri ve Avrupa- Akdeniz Ortaklığıyla amaçlanan, bölgesel olarak entegrasyonun sağlanması, küreselleşmenin bölgede yaratacağı sorunları dizginlemek Avrupa-Akdeniz Serbest Ticaret Bölgesi oluşturarak ortak bir refah ve kalkınma alanı sağlamak yatmaktadır. Bölge ülkelerinin neo-liberal küreselleşmeye ayak uydurabilmesini sağlayarak, kuzey ve güney arasındaki ekonomik ve demokratik asimetrielerin azalmasını hedeflemektedir. Bu birliktelik fikri teorik açıklamada da sunulduğu üzere ekonomik bütünleşmenin spill-over etkisiyle diğer alanların da entegrasyonuna yol açması hedeflenmektedir. (Balkır, 2007, s. 19) Hedeflerin gerçekleşmesinde, ikili ve bölgesel nitelikte projeler MEDA Programı (Akdeniz Ekonomik Gelişme Bölgesi-Mediterranean Economic Development Area) içerisinde fonlanmaktadır. (Çeşmecioğlu, 2003, s. 21)

Türkiye, AB tarafından Akdeniz Politikaları kapsamında 1995 Barselona Anlaşması ile başlayan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı oluşumuna katılmak konusunda imtinalı tavır ortaya koymuş Avrupa-Akdeniz Ortaklığı içinde yer almanın, Türkiye-AB entegrasyon sürecinin gidişatını, Türkiye'nin hedeflerinin dışında bir noktaya sürükleyebileceği ihtimali üzerinde durmuştur. Türkiye'nin imtinalarına rağmen organizasyon içinde yer alması iki nedenle açıklanabilir. Birincisi, AB'nin Güney ve Güneydoğusunda gerçekleştireceği bir projenin dışında kalmak bölgede Türkiye'nin politik ve ekonomik anlamda kayıplara uğraması söz konusu olabilirdi. İkincisi, AB'nin Akdeniz politikası, genişleme politikasının içinde değerlendirilmiş ve tam üyelik konusunda faydalı bir birliktelik simülasyonu olabileceği düşünülmüştür. (Kaleci, 2004, s. 14) Aynı zamanda Barselona Anlaşmasından sonra kurulan Akdeniz İçin Birlik Örgütü (1998) gibi Akdeniz'de Akdenizli tüm devletlerin içerisinde olduğu örgütler içerisinde Türkiye bulunmaya devam etmiş ve iş birliği açısından kendisine düşen tüm çalışmaları yerine getirmiştir. (Dış İlişkiler ve Protokol Başkanlığı, 2016, s. 6)

Barselona sürecinin getirdiği katkılara rağmen politikanın üretildiği dönemde dünyada yaşanan ekonomik bunalımlar (1980'ler Borç Problemi ve getirdiği 1990'lardaki Krizler)⁷ ve terör olayları (11 Eylül, ABD'nin Irak

işgali sonrası bölgede artan istikrarsızlık ve terör olayları) gibi güvenlik problemleri Avrupa-Akdeniz politikasını Serbest Ticaret Bölgesi oluşturma gibi hedeflerinden alıkoymasa da tekrardan gözden geçirilmesi gerekliliğini gündeme getirmiş ve Komşuluk Politikası kapsamında ortaklık anlaşmalarının geçerliliği korunmuştur. Daha "yapısalcı" politikalara zorlayan konjonktüre rağmen bu tür adımların AB ve diğer Akdenizli ülkelerin açısından iş birliğini önde tutmalarının bir göstergesidir. Dönemin getirdiği siyasal ortamda, bunalımlar ve krizler neticesinde ortaklıkların ve bütünleşmelerin devletlerarası ilişkilere indirgenmesi odak noktasında aktörün devlet olduğu ikili ilişkilere indirgenmesi söz konusu olmuştur. (Toprak, 2007, s. 77) Teorik yaklaşımların doğu veya yanlışlığı gibi bir durum olmayacağını düşünürsek, içinde bulunduğu zamanın ihtiyaçlarına cevap verme durumuyla sınanması daha doğru bir bakış açısı olacaktır. Devletlerin kriz dönemlerinde daha realist politikalar üretmesi, diğer zamanlarda karşılıklı bağımlılık çerçevesinde politikalar üretilmesi, çıkar maksimizasyonunun bir gerekliliği olarak görülebilir. Yapısal realizm de Neoliberal bakışta da ortak nokta çıkarlar ve maksimizasyonudur. Bu açıdan devletlerin uluslar üstü bir kurumla hareket etmesi veya sadece ulus devletler arasında ikili anlaşmaların yürütülmesi dünyanın artık çok kutuplu bir hal almasıyla daha da mümkün olmuştur. Teknolojik devrim, Soğuk Savaşın sona ermesi,

⁷ Ayrıca bkz. 1980'ler Borç Krizi (Gilpin, 2017)

ABD'nin kontrol altına almak istediği bölgelerde amaçlarını gerçekleştirememesi ve başarısızlıklarla kısa bir süreliğine tahtında oturmuş olduğu tek kutuplu dünyadan, küreselleşmenin de büyük etkisiyle çok kutuplu dünyaya geçiş yaşanmıştır. Bu yeni düzende diğer bir bakış açısı olarak Alexander Wendt, zaman içerisinde devletlerarası ortaklıklar arttıkça kültürel değerler» uluslararası ilişkilerde güç ve çıkar kavramları gibi, temel faktörler olduğunu savunmuştur. Aktörlerin davranışlarında temel olanın etraflarındaki nesnelere ait olan anlamlarıdır. Bu doğrultuda, devletlerin ürettiği politikaları da devletlerarası algılar, beklentiler, kendilerine ve ötekine karşı geliştirdikleri kavramlara göre şekillendirmekte olduğunu savunmaktadır. (Wendt, 2013, s. 7)

4. Akdeniz'de İtalya ve Türkiye'nin Yürüttüğü Güncel Faaliyetler ve Devletlerin Akdeniz'den Beklentileri

İtalya ve Türkiye ilişkilerini tüm bu bahsettiğimiz çerçeveler üzerinden ele almaya çalışırsak, Akdeniz Ülkesi olarak ilişkilerimizin tarihsel anlamda en fazla olduğu ülke olan İtalya ile ikili devlet ilişkileri, AB içerisinde geliştirilen dış politikalar haricinde de devam etmektedir.

“İkili ilişkilerde, her alanda farklı düzeylerde görüş alışverişine imkân veren Türkiye-İtalya Hükümetler arası Zirve Toplantıları, Türk-İtalyan Forumu ve Türk-İtalyan Medya Fo-

rumu olmak üzere üç ayaklı bir süreç başlatılarak, iş birliği kurumsallaşma yolunda ilerlemiştir.”⁸

Devletlerin Akdeniz Politikalarının temelinde, karşılıklı bağımlılık ve tercihler yatmakta olduğunu görmekteyiz. AB geneline bakacak olursak, Akdeniz ülkelerinin ihracatlarını yönettikleri en önemli pazardır. İtalya ve Türkiye bu tanımlama içerisinde hali hazırda birbirlerini önemli pazarlar olarak görmektedirler ki ticaret hacimleri üst seviyede yer almaktadır. AB enerji ithalatının önemli bir bölümünü, yaklaşık (%20) bu bölgeden sağlamaktadır. Akdeniz, Avrupa ülkelerinin ham petrol ve diğer ham maddelerinin lojistik yoludur. (Akder, 1998, s. 6) Dolayısıyla bu ticari dinamizmin ve yolların güvenliğinin Avrupa için sürdürülebilirlik açısından önemli bir kaynaktır. Aynı zamanda, bacasız sanayi turizm de önemli bir pazar alanı oluşturmaktadır. (Çeşmecioğlu, 2003, s. 14) Bu doğrultuda AB'nin kurucu üyelerinden İtalya Akdeniz'de, “ENI S. P. A.” isimli 71 ülkede faaliyet göstermekte olan enerji şirketiyle⁹ yer almakta ve özellikle Doğu Akdeniz'de bulunan Mısır ve GKRY gibi devletlerle enerji arama ve sondaj çalışmaları yürütmektedir. Eni şirketi 2016 yılında

⁸ T.C. DİŞİŞLERİ, B. Türkiye-İtalya İlişkileri. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Web sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-italya-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden 15.09.2021 tarihinde alındı.

⁹ Eni Company Profile-Eni.com https://web.archive.org/web/20190322084317/https://www.eni.com/en_IT/company/company-profile.page 16.10.2021 tarihinde alındı. (çevrimiçi)

Mısır'ın Zohr sahasında yaklaşık olarak 850 milyar m³ doğalgaz rezervi tespit ettiğini duyurmuştur. (Balkaş, 2016, s. 2) Aynı zamanda GKRY'nin ilan ettiği sözde 13 petrol ara ruhsat sahalarından 6.,8.,9.,2.,3. Sahalarda anlaşma yaptığı, İtalyan-Fransız ortaklığı şeklinde ENI-TOTAL'in sözde 7 numaralı parselinde arama faaliyeti gerçekleştirmek üzere 26 Kasım 2018 tarihinde başvuruda bulunduğu açık kaynaklarda söz edilmektedir. (Yaycı, 2019, s. 63) Aynı zamanda Türkiye'nin bu projelerin dışında tutulduğu, İtalya'nın "East MED" doğalgaz boru hattı projesi, "EuroAsia Interconnector" enerji aktarım hattı projesi ve Doğu Akdeniz Forumunda ülkeleri içerisinde yer aldığı bilinmektedir. (Yaycı, 2019, s. 54-56)

Türkiye'nin yaklaşık değeri üç trilyon doları bulan ve şu anki tüketim değerleri ile yaklaşık olarak 572 yıllık doğalgaz ihtiyacını karşılayacak Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının araştırılması yönünde adımlarını henüz geçtiğimiz birkaç sene içerisinde atmaya başlamıştır. (Yaycı, 2019, s. 39) Akdeniz Politikaları son zamanlara kadar hep güvenlik ve bir tehdit algısı üzerine kurulmuştur. Kıbrıs ve Ege Adaları üzerinden yürüttüğü Akdeniz Politikalar ekonomi çerçevesinden fazlaca uzaktadır. Libya ile imzalanan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması gibi anlaşmalar yapılmış olsa da Akdeniz'de hali hazırda Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ilanını gerçekleştirmemiştir. Akdeniz'de halihazırda aralarında Güney Kıbrıs

Rum Yönetimi (GKRY)'nin de olduğu 4 ülke tek taraflı MEB ilanında bulunmuştur. GKRY 2004 yılında MEB ilanında bulunmasına karşın Mısır, İsrail ve Lübnan ile 2010 yılına kadar deniz yetki alanları sınırlandırmasına dair antlaşmaları tamamlamıştır. (Yaycı, 2019, s. 38-40) Bu bölgedeki kıyıdaş devletlerin faaliyetleri açısından itirazlarını, kendisinin ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) menfaatlerini gözeterek yapmaktadır. GKRY'nin özellikle KKTC ve Türkiye'yi görmezden gelerek üçüncü taraflarla yapmış olduğu ikili anlaşmalar, sahalara ruhsat verme faaliyetleri ve parselleme faaliyetlerine Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı tarafından hukuka uygun bir şekilde diplomatik ve siyasi girişimlerde bulunacağını ilan etmiştir.¹⁰ (Yaycı, 2019, s. 62)

Türkiye'nin tam üyelik ve gümrük politikaları sebebiyle kısmen AB Akdeniz Politikaları ekseninde Akdeniz Politikaları geliştirmiştir. Fakat yeni çok kutuplu dünya düzeninde Akdeniz'de keşfedilen önemli kaynakların, enerji ihtiyacını yaklaşık %70'ini ithal eden Türkiye açısından önemli bir çıkar sahasıdır. Akdeniz ülkelerinin önemli dış ticaret ortakları olmaları açısından AB'nin Akdeniz politikası çerçevesi içinde kendine daha farklı bir strateji seçmek durumundadır. (Akder, 1998, s. 28)

¹⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı ilgili açıklama örneği: https://www.mfa.gov.tr/no_-265_-gkry-nin-soz-de-ruhsat-sahasi-icin-uluslararasi-sirketlere-dave-ti-hk.tr.mfa 16.10.2021 tarihinde alındı.

5. Günümüzde Türk-İtalyan İlişkileri Doğu Akdeniz’de Etkileri

İki ülkenin Akdeniz Havzasındaki tarihi hafızası, coğrafi açıdan avantajlı stratejik konumları Akdeniz Havzasının için önemli “stratejik ortaklık” ihtimallerini güçlendirmektedir. Dünyaya hâkim olan güçlerin denizlerde kurdukları stratejik üstünlük sayesinde yükseldikleri ve böylece bölge ve dünyada etkin konuma geldikleri ifade edilmektedir. (Kocakenar, 2015) Bu sebeple denizler stratejik önemi her zaman yüksek ve hâkim olunması şart bölgeler olarak öne çıkmaktadır. Denizlere kıyısı olan tüm devletlerin temel hedeflerinden birisi de kıyısı olduğu denizlerinde etkin bir faaliyet sahəsi oluşturmaktır.

İki ülke Akdeniz Havzası ülkeleri olması sebebiyle aynı coğrafi kaderi paylaşmaktadır. Akdeniz’in eskiden stratejik olarak önemli ticaret yollarının güzergahı olması sebebiyle önemli bir bölge olduğunu bilmekteyiz artık günümüzde de özellikle enerji meseleleri sebebiyle özellikle Doğu Akdeniz kısmı olmak üzere stratejik önemini arttırmış ve yeniden canlandırmıştır. Enerji faaliyetlerinin Akdeniz Havzası’nın stratejik konumunu arttırması bölgedeki komşularla iş birliği ve önemli stratejik ortaklıkların kurulmasına ihtiyacı arttırmıştır. Bir yanda 82 milyonluk nüfusuyla gerek konumu gerekse de gelişmiş ordusu sayesinde bölgesel bir güç olan Türkiye, diğer yanda Arap ülkeleri ve İsrail, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

ve Yunanistan üzerinden bölgeyi etki alanına çekmiş olan Avrupa Birliği ve bunun içerisine dahil olan İtalya olarak bakabiliriz, sonuçta da ABD, Rusya ve Çin gibi küresel güçlerin odağı olan Doğu Akdeniz 2000’lerin başından itibaren zengin doğalgaz rezervleri ile yeniden önemli bir stratejik ve jeopolitik çekim merkezi olmuştur. (Çubukçuoğlu, 2019) Böylesine karmaşık bir denklemde ittifakların rolü epeyce önemlidir. Nitekim Doğu Akdeniz’de pay iddiasında bulunan bölgesel güçlerin kalıcı ve uzun vadeli ittifaklardan ziyade kısa vadede avantajlar sağlamaya yönelik geçici koalisyonlar kurma eğiliminde olduğu görülmektedir. Doğu Akdeniz Gaz Forumu (DAGF) bu düşüncelerin toplamı olarak ortaya çıkmıştır. İsrail’in önderlik ettiği ve ABD’nin destek verdiği kıyıdaş ülkelerin pozisyonlarını belirlemek amaçlı bu itilaf sistemiyle, 2016 yılından itibaren GKRY, Yunanistan, İsrail ve Mısır oluşturdukları siyasi alt yapı, mutabakat ve iş birliği mekanizmaları ile Türkiye’yi bu bölgede etkisizleştirme çabasına girmişlerdir. Bu makale için önemli olan kısmı 2019 yılında Kahire’de kurulan forumda üye ülkelerden birisi de İtalya olmuştur. Bu adım elbette AB’nin uyguladığı Akdeniz Politikaları üzerinden okunabilir fakat çok kutuplu dünyanın oluşturduğu hareket ortamı ve teknoloji devriminin getirdiği enerji ihtiyacı ile ikili ilişkiler bağlamının dışında adımların gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Bu kutuplaşma ve dışlama faaliyeti üzerine önemli bir husustur ki Rum

ve İsrail havzalarında keşfedilen işlenebilir gazı, Avrupa'ya deniz altından uzanması planlanan ve "East Med" olarak isimlendirilen boru hattı projesiyle taşıma isteği fizibilite açısından mümkün değildir. Bölgede birçok rakibinin oluşu ve projenin maliyeti önemli bir farkındalığın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu da Akdeniz'de Türkiye'nin içinde olmadığı bir denklemin başarısızlıkla sonuçlanacağı gerçeğidir. (Çubukçuoğlu, 2019)

Bölgedeki uyuşmazlıkların yanı sıra Türkiye-İtalya ile ilişkiler için yapıcı gelişmeler de bulunmaktadır. Bölgedeki tek konunun enerji meselesi olmadığı ve tarihten gelen bir sorumluluk çerçevesinde ilişkilerin yürütüldüğü açıktır. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı resmi olarak İtalya ve Türkiye'nin, Akdeniz Havzasında ortak çıkarları bulunan, derin bir ortak tarihi paylaşan iki önemli bölgesel güç olarak belirtmektedir. (T.C. Dışişleri, Bakanlığı, 2020) İki ülke de bölgesel ve küresel meselelere çözüm bulunması için ortak stratejik imkanlar geliştirebilme yetisine sahiptir. Bu sebeple Türkiye ve İtalya, Afganistan'dan Libya'ya geniş bir coğrafyada barış ve istikrarın sağlanmasını ilke edinerek gayret göstermekte ve iş birliği yapmaktadırlar. (T.C. Dışişleri, Bakanlığı, 2020) Bu sava dayanak olması açısından yukarıda bahsedilen 1995 yılında Barselona'da Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Konferansından bahsedilmiştir. Bu çerçevede, Avrupa Birliği ve Avrupa Birliğine üye olmayan Akdeniz ülkeleri ara-

sında kalıcı ve kurumsal iş birliği hedeflenmiştir. Barselona Deklarasyonunda, Akdeniz'de barış, istikrar ve güvenliğin sağlanması aynı zamanda ülkeler arasında iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi ve demokrasi ile insan hakları gibi konularda saygının derinleştirilmesi gibi ilkeler sunulmuştur. Bu hatırlatma içerisinde vurgulanmak istenen düşünde Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikalarının temelinde bir iş birliği düşüncesinin yatıyor olmasıdır. Bu savlara ek olarak resmi mülakatlar ve açıklamalar da dayanak sağlamaktadır. Roma Büyükelçisi Murat Selim Esenli'nin vermiş olduğu mülakatlarda, Türkiye açısından İtalya'nın çok farklı alanlarda iş birliği yapılan önemli stratejik ortak olduğunu vurgulamıştır. Aynı zamanda Libya, İtalya'ya daha yakın konumda ama bizim için de büyük önem taşıyan bir ülke olduğunu belirterek, diğer bir açıdan da Türkiye ve İtalya'nın Akdeniz kültürüyle yoğrulan iki ülke olduğu için birbirini anlama zorluğu çekmediğini ifade etmiştir.

"İtalya bizim açımızdan birçok alanda çok önemli bir stratejik ortak. Bunlardan birincisi NATO'da müttefikiz. Türkiye'nin doğusunda özellikle Suriye'den neşet eden füze saldırılarına karşı Kahramanmaraş'ta tedbir bağlamında İtalya'nın konuşlandığı SAMP-T füzeleri var. AB ile ilişkilerde, İtalya, Türkiye'nin üyeliğine en başından beri desteklemiş bir ülke, bu sebeple de İtalya'ya önem veriyoruz." (Esenli, 2017)

İtalya tarafında da güncel olarak resmi açıklamalara göz atacak olursak, İtalya Dışişleri Bakanı Luigi Di Maio “Akdeniz’in iki büyük ülkesi İtalya ve Türkiye arasındaki ilişkiler sağlam ve mükemmeldir” sözleriyle ikili ilişkiler açısından izlenen seyri ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Bakan Luigi Di Maio Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki güncel gelişmelerde ne derecede önemli bir kilit noktası olduğunu şu sözleriyle ortaya koymuştur:

“Kesinlikle. Türkiye, İtalya ve Avrupa Birliği (AB) için Orta Doğu’daki güvenlik meselelerinde, düzensiz göç akınında, bölgesel politikalarda kilit önemde bir muhataptır. Ankara, coğrafi açıdan bakıldığında bölgenin istikrarı için birincil öneme sahip kilit bir aktördür.” (Seçkin, 2020)

Burada tarihten gelen bir nitelik taşımaya rağmen doğrudan İtalya-Türkiye ilişkileri değil de dolaylı olarak güncel bir mesele haline gelen İtalya-Yunanistan MEB antlaşmasıdır. MEB kavramı¹¹ 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) ile uluslararası hukuka girmiştir. Hukuki olarak BMDHS’nin tarafı olmayan Türkiye için çekincelerin temel sebebi bilindiği üzere Yunanistan ile olan uyuşmazlıklardır.

Dış ilişkiler Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu vermiş olduğu bir mülakatta anlaş-

maya ilişkin şu hususlara değinmiştir. İyon Denizi’nde olduğu için bizi ilgilendiren bir durumun olmadığı yani Doğu Akdeniz ve Ege’yi ilgilendiren bir durumun da olmadığını vurgulayan Mevlüt Çavuşoğlu fakat bu antlaşma Türkiye’nin bazı savunduğu gerçekleri, Yunanistan’ın kabul etmiş olması açısından önemli olduğunu belirtmiştir. Yunanistan’ın bugüne kadar savunduğu ada, adacıklar ve kayaların ana karalar ile kıta sahanlığı açısından eş değer statüde olması gerektiği savunduğu ve Türkiye’nin buna karşı bir tutum sergilediği anlaşmazlıkların temelinde yatmaktadır. Buna istinaden Yunanistan’ın İtalya ile yapmış olduğu sözleşme esaslarında aynı Türkiye’nin Libya ile olan deniz yetki alanları sınırlandırılması antlaşmasında batı sınırları belirlenirken olduğu gibi kabul etmiş olması, Türkiye’nin savlarını savunduğu anlamına gelmektedir. (T.C. Dışişleri, Bakanlığı, 2020) Buradaki önemli husus dolaylı yoldan da olsa İtalya’nın Türkiye’nin savlarına uygun bir antlaşmayı Yunanistan için uygulaması Türkiye içinde bir emsal niteliği taşıyarak bir uluslararası dayanak oluşturmuştur.

SONUÇ

Türkiye ve İtalya Akdeniz’de ikili ilişkiler açısından tarihsel, kültürel, ekonomik ve jeopolitik olarak önemli bir birikime sahiptir. Avrupa Birliği’nin Doğu Akdeniz jeoekonomi politikaları temeline bakıldığında iş birliği ve stratejik ortaklık hususundan birçok seçenek ve imkân iki ülke

¹¹ Karasularının ölçülmeye başladığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili genişlikteki deniz alanlarının deniz yatağı ve toprak altı ile üzerindeki suların canlı ve canlı olmayan kaynaklar üzerinde kıyı devletlerine bazı ekonomik hakların tanınmasını öngören kavramdır. (Ayrıca bakınız (Yaycı, 2019, s. 9))

için de sürekli mevcuttur. İlişkilerin tarih boyunca inişli-çıkışlı oluşu çok kutuplu dünya sistemi içerisinde çıkar maksimizasyonu kavramıyla ilişkilendirildiğinde Uluslararası İlişkiler açısından doğal bir durum olarak görülebilir. Nitekim dolaylı veya doğrudan Türkiye ve İtalya arasında olumlu ilişkilerin daha fazla gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır. Uluslararası kurum ve kuruluşlarla beraber daha güçlü ilişkilerin ve iş birliğinin oluşturulduğu görülmektedir. Aynı zamanda İtalya, ikili ilişkiler ve ticaret hacmi açısından ilişkilerin en yoğun olduğu Avrupa ülkelerinin başında gelmektedir. Kültürel ve tarihsel ortaklıkların güncel olarak Akdeniz'de iki önemli bölgesel güç için imkân yarattığı görülmektedir. Doğu Akdeniz Enerji faaliyetlerinde ve örgütlenmelerinde Türkiye saf dışı bırakılmak istense de Türkiye olmadan yapılacak bir girişimin de mümkün olmadığı fizibilite açısından ortaya çıkmıştır. Libya konusunda ortak bir tavır sergilenmesi, Mısır ile tekrar başlayan müzakereler ülkelerin her an ortak çalışma ortamı içerisine girmesi mümkündür. Avrupa Birliği'nin GKRY ve Yunanistan sebebiyle Türkiye aleyhine politika üretimine devam edeceğini varsaysak bile çok kutuplu dünyada ve Avrupa ülkelerinin bölgede kendi içlerinde girdikleri enerji yarışında, İtalya'nın enerji kaynaklarını tespit ve çıkarmada tecrübesi sebebiyle, Türkiye ile önemli iş birliği fırsat bir anlaşma uzaklıkta gözükmektedir.

Kaynakça

Akder, H. (1998). Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası: Nedenleri, Hedefleri, Araçları ve Türkiye'nin AB'nin Akdeniz Politikasındaki Yeri. H. Akder içinde, Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Türkiye (s. 5-29). İstanbul: Friedrich Ebert Stiftung.

Aksar, Y. (2013). Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-II. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Balkır, C. (2007). Avrupa- Akdeniz Ortaklığı: More Nostrum'dan Bir Arada Yaşamaya. C. BALKIR (Dü.). içinde İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü AB Anabilim Dalı.

Braudel, F. (2018). Akdeniz: Mekan, Tarih, İnsanlar ve Miras. İstanbul: Metis Yayınları.

Cantemur, T. (2012). Türkiye-İtalya İlişkileri (1930 – 1950). 38. ICANAS (International Congress of Asian and North African Studies) (s. 779-813). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Çeşmecioğlu, S. (2003). Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve Türkiye (Acar Matbaacılık b.). İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

Çubukçuoğlu, S. S. (2019, 11 19). Makale: Doğu Akdeniz'de Türkiye'siz bir denklem mümkün değil. Doğu Akdeniz'de Türkiye'siz bir denklem mümkün değil: <https://www.aa.com>.

tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-turkiyesiz-bir-denkle-m-mumkun-degil/1649605 adresinden alındı

Demmelhuber, T. (2006). The Euro Mediterranean Space as an Imagined Geo-political, Economic and Culural Entity. Bonn: Center for European Integration Studies, Rheinische Friedrich-Wilhems Universitat.

Dış İlişkiler ve Protokol Başkanlığı. (2016). Akdeniz İçin Birlik Parlamento Asamblesi (AİBPA). Ankara: TBMM Basımevi.

Efegil E., K. R. (2012). Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi Cilt I. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Esenli, M. S. (2017, 11 22). Çok yönlü stratejik ortaklık: Türkiye-İtalya. (B. S. Roma), Röportaj Yapan)

Gilpin, R. (2017). Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası. Ankara: Kripto Yayınları.

Grassi, F. L. (2014). Türk-İtalyan İlişkilerinde Az Bilinenler. (S. Güneş, Çev.) İstanbul: Tarihçi Kitabevi.

Gürkan, E. S. (2018). Sultanın Korsanları: Osmanlı Akdeniz'inde Gaza, Yağma ve Esaret 1500-1700. İstanbul: Kronik Kitap.

Harman, C. (2013). Halkların Dünya Tarihi Taş "Devri'nden Yeni Bin Yıla". (U. KOCABAŞOĞLU, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.

Kaleci, M. M. (2004). Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Sürecinde Türkiye'nin Akdeniz Havzası'ndaki Yeri. Muğla: Tartışma Tebliği, Muğla Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

Keskin, H. (2007). Avrupa Akdeniz Ortaklığının Enerji Boyutu. C. Balkır içinde, Avrupa Akdeniz Ortaklığı: Mare Nostrumdan Bir Arada Yaşamaya (s. 153-167). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kocakenar, M. (2015, 09 07). Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler. Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/19571/amerikan_dis_politikasinda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler adresinden alındı

Machiavelli, N. (1993). Prens. (N. Güvenç, Çev.) İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Ortaylı, İ. (2007). Avrupa ve Biz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Purcell, N., & Horden, P. (2000). The Corrupting Sea: A Study of Mediterranean History. London: Blackwell Publishers.

Sander, O. (2013). Siyasi Tarih: 1918-1994. Ankara: İmge Kitabevi.

Sander, O. (2014). Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e. Ankara: İmge Kitabevi.

Seçkin, B. (2020, 01 18). İtalya Dışişleri Bakanı Di Maio'nun Açıklamaları. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/italya-disisleri-bakani-di-maio-italya-ve-turkiye-arasindaki-iliskiler-saglam-ve-mukemmeldir/1706317> adresinden alındı

Şenses, F. (2016). Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma. İstanbul: İletişim Yayınları.

T.C. Dışişleri, Bakanlığı. (2020, 06 15). NTV mülakatı: Doğu Akdeniz'deki gelişmeler ve İtalya-Yunanistan MEB Anlaşması hakkındaki bölüm. T.C. Dışişleri Youtube Kanalı: <https://www.youtube.com/watch?v=cEwN-CN7cVsw> adresinden alındı

T.C. Dışişleri, Bakanlığı. (2020, 06 15). Türkiye-İtalya İlişkileri. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Web sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-italya-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden alındı

Tarakçı, N. (2009). Deniz Gücünün Osmanlı Tarihi Üzerindeki Etkileri. İstanbul: T.C. Deniz Basımevi Müdürlüğü.

Toprak, E. (2007). Neo Fonksiyonlizmden Yapısalcılığa, Entegrasyon Kuramları Işığında Türkiye-Avrupa Birliği Uyumu. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 7(1), 69-89.

Uzgel, İ. (2009). Batı Avrupa'yla İlişkiler. e. B. Oran içinde, Türk Dış Politikası, (s. 151-154). İstanbul: İletişim Yayınları.

Uzgel, İ. (2009). İtalyayla İlişkiler. B. ORAN içinde, Türk Dış Politikası (s. 292-297). İstanbul: İletişim yayınları.

Wendt, A. E. (2013). Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası. Uluslararası İlişkiler, 10(39), 3-43.

Yaycı, D. T. (2019). Sorular ve Cevapları ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü.

Avrupa Birliği ve ABD Arasında Afganistan ıkmazı

Ali İzzet Keçeci*

Tarih boyunca pek çok işgal ve müdahaleye sahne olan Afganistan toprakları, son yarım yüzyılın neredeyse tamamında gündemde kalan bir ülke olmayı başardı. nce Sovyet işgali ve karşı direniş akabinde Afgan iç savaşı ve nihayetinde 11 Eylül 2001 faciası sonrası başlayan ABD işgali ile Afganistan bir türlü huzur yüzü göremeyen bir ülke haline geldi. Afganistan'ın bu kadar uzun süreli işgal ve direnişe maruz kalmasının altında yatan siyasi ve sosyal sebepler çokça tartişiladursun, yeni bir dünya ve yeni bir demokrasi ağı adıyla başlayan ABD'nin Afganistan işgali aradan geçen 20 yılın ardından Başkan Joe Biden'in açıklamasıyla son buldu ve ABD askerleri ülkeyi neredeyse kaçarcasına terk etti. Peki bu 20 sene de Afganistan'da bir şeyler değişti mi? Dünyaya daha entegre bir Afganistan'dan söz edebildik mi?

şöyle ki; Uzun süren Taliban yönetimi döneminde başta kadınların iş ve sosyal hayattan dışlanmasından

tutunda, erken yaşta evlendirilmelerine, erkeklerin sakal ve kıyafet zorunluluğundan diğer bir dizi baskıya nice zorluklar yaşandı. ABD işgali ile başlayan yeni dönemde önce devrik Afganistan lideri Zahir şah ülkesine döndü ve geleneksel aşiret gruplarını bir araya getirme vazifesi verildi, Hamit Karzai liderliğinde kurulan yeni Afganistan yönetimi başta ABD ve AB lkeleri olmak üzere dünya genelinde kabul gördü. Tüm dünyaya açık şeffaf bir ülke olması beklenen Afganistan'ın işgal sonrası ilk on yılında ne Taliban'ın varlığı sona erdi nede El Kaide ile ilişkisi olan grupların. lke de her daim bir operasyon havası ve hemen her gün yaşanan sivil ve asker kayıpları gündemden hiç düşmedi. Bu dönemde geleneksel grupların bir Afganistan ulusu anlayışına sahip olmaları amaçlansa da için böyle olmadığı ve olmayacağı gerek iktidar gerekse servet paylaşımında kendisi alenen gösterdi. Öyle ki; Afganistan zengin yeraltı kaynakları, dini siyasi

*Ali İzzet Keçeci | EUROPolitika Dergisi Baş Editörü

mekanların çokluğu ve ziyaretçi akını ve en temel geçim kaynağı olan haşhaş ekimine rağmen halkın derin yoksulluğunu bir türlü bitiremedi, geleneksel Ortadoğu yönetimlerinde olduğu gibi yolsuzluk ve zimmet bir numaralı sebep olarak karşımıza çıkmaktadır Afganistan'da da.

Her ne kadar iç çatışma ve kırsalda süren kaosu bitiremese de görece olarak yaşam standartını yükselten ve özellikle kadınların daha rahat hareket edebildiği bir dönem olarak anılan ABD işgali ve gölgesinde hüküm süren Afgan hükümetinin idareden çekilmesi beklenmeyen bir sürece neden oldu. Bu sürecin ABD'nin askerlerini çekmesi ile son bulması ise neredeyse çeyrek yüzyıldır devam eden işgalin neden başarıya ulaşmadığı sorusunu akla getirdi. Başkan Biden'e yöneltilen bir soruda; "ABD askerlerini çektikten sonra kaos beklentisi olup olmadığı ve

Taliban'ın yeniden yönetimi ele geçirip geçirmeyeceği hususunda" Başkan Biden; "Güçlü bir Afgan ordusu oluşturduklarını ve gerek kara gerekse hava kuvveti olarak güçlü olduğu ve Taliban ile iyi mücadele edebileceklerini beklediğini." İfade etmiştir. Böyle bir beklenti içerisinde ülkeyi terk eden ABD askerleri ardında ciddi bir kaos ve şiddet eylemleri bırakarak uzaklaştılar çeyrek asra yakın kaldıkları topraklarda. Halk arasında özellikle çalışan kadınlar arasında ciddi bir kaos yaratan bu durum, Taliban'ın hemen Kabil şehrini ve havalimanını ele geçiremeyeceği düşüncesi ile bir süre bekle gör modunda kalsa da düşünülenin aksine Taliban çok hızlı bir şekilde başkent ve çevresini ele geçirip yeniden eski idaresini tesis etti. Kimse bu denli hızlı bir çekiliş ve bu denli hızlı bir geriye dönüş beklemezken, dünya bir anda Taliban yönetimi ile muhatap olup olmama seçenekleri arasında kaldı.

ABD'nin başta Avrupa Birliği olmak üzere dünyanın yetkili karar mekanizmaları ile istişare etmeden bir nevi tek taraflı ve süratli olarak aldığı bu karar, Afganistan'da ilişki içerisinde bulunduğu kişi ve grupların zor durumda kalmasından çekinen AB yetkililerini ve ülkelerini de sıkıntıya sevk etti. AB Dış İlişkiler Yüksek Temsilcisi Joseph Borrell'in; "Savaşı Taliban kazandı, biz kaybettik" mealindeki açıklamasına NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg; "Biz Afganistan'a bize karşı saldıran terör gruplarına ev sahipliği yaptığı ve onları örgütlediği için müdahalede bulduk ve bunu başardık. Şu an yeni durumda, bize yeniden böyle terör gruplarına ev sahipliği yapmayacakları ve barındırmayacaklarına dair söz verdiler ve bunu takip edeceğiz, kontrol edecek gücümüz var." Şeklinde cevap vermesi akıllara bir dizi soru işaretini getirdi.

Öncelikle AB yetkilileri en önemli ağızlardan, ABD'nin kendilerini yolda bıraktığı ve diyalog halinde olmadan Afganistan'dan çekildiğini ve başta AB'nin Afganistan'da yer alan paydaşları (iş yaptığı kişi ve kurumlar) olmak üzere tüm Afgan halkını zor durumda bıraktığını dile getirmektedir. ABD ve NATO sanki biraz da bile isteye çekilerek yenilenmiş bir Taliban yönetimiyle muhatap olmaya hevesli iken AB yetkililerinden bu konuda biraz çekingen biraz da kafaları karıştıran beyanatlar gelmektedir. Afganistan'dan çekiliş sürecinde her türlü durumda ABD'ye bağımlı bir görüntü çizen AB'den rahatsız olduğunu dile getiren Borrell, "bölgede Pakistan, İran ve Türkiye'nin daha etkin olacağı ve yeni bir pozisyon belirleyeceği ve Rusya ve Çin'inde etkisini artıracacağı endişesi ile Taliban ile diyaloga hazır olunması gerektiğini" dile getirdi.

Afganistan'dan başlayıp AB kapılarına dayanacak yeni bir göç dalgası ile de yüz yüze gelmek istemeyen AB yetkilileri, yaptıkları görüşmeler ile yeni yardım paketleri üzerinde anlaşmalarını duyurdular. Afganistan halkına doğrudan ulaştırılmasını sağlamak için alternatif yollar arayan AB yetkililerinin karşısına yine Taliban ile muhatap olmaktan başka yol görünmemektedir. Taliban'ın yeniden Kabil yönetimine geldikten sonra yaptığı ilk açıklamalarda artık eskisi gibi olmayacaklarını, dünyaya açık olacaklarını ve kadın hakları konusunda daha esnek olacaklarını dile getirdiler. Taliban yöneticileri bu açıklamaları yapsa da ülke genelinde yeniden dini kurallara göre hüküm verildiği ve rehm ve idam cezalarına yeniden başlandığı da gelen haberler arasında.

Avrupa Birliği'nin Suriye üzerinden gelen göç dalgası ile yaşadığı mücadele ve bunun getirdiği tecrübe neticesinde bir kez de Afganistan üzerinden böyle bir göç dalgası ile karşılaşmak istememesi hemen tüm yetkililerin dilinde yer almaktadır. Bunun için Afganistan'ın yeni yönetimi ile tıpkı NATO genel sekreterinin dediği şekilde bekle gör politikası çerçevesinde bir diyaloga girmek sanırım şu an düşünülen en mantıklı yol olarak görünmektedir. Çevre ülkelerinde birer birer başkentlerinde Taliban yöneticilerini ağırlamaya başlaması da bu tezi güçlendirmektedir. Afganistan'ın yeniden terör gruplarına yuva olmaması ve onları beslememesi bir beklenti

olsa da, geçmiş tecrübeler, Afganistan'ın coğrafi zorluğu ve başta uyuşturucu ticareti olmak üzere yasa dışı tüm faaliyetlere müsait bir dengesi olması sebebiyle bu beklentinin çokta istenildiği gibi olmayacağı ortadadır. Suriye ve Irak'ta savaşan çoğu cihatçı grupların eğitim ve insan kaynağı konusunda Afganistan'dan yararlandığı geçmişten beri bilinegelen bir durumken, Afganistan'ın yeniden Taliban'a bir nevi teslim edilmesi akıllara şu soruyu getirmektedir. Acaba Suriye ve Irak'ta yaşanacak bir iç barış ve huzur dönemi beklentisi o bölgelerde bulunan silahlı grupların yeniden güvenli bir limana mesela Afganistan'a dönmesi anlamına mı gelecek? Böyle bir politik düşünce ya da atılan bir adım var mı bunu zaman gösterecek ancak görünen o ki, aradan geçen 20 sene tüm taraflarda bir değişime ve yeni beklentilerin oluşmasına sebep olmuş gibi görünüyor. Taliban ne kadar değişti? ABD işgal döneminde ki ABD'mi? Avrupa Birliği bu kez birlik olup tek sesli ve çözüm odaklı olabilecek mi? NATO ise Genel Sekreterinin de dediği gibi, Taliban'la bir diyalog kurup bekleyip gelişmelere göre mi hareket edecek. Tüm bunların yanında, Suriye ve Irak'tan toparlanıp Afganistan'a geçecek olan silahlı grupların bir süre sonra yeniden Afganistan'ı hedef haline getirmesi ve yeniden bir işgalin fişğini ateşlemesi de mümkün müdür? Arzu edilen bir durum olmasa da bunu zaman gösterecektir.

Doğu Akdeniz’de Uyuşmazlık Teşkil Eden Deniz Alanlarında Gerçekleştirilen Hidrokarbon ve Doğalgaz Çalışmalarının Kıbrıs Sorununa Yansıması ile Soruna Getirdiği Yeni Dinamikler

İlkay TÜRKEŞ*

GİRİŞ

Doğu Akdeniz Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına göre merkezi konumda bulunan; Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya’nın enerji kaynaklarının Avrupa’ya ulaşımını sağlayan, enerji ulaşım hatlarını kontrol eden ve tüm Akdeniz Coğrafyası ile birlikte dünya ticaretinin yaklaşık üçte birini bünyesinde barındıran çok önemli bir kesim noktasıdır (Yaycı, 2019, s. 13).

21. yüzyılın başından itibaren deniz yatağının daha derin yerlerinin ışletilebilir hale gelmesiyle birlikte Doğu Akdeniz’in önemi hidrokarbon ve doğal gaz gibi enerji rezervleri nezdinde artmış ve ekonomik kaynak kapısı haline gelerek yeni bir fırsat ve rekabet ortamı oluşturmuştur (Yaycı, 2019, s. 11).

Rekabet halinde olan kıyıdaş ve kıyıdaş olmayan ölkelerden en yüksek düzeyde uzlaşmazlık Türkiye-GKRY-Yunanistan-KKTC bünyesinde yaşanmaktadır. Yunan-GKRY sınırlandırma tezlerinin gerek uluslararası hukukta gerek Türk kıta sahanlığı ağıısından oluşturduğu tezatlık, büyük diplomatik sorunlara yol ağıımış ve askeri anlamda da gelişmeler kaydedilmesine sebebiyet vermiştir.

Diğer yandan yarım asırdan fazladır çözüme kavuşmayan Kıbrıs Sorunu, bu rekabet ve ortam içerisinde daha da çözülmöz duruma gelmiş ve buradan yola çıkarak farklı çözümler üretilmeye başlanmıştır. Adanın tek hükümlranı gibi davranan Güney

* Milli Savunma Üniversitesi | Güvenlik Araştırmaları | Doktora Öğrencisi

Kıbrıs yönetiminin tavrı, Doğu Akdeniz sınırlandırma uyuşmazlıklarını etkilediği kadar, adadaki soruna da bir nevi köstek olur pozisyonundadır.

Çalışmanın amacı Doğu Akdeniz havzasında gerçekleşen deniz yetki alanları uyuşmazlıklarını Yunanistan-GKRY ve TÜRKİYE-KKTC olmak üzere iki ayrı ana kategoride inceleyerek, Kıbrıs Sorununda açtığı yeni başlıkları ve gündemleri yorumlamaktır. Makalede, çeşitli kitaplardan, makalelerden ve haberlerden yararlanılmıştır. “Yunan-GKRY tezleri nelerdir?”, “Yunan-GKRY tezleri hangi uluslararası deniz hukuku prensiplerine aykırılık oluşturmaktadır?”, “Türk kıta sahanlığı haklılığını nereden almaktadır?”, “Doğu Akdeniz mücadelesinden Kıbrıs Sorunu nasıl etkilenmiştir?” gibi sorulara cevap aranacaktır. Son dönemde tırmanışa

geçen münhasır ekonomik bölge ve Doğu Akdeniz birçok akademik çalışmayı beraberinde getirirse de Kıbrıs Sorununa değinerek Doğu Akdeniz sonucu, bu sorunda hangi dinamiklerin değiştiğine değinen/odaklanan çalışma neredeyse çok azdır. Bu anlamda çalışma, literatüre farklılık getirmesi anlamında önemlidir.

DOĞU AKDENİZ’İN JEOPOLİTİK ÖNEMİ

Latince “Mediterraneus” sözcüğünün karşılığı olan Akdeniz, taşıdığı anlama bakıldığında “dünyanın merkezi yeri” veya “ülkelerin ortasındaki yer” manasına çıkmaktadır (Şahin, 2019, s. 203). Akdeniz, NATO’nun “choke-point” olarak adlandırdığı tampon nokta olmasıyla birlikte Sicilya Kanalı, Cebelitarık Boğazı, Süveyş Kanalı ve Türk Boğazları’nı bünyesinde barındırır (Kedikli ve Çalağan, 2017, s. 122).

Tarihten bu yana medeniyetlerin ve uygarlıkların yoğunlaştığı nokta olan Doğu Akdeniz ise günümüzde Tunus'taki Bon Burnu ile İtalya'ya bağlı Sicilya Adası'nın batıya uzanan ucundaki Lilibo Burnu arasında çizilen hattın doğusundaki bölgeyi ifade eder ve bu sınırlar içerisinde adlandırılır (Yaycı, 2020, s. 17). Doğu Akdeniz yüzyıllarca siyasi, askeri ve ekonomik egemenlik mücadelesi ortasında kalmış ve her güç odağı tarafından ana hedef haline gelerek, stratejik bir deniz ve hava üssü olma özelliğini taşımıştır (Şahin, 2019, s. 204). O denli ki, çoğu kez Mare Nostrum (Bizim Deniz) veya çevresinde bulunan zengin Orta Doğu-Mezopotamya topraklarından mütevellit Verimli Hilal hitabında da bulunmuşlardır. Tarihsel süreçte küresel ve bölgesel güçler, hem

kendi menfaat ve güvenliklerini uzak mesafelerden koruma hem de diğer devletleri tehdit ve baskı altında tutma gayreti ile Doğu Akdeniz'e yerleşme ve esasen Orta Doğu'yu denetim altında bulundurma gayreti ile birlikte Rusların sıcak denizlere inmesini engelleme açısından, Kuzey Afrika'ya da benzer şekilde denetimde tutma çabasından sürekli askeri mücadele sahası olmuştur (Yaycı, 2020, s. 21).

Kara ve deniz yoluyla yapılan dünya ticaretini ele aldığımızda, konumu itibarıyla adeta kıtalararası bir lokomotif görevi gören ve dünyanın en değerli ticaret yollarına geçişi sağlayan bu havza, batısında Cebelitarık Boğazı'nı güneyinde ise Süveyş Kanalı'nı bulundurur ve sağladığı güzergahla gemiler okyanuslara açılır (Kedikli ve

Çalağan, 2017, s. 122). Bugün Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ülkeler arasında İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya ve Tunus yer almaktadır. Kıbrıs adası ise bulunduğu iki devlet ile birlikte coğrafi olarak merkezin de merkezinde yer almaktadır. Görüldüğü üzere havza, Orta Doğu bölgesini kontrol etmekle birlikte Orta Doğu petrollerinin Akdeniz, Ege ve Atlantik'e aktarılmasını da sağlamaktadır. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde enerji konusunda Orta Doğu'da bahsedilen kaynakların erişimine paralel olarak, havzanın enerji jeopolitiği açısından daha fazla önem arz eder hale gelmiştir (Kedikli ve Çalağan, 2017, s. 124).

Doğu Akdeniz'in tarihteki bu önemi son 20 yılda yani 2000'li yıllardan itibaren daha da artmıştır. Özet olarak, dünyanın önemli deniz ulaştırma yollarını bünyesinde barındırması, bölgede keşfedilen hidrokarbon kaynakları ve bu bağlamda Kıbrıs meselesinde açtığı yeni başlıklar, Arap Baharı ve Suriye'de yaşananlar; Doğu Akdeniz'i kilit konuma getirmiştir (Doğru, 2015, s. 506).

Kıbrıs Adasının Konumu İtibariyle Taşıdığı Önem

Doğu Akdeniz'in jeostratejik önemi açıklanırken, Kıbrıs adasının da nedensel önemli olduğu es geçilmemelidir. Havzada jeopolitik açıdan en önemli ada Kıbrıs'tır. Eski Çağ'dan bu yana Kıbrıs; konumu, madenleri-

nin zenginliği, doğal güzelliği, gemi yapımı için uygun olan ağaçları vs. ile çevre uygarlıkların dikkatini çekmiştir. Dolayısıyla Kıbrıs'ın etrafındaki uygarlıklar ve sonraki oluşumlar ada ve bölge hakimiyeti için mücadele etmiştir. Akalar, Dorlar, Fenikeliler, Lüzinyanlar, Venedikliler gibi birçok eski uygarlık ve aynı şekilde Osmanlı Devleti'ne de cazip gelen ada birçok medeniyet altında hüküm sürmüştür.

Günümüzde de hegemon güçlerin gözlemi altındadır; zira Kıbrıs, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'in denetim altında tutulması açısından elzemdir. Ada, bütün Orta Doğu ülkelerini kontrolünde bulduran "sabit bir uçak gemisi"ne benzetilmekte ve Orta Doğu'ya girişin anahtarı olarak görülmektedir (Yaycı, 2020, s. 20). Bu yönüyle batmayan bir uçak gemisi olan Kıbrıs adası, Süveyş Kanalı'nı ve Hazar Denizi'ndeki Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattıyla gelen petrolün dünya piyasasına aktarılmasında çıkış yolu olan İskenderun Körfezi'ni kontrolü altında tutar. Kıbrıs bu sebeplerden dolayı hem askeri hem siyasi anlamda son derece kıymetlidir. Bu sebeptendir ki günümüzde adada hala daha, küçük bir toprak parçası dahi olsa İngiliz üsleri Dikelya ve Ağrotur'u elde buldurmaktan vazgeçmeyen devletler vardır. NATO tarafından dahi kullanılan bu üsler son derece önemlidir. Bunun yanında "ayrı bir egemen toprak" olarak anılan bu üsler sayesinde çevrede keşfedilebilecek hidrokarbon kaynakları üzerinde hak sahibi olabilme olasılığı

da bulunmaktadır (Ak, 2014, s. 61). Ayrıca adaya tahsis edilen radar sistemleriyle bu üsler, bölgeyi tamamen kontrol altında tutmaktadır.

Adeta paylaşılmayan bir ada olan Kıbrıs'ta yarım asırdan fazladır süregelen uyuşmazlık da bu jeopolitik önemden kaynaklanmaktadır. Özellikle ada çevresinde enerji alanında başlanan çalışmalarla önemine önem katan ada, konumunun çevresinde önemli ve yüksek gelirli kaynaklara ev sahipliği yapar.

KIBRIS ÇERÇEVESİNDE DOĞU AKDENİZ HAVZASI'NDAKİ ENERJİ ÇALIŞMALARI VE GİRİŞİMLER

Enerji kaynakları son yüzyıldır dünya politikası ve ekonomisi açısından çok önemli bir yer tutmaktadır ve bu kaynaklar arasında doğalgaz ve hidrokarbon yatakları dikkat çekmektedir. Bu türden önemli kaynaklarının keşfedilerek çıkartılması ve kullanılması, dünya siyasetinin odak

noktasıdır. Son yıllarda Doğu Akdeniz bölgesinde de varlığı tespit edilen veya keşfedilmemiş ama varlığının öngörüldüğü bu doğal kaynaklar neticesinde kıyıdaş ve kıyıdaş dahi olmayan devletler arası uyuşmazlıklar artmıştır (Kuran, 2020, s. 274). Zamanın en büyük rekabetlerinden birisi, makul fiyata enerji arzını karşılamaktan geçmektedir; böylece uluslararası kuruluşlar, politika yapan merciler ve özel sektörler ciddi anlamda bu potansiyeli taşıyan bölgelere yönelmişlerdir (Kuran, 2020, s. 275). Avrupa Birliği, enerji şirketleri gibi uluslararası örgütler ve uluslararası şirketler de havzada yer kapma yarışı içerisine girmiştir (Yaycı, 2020, s. 18).

Kıbrıs ve havza özelinde enerji çalışmalarını ele aldığımızda, bölgede iddia edilen kaynak miktarı, ilk olarak 2010 yılında United States Geological Survey (USGS - ABD Jeolojik Araştırmalar) tarafından yayınlanan raporda ileri sürülmüş ve Levant Havza'sında metodolojiye uygun ger-

çekleşen araştırma sonucunda, bölgede, 1,7 milyar varil petrol ile 122 trilyon kübik feet gaz bulunduğu iddia edilmiştir (USGS, 2010). Bu raporun yayınlanmasıyla birlikte odak noktası bir kez daha Doğu Akdeniz olmuştur.

Bu bağlamda, Doğu Akdeniz’de yaklaşık olarak toplam değeri 1,5 trilyon dolar olan 30 milyar varil petrole eşdeğer hidrokarbon yatakları bulunduğu öngörülmekle beraber bu rezervin, Türkiye’nin yaklaşık 572 yıllık, Avrupa’nın ise 30 yıllık doğal gaz ihtiyacını karşılayabilecek seviyede olduğu değerlendirilmektedir (Yaycı, 2019, s. 14).

Doğu Akdeniz bölgesinde son dönemde keşfedilen doğalgaz miktarları aşağıdaki tablodaki gibidir:

Bölgenin enerji potansiyeli Orta Doğu ve Rusya gibi mevcut ihracatçı ülkelere potansiyellerine rakip olmamakla birlikte, ithalatçı ülkeler açısından bağımlılığı azaltacak bir alternatif olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Doğu Akdeniz ülkelerine baktığımızda bu potansiyelin ekonomik kazanca çevrilmesi son derece önemli görülmüş ve rekabeti artırmıştır. Söz konusu kaynakların deniz tabanında olması ise doğal olarak deniz yetki alanları hususunda önemli tartışmalara yol açmıştır. Nitekim en çok bölgeye sahip olan devletin daha çok kaynak çıkarma ihtimali söz konusudur. Bu ihtimali göz önünde bulunduran bölge devletleri birçok noktada uluslararası hukuku ve diğer kıyıdaş devletlerin haklarını ihlal eden fiili uygulamalara yönelerek kazançlarını maksimuma çıkarma yolunu izlemiştir.

Sahanın Adı	Tahmini Rezerv (milyar m3)	Sahiplenen Ülke	Keşif Yılı
Leviathan	509,7	İsrail-Filistin	2010
Tamar	283,3	İsrail-Filistin	2009
Afrodit	198,2	GKRY	2011
Kariş	51,0	İsrail-Filistin	2013
Mari-B	42,5	İsrail-Filistin	2000
Tanin	34,0	İsrail-Filistin	2012
Gazze Marine	28,3	Filistin	2000
Dalit	14,2	İsrail-Filistin	2009
Şemşon	8,5	İsrail-Filistin	2012
Dolfin	2,3	İsrail-Filistin	2011
Noa	1,1	İsrail-Filistin	1999

Tablo 1: Doğu Akdeniz Bölgesinde Son Dönemde (1999-2013) Keşfedilen Doğalgaz Miktarları (Aksoy Ercümen, 2016)

Diğer yandan Kıbrıs adası özelinde ise petrol araştırmalarının başlaması ile birlikte, çevrede 8 milyar varil petrol rezervi olduğu ve bu miktarın yaklaşık değerinin 400 milyar dolara tekabül ettiği tahmin edilmektedir (Yaycı, 2019, s. 19).

Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nden çok daha önceden harekete geçen ve daimî iş birliği içerisinde bulunan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Yunanistan'ın bölgede sürdürdüğü karşıt politikalar, Türkiye'yi İskenderun Körfezi çevresine hapsederek 41.000 kilometre karelik alana itmek amaçlı sürdürülmektedir. Bu sebeple Güney Kıbrıs 2003'ten başlayarak çeşitli bölge ülkelerle Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) antlaşmaları imzalamış ve ilan ettiği sözde MEB alanındaki parselleri çeşitli uluslararası şirketlere, kaynak araştırmaları yapmaları üzerine satışa sunmuştur. GKRY'nin sırasıyla Mısır, Lübnan ve İsrail ile deniz yetki alanı belirlemesi üzerine, Doğu Akdeniz'de sınırlandırma sorunları en üst düzeye çıkmıştır (Kuran, 2020, s. 276). Bu noktada atılan adımlar uluslararası hukuk bakımından birçok sorun teşkil eder duruma gelmiştir. GKRY dahil; İsrail, Lübnan, Mısır ve Libya olmak üzere altı ülke MEB ilan etmiştir. Bu minvalde 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) uyarınca ortaya konulan kavramları doğru bilmek ve savunmak, Türkiye'nin ve KKTC'nin çıkarlarını savunurken kolaylık sağlayacaktır. Nitekim Türkiye bu asılsız adımlara

notalar vererek karşılıklı bulunmuş ama yeterince üzerine düşmemiştir. GKRY'nin attığı adımların ise bu sözleşmenin belirlediği maddelere dayanılarak gerçekleştirilmiş olduğu iddia edilse de tam tersi bir durum söz konusudur.

Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlıklarında Kıta Sahanlılığı (KS) ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramları ve İki Kavram Arasındaki Farklar

Doğu Akdeniz'de birçok ülke arasında deniz yetki alanları sınırlandırılmasına yönelik sorunlar ve uyuşmazlıklar yaşanırken deniz hukukunda yer alan ve bu sorunların da belkemiğini oluşturan kavramlara dikkat etmekte fayda vardır. Örneğin, GKRY'nin sözde münhasır ekonomik bölgesinden bahsederken veya Türkiye'nin iddialarını kıta sahanlığı üzerinden ne şekilde yürüttüğünü anlatırken bu kavramların anlamını ve aralarındaki farkları da bilmek çok önemlidir.

Kıta Sahanlılığı (KS) Kavramı

Coğrafi olarak kıta sahanlığı kavramı, kıyı devletinin kara ülkesinin denizinin altında süren doğal uzantısı olarak tanımlanmaktadır.

Kıta sahanlığının hukuki bir kavram olarak ortaya çıkması ise 1945 Truman Bildirisi'nde yer almasıyla oluşur ve bu bildirim ile ABD, kıta sahanlığında bulunan deniz yatağının altındaki ve üzerindeki kaynakların kullanım

hakının Amerika Birleşik Devletleri (ABD) hükümetine ait olduğu ilan edilir (Yaycı, 2019, s. 6). Bunu izleyen ikinci aşama ise 1958 tarihli Birinci Deniz Hukuku Konferansı olur ve burada imzalanan sözleşmelerden birisi olan 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nde kıta sahanlığı kavramı yer alır.

Sözleşmenin 1. maddesine göre; "Kıta sahanlığı, a) Kıyıya bitişik fakat karasuları dışında 200 metre derinliğe kadar olan su altı alanlarının deniz yatağını ve toprak altını veya o derinliğin ötesinde üstteki suların derinliğinde zikredilen alanların doğal kaynaklarını işletmeye imkân tanıdığı yere kadar uzanan yerleri; b) adaların kıyılarına bitişik olan benzeri sualtı alanlarının deniz yatağı veya toprak altını" ifade etmek üzere kullanılmıştır (Kuran, 2020, s. 230).

Yani kıta sahanlığı, kıyıya bitişik, 200 metre derinliğe veya doğal kaynakların işletilebildiği bunun ötesindeki bir derinliğe kadar olan deniz yatağını ve deniz tabanını ifade eder (Yaycı, 2019, s. 7).

1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin hazırlanmasıyla birlikte neredeyse bütün kavramlara yer verilmiş ve kıta sahanlığı da bu sözleşmenin 76'ncı maddesinde yerini almıştır. Bu sözleşme, kıta sahanlığının hukuki tanımını yapar iken derinlik ölçütü yerine genişlik ölçütünü ele alarak söz konusu maddeleri düzenlemiştir. 83'üncü madde ile de kıta sahanlığının sınırlandırılmasına yer verilmiştir.

Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan ve denizler üzerinde kıyı devletine haklar veren diğer bir kavram ise münhasır ekonomik bölgedir. Ortaya çıkmasında rol oynayan etkenlerden biri artan balıkçılık bölgeleri ilanları olmuştur.

Münhasır Ekonomik Bölge, kıyı devletinin karasuları esas hattından başlatmak suretiyle 200 deniz mili açığa kadar giden deniz bölgesinde; su altında, toprak altında ve deniz yatağında kıyı devletine bazı ekonomik haklar veren bölgedir ve BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 56. ve 60. maddeleri uyarınca; kıyı devleti bu bölgede, canlı-cansız-maden kaynakları araştırabilir, suni adalar-tesisler kurabilir (Kendilerine ait karasuları olamaz), akıntılardan-sulardan enerji üretebilir, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine izin verecek haklar doğurur (Kütükçü ve Kaya, 2016, s. 85). Bilimsel araştırmalar yapılabilir, deniz çevresinin korunması ve muhafazası konusunda ülkeye yargı yetkisini verir.

Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Farkları

MEB ve Kıta Sahanlığının sınırlandırılmasında aynı prensipler benimsenmiştir; her iki müessese de açık deniz rejiminin istisnası niteliğindedir ve kıyı devlete münhasır haklar verir (Kütükçü ve Kaya, 2016, s. 86). Ancak aralarında önemli farklılıklar da mevcuttur. Buna göre:

• Kıta sahanlığı, kara ülkesinin denizdeki coğrafi uzantısına göre tespit edilirken; MEB, sahildevletinin coğrafi yapısından bağımsız olarak haklar tanır (Kütükçü ve Kaya, 2016, s. 86).

• MEB, karasularının ölçülmeye başladığı esas hatlardan itibaren 200 deniz miline kadar uzanabilir; kıta sahanlığı ise karasularının ötesinde 200 deniz milinden uzun, bazen 350 deniz miline kadar uzanabilir (Yaycı, 2019, s. 11).

• Kıta sahanlığı toprak altı ve denizaltında canlı-cansız kaynaklar için hak verir iken; MEB, bunlara ek olarak deniz yatağı üstündeki sularda da yetki tanır.

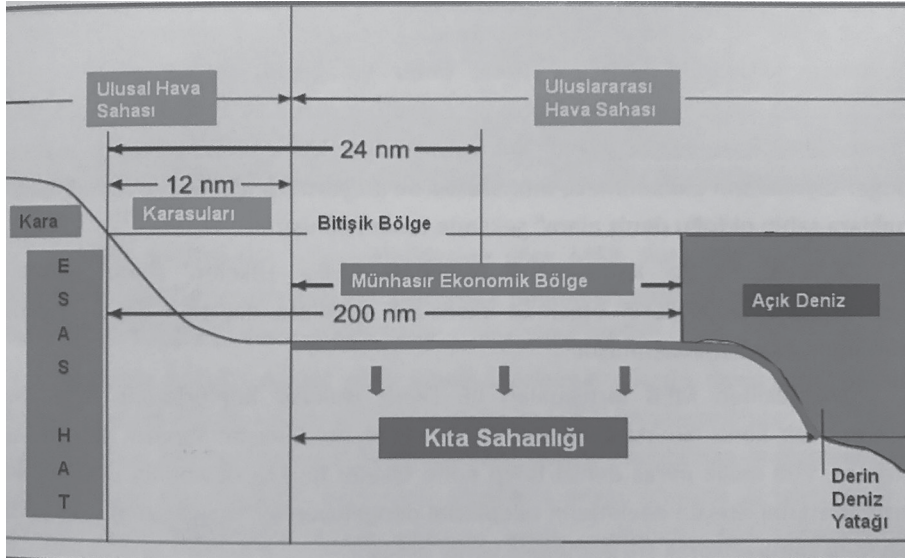
• Sahildevletleri kıta sahanlıklarında kendiliğinden hak sahibidirler

ve herhangi bir ilanda bulunmadan ab initio ve ipso facto (kendiliğinden-doğası gereği) şekilde hakka sahip olurlar. MEB ise ilana bağlıdır ve bildirilmelidir.

Yunanistan ve GKRY'nin Doğu Akdeniz Havzasında İleri Sürdüğü Tezler

GKRY Tezleri

Doğu Akdeniz'de deniz sorunlarının esasını kıta sahanlığı ve MEB alanlarının sınırlandırmasından kaynaklı olduğu açıktır. İki ya da daha fazla devlet arasındaki bir deniz alanı uluslararası hukukun her bir devlete tanıdığı azami alanı verebilecek kadar geniş olmayabilir; ki Doğu Akdeniz dar bir alanı kapsamaktadır. Buna göre her durumda karşılıklı antlaşmalarla bu sorunların çözüme kavuşması gerektiği aşikardır (Acer, 2019, s. 9).

Şekil 1: Kıta Sahanlığı ve Mühürsür Ekonomik Bölge Farkları (Yaycı, 2019, s. 9).

Bölgesel aktörlere baktığımızda, enerji çalışmaları hususunda ilk anlaşmazlık Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile yaşanmaktadır. En önemli sorun Türkiye-KKTC-GKRY-Yunanistan dörtgeninde teşkil etmektedir. GKRY, 2000'li yıllardan itibaren, muhtemel rezervlerin mevcut olduğu öngörüsünden hareket ederek tek taraflı faaliyetler icra etmiş ve bölgede diğer kıyıdaş devletlerle antlaşmalar yaparak Türkiye'nin yalnızlaşması ve zaten ambargo altında olan-tanınmayan KKTC'nin Doğu Akdeniz'de daha da çıkmaza sokulması gayesiyle hareket etmiştir.

GKRY'nin karasuları genişliği 12 mil-dir ve bununla birlikte 200 m. derinlik ya da işletilebilirlik esasında kıta sahanlığına sahip olduğunu öngören bir yasası mevcuttur (Başeren, 2010, s. 11). GKRY, 5 Nisan 2004 tarihli Resmî gazetede 24 mil genişliğinde bitişik bölge ile 200 mil genişliğinde MEB ilan etmiş (Başeren, 2010, s. 11) ve bu girişimlerini her uluslararası diplomatik adımında olduğu gibi, Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında; bir diğer deyişle, "adanın tek temsilcisi" farz edilerek gerçekleştirmiştir. Bu nedenle Güney Kıbrıs yönetimi, hem uluslararası hukukun öngördüğü karşılıklı sahili bulunan devletlerle anlaşarak hakça bir sınırlandırma yapılması ilkesini, hem de KKTC ile Türkiye'nin hak ve görüşlerini dikkate almamıştır (Sandıklı, Ünal ve Budak, 2013, s. 24).

GKRY'nin diğer kıyıdaş ülkelerle yaptığı antlaşmalara geldiğimizde ise ilk

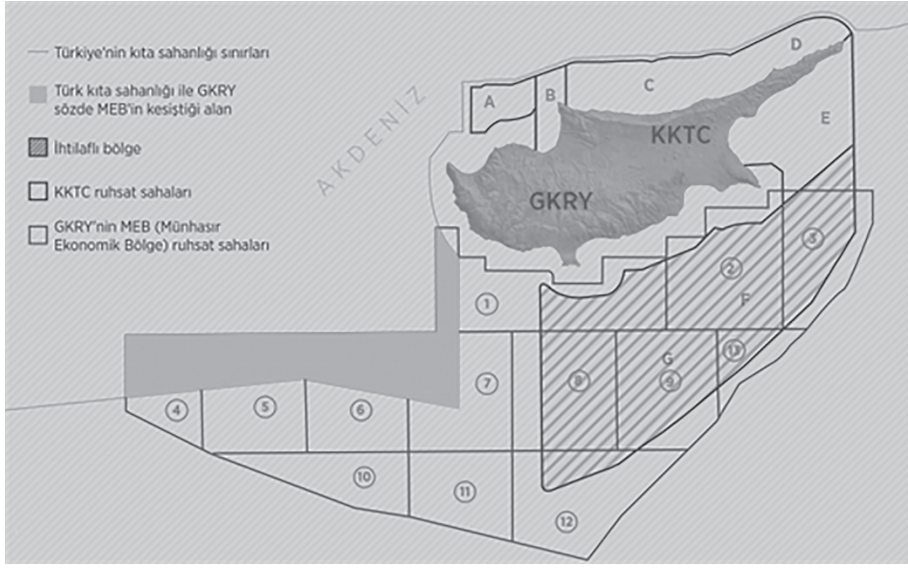
olarak 17 Şubat 2003'te Mısır ile MEB sınırlandırma antlaşması yaptığını görmekteyiz (Acer, 2019, s. 9). Ancak uluslararası deniz hukuku gereğince deniz alanlarının sınırlandırılmasında "anakaralar" esas alındığından Mısır'ın muhatabı karşılıklı kıyısı olan Türkiye olmalıydı (Yaycı, 2019, s. 39). Ayrıca yine aynı şekilde Mısır, Türkiye ile sınırlandırma antlaşmasında bulunsaydı, GKRY ile yaptığı antlaşma sonucu belirlenen sınırdan yaklaşık 11.500 kilometre kare daha fazla alana sahip olabilecekti (Yaycı, 2019, s. 39). Nitekim antlaşma 2004 yılında BM'ye tescil ettirilmiştir.

Mısır ile antlaşması üzerine havzada faaliyetlerini artıran GKRY, 17 Ocak 2007'de ise Lübnan ile benzeri bir sınırlandırma antlaşması imzalamış fakat Lübnan bunu iç hukuku bağlamında onaylamamıştır (Acer, 2019, s. 10). Ardından GKRY-İsrail antlaşması ise 17 Aralık 2010'da imzalanmış ve onaylanmıştır.

Türkiye, tüm bu antlaşmalara notalar vererek karşılıklı bulunsa da GKRY'nin faaliyetlerini durdurmakta yeterli olmamıştır (Kuran, 2020, s. 276). GKRY ayrıca Lübnan ile yaptığı antlaşma sonrası, 26 Ocak 2007 tarihinde, adanın güneyinde 13 adet petrol arama ruhsat sahası ilan etmiştir (Başeren, 2010, s. 11). GKRY, ilan ettiği bu sözde sınırları ile karasından kat ve kat daha fazla deniz alanına sahip olmak istemekte ve uluslararası deniz hukuku prensipleriyle tezat düşmektedir. Aşağıdaki haritada da görü-

leceği üzere, bu sahalardan 1, 4, 5, 6 ve 7 numaralı parseller Türkiye'nin 2 Mart 2004 tarih ve 2004/TURKUNO DT4739 sayılı notası ile haklarını saklı tuttuğu kıta sahanlığı alanlarının 7.000 kilometre karelik kısmına tecavüz etmiştir (Kuran, 2020, s. 276).

GKRY, ilan ettiği sahaları araştırmaya açmak için ise birçok uluslararası enerji şirketine arama ruhsatı vermiştir. Bugüne kadar, İtalya'nın ENI şirketi 2-3-6-7-8-9-11-13; Güney Kore'nin KOGAS şirketi 2-3-9; Fransa'nın TOTAL şirketi 2-3-6-7-8-9-11; ABD'nin Exxon Mobil şirketi 10;

Şekil 2: GKRY'nin MEB Ruhsat Sahalarının KKTC'nin Ruhsat Sahaları ve Türkiye'nin Kıta Sahanlığı ile İhtilafı (TRT Haber, 2019)¹

¹ Haritada da belirtildiği üzere 1-4-5-6-7 numaralı sözde GKRY sahaları Türk kıta sahanlığı ile çakışmaktadır.

Bunun yanında KKTC'nin de daha sonradan ilan ettiği ve arama ruhsatını Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı'na verdiği E-F-G bölgelerinde de çakışma yaşanmaktadır. Çünkü, Kuzey Kıbrıs'ın Karpaz yarımadası bölgesinin coğrafi şekli dolayısıyla KKTC güney kısımda yer alan deniz sahasında da doğal olarak hak sahibi olmaktadır.

ABD'nin Noble Energy şirketi 12; Katar'ın Qatar Petroleum şirketi 10; İngiltere-Hollanda'nın Shell şirketi 12; İsrail'in Delek şirketi 12 numaralı parsellerde bulunmuştur.

Bu sözde parsellerden 12 numara bir konuda önem teşkil etmektedir. Afrodit sahasında bulunan ve rezervler bakımından zengin kaynağa sahip

olduğu öngörülen bu saha için İsrail yaptığı antlaşma sonrası GKRY'ye şikâyetle bulunmuştur ve 12 numara hak iddia etmiştir. Bu antlaşma GKRY yerine Türkiye ile yapılırsa idi 12 numaralı parselin tümü İsrail'in olabilecekti.

Şirketlerden de görüldüğü üzere GKRY, Türkiye'ye karşı politikaları konusunda uluslararası arenada büyük destek görmekte ve sırtını büyük enerji şirketleri ve onların bağlı bulunduğu ülkelere yaslamaktadır. Özellikle Fransa'nın yakın zaman öncesine kadar Mari'de deniz üssü kurmaya ilişkin çalışmaları olmuş ancak sonradan bundan vazgeçilmiştir.

Gelişmelerin ardından Türkiye'yi en ciddi anlamda yalnızlaşmaya iten durum ise 8 Mayıs 2018 tarihinde Nikos Anastasiadis, Aleksis Çıpras ve Ben-yamin Netahyahu ile birlikte Lefkoşa'da gerçekleşen üçlü zirve olmuştur. Burada konuşulan ve boru hattı projesi olan EastMed'in (İlk kez 2016'da gündeme gelmiş olmasına rağmen) ana hatları olmuştur. Önerilen projede İsrail'den çıkacak gaz Tunus ve Yunanistan üzerinden İtalya'ya ulaşarak Avrupa'ya ihraç edilecekti. Bu proje aynı zamanda yılda 8-16 milyar metreküp doğal gazın, bazı noktalarda denizin 2000 metre altından geçen 2000 km uzunluğunda bir boru hattını kapsamaktadır (Peker, Öztürk Oktay ve Şensoy, 2019, s. 101). Yaklaşık 6 milyar Euro'luk bir maliyeti olduğundan; bu projenin boru hattı olarak da sıvılaştırılmış doğal gaz

(LNG - Liquefied Natural Gas) olarak da uygulamaya geçmesi gerçeklikten uzaktır. 2020'nin Ocak ayında taraflar arasında EastMed imzalanmış olsa da hala daha uygulamaya yönelik bir adım atılmamıştır ve bu birlik, Türkiye'ye karşı politikasının başka bir adımı olarak görülebilir. AB'nin maddi destek verdiği ve aktif şekilde desteklediği bu projenin 2025 yılına kadar gerçekleşmesi planlanıyor gözükmektedir; bununla birlikte Rusya'ya olan bağımlılık azalacaktır ancak bütçe bakımından durum daha gerçekçi bir çerçeve çizer (İstikbal ve Boyraz, 2019, s. 75). Zira Avrupa, Rusya'dan gelen gazı daha uygun fiyata almaktadır. Bu projenin gerçekleşmesi demek, Avrupa'nın gazı dört kat daha fazla fiyata satın alacak olması demektir. Ayrıca bu politikalar Rusya tarafından da desteklenmemektedir.

Özetle bakıldığında GKRY'nin Türkiye karşıtı güttüğü politikaları hakaniyet ve coğrafyanın üstünlüğü prensiplerine tezat oluşturur ve hukuki bir dayanağı yoktur. 1969 Kuzey Denizi Davaları'ndan hareket ettiğimizde "coğrafyayı yeniden şekillendirmek mümkün değil" ise coğrafyanın kendisine göre ve ilgili devletlerin hakları gözetilerek hareket edilecektir. Coğrafyadan kasıt, anakaraların kıyı uzunluğudur ve kural olarak kıyı uzunluğu, deniz alanının büyüklüğünü belirleyecek en önemli hususlardan birisidir (Acer, 2002, s. 200). Bu durumda GKRY, hem Akdeniz'de en uzun kıyı şeridinde sahip olan Türkiye'nin kıta sahanlığını ihlal

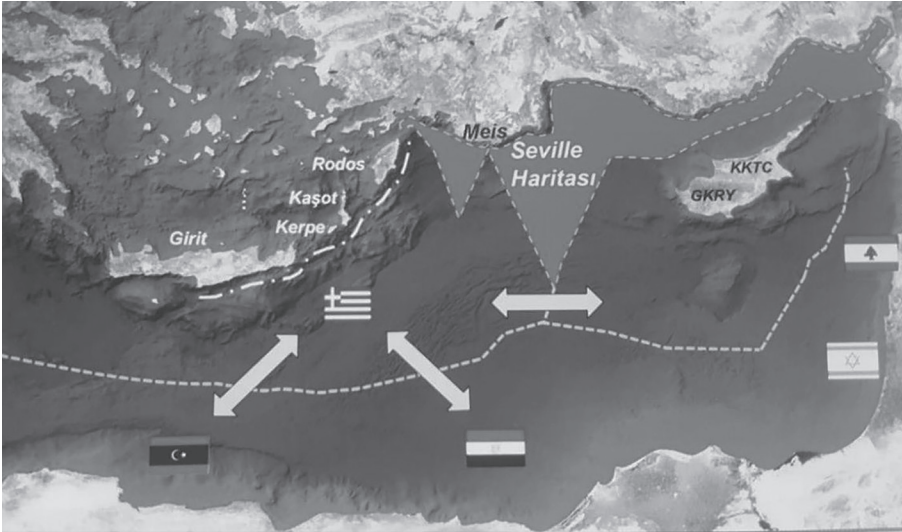
edecek alanlarda MEB ilan etmekte hem de kendi anakarasından kat kat daha büyük bir alana sahip olmak istemektedir. Görüldüğü üzere bu durumun hukuki bir dayanağı ve haklılığı bulunmamaktadır. Hakkaniyet prensibini ele aldığımızda ise yine örnek davalar ve UAD kararları göz önünde bulundurulduğunda, bir anakaraya da bir adaya da deniz alanı tanınabilir; ancak bu tanınan alanlar eşit büyüklükte olamaz. Bu prensibin örnekleri şöyle sıralanabilir: Coğrafya yeniden tanımlamaz, başka devletin doğal uzantısı kesilemez, bütün ilgili/özel durumlara saygı gösterilir, hakkaniyet “eşitlik” anlamına gelmez (Doğru, 2015, s. 524).

Tek taraflı ve kara ile orantılı olmayan MEB ilanının da bu nedenle haklılığı yoktur.

Yunanistan Tezleri

Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de öne sürdüğü tezlere baktığımızda ise GKRY ile en baştan beri paralel bir yol izlemekte ve iki ülke arasında antlaşma imzalamaya çalıştığı görülmektedir. Ancak Türkiye'nin sahası buna izin vermemektedir. Türkiye ile Yunanistan-GKRY uyuşmazlığının ana temelinde, Yunan adalarının da kendilerine ait kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeleri olabileceği düşüncesi ve Meis adasının özel konumu yatmaktadır. Buna dayanarak Yunanistan, Girit'in kuzeydoğu yönünden başlayarak Kaşot, Kerpe, Rodos ve Kaş'ın hemen bitişiğindeki Mies adasına kadar uzanan bir hat çekerek bu alanı kendi sahası olarak göstermektedir (Kuran, 2020, s. 284).

Seville Haritası olarak adlandırılan ve bahsedilen sınırları belirten Yunan tezli harita yukarıda gibi Meis'i

Şekil 3: Seville Haritası (Özbey, 2019)

ortay hat olarak almakta ve Türkiye'yi yalnızca Antalya kıyılarına ve İskenderun Körfezi'ne hapsetmeyi öngörmektedir. Ancak bu durum yine hukukun belirlediği oransallık, coğrafyanın üstünlüğü, hakkaniyet ve kapatmama ilkelerine aykırıdır.

En başta Meis adasına kendinden büyük bir alanda deniz alanı tanımak neredeyse konuyla benzeşen hiçbir hukuk davasında görülmemiştir. "Kıta denize hakimdir." anlayışıyla hareket edildiğinde Türkiye'nin karşısında Meis adasının bir önemi kalmamaktadır. Örneğin, Gine-Gine Bissau davasında mahkeme, diğer ülkenin kıyısına daha yakın olan ada ile ilgili karar verirken, bu tür adaların iki ülke arası sınırlandırmada önemli derecede etki edebilme kapasitesi olmadığına ve buna izin verilmemesi gerektiğine karar vermiştir (Acer, 2002, s. 202). Kaldı ki Uluslararası Adalet Divanı (UAD) kararlarında adalara deniz alan yetkisi verilirken; ekonomik bağımsızlık durumlarına, adada yaşayıp-yaşamayan nüfusa ve faaliyetlere bakılır. Meis adası sosyal ve ekonomik yönden bağımsız değildir ve sınırlı bir yaşam vardır.

Bu tezlerin "kapatmama" ilkesine de tezat oluşturduğu görülmektedir. Sınırlandırma çizgisi, her ülkeye, kıyılarına yakın alanları bırakmasını; yani kıyıların önünü kapatmamasını öngörür (Yaycı, 2019, s. 60). Bu noktada Yunanistan hem Ege adalarında iddia ettiği 12 mil durumunda hem Doğu Akdeniz'de Meis'i ortay hat

olarak aldığı durumda kapatmama ilkesine ters düşer.

Meis adası "ters taraftaki adalar" kategorisine girmektedir. UAD kararlarına göre ters taraftaki adalar, ait olduğu devlete değil de diğer devletin anakarasına yakın olan adalardır (Kütükçü ve Kaya, 2016, s. 87). Bu duruma örnek teşkil edebilecek davalarda genellikle "ilgili durumlar" oluşturulmuş ve öyle karar verilmiştir. Yunan tezleri tamamı ile tek taraflı sürdürülmekte ve ters adaya hak tanınması noktasında anakara kapanmaktadır.

Türkiye ve KKTC'nin Doğu Akdeniz Havzasında İleri Sürdüğü Tezler

Türkiye'nin Tezleri

Türkiye Kıbrıslı Rumların, Kıbrıs'ın tek hâkimi ve otoritesi gibi hareket ederek adanın güneyindeki doğalgaz yataklarına ilişkin çalışmasının karşısında yer almaktadır (Kuran, 2020, s. 278). Tüm bu gelişmeler ışığında, Türkiye'nin genel tutumu, deniz yetki alanlarının ilgili tüm kıyı devletleri arasında yapılacak antlaşmalar yolu ile belirlenmesi gerekliliğidir (Yaycı, 2019, s. 79). Yine de başta GKRY ve Yunanistan'ın tek taraflı faaliyetlerinde bir oldubittiye karşılık Türkiye, haklarını fiilen korumak için söz konusu bölgelerde deniz kuvvetleri bulundurmakta ve kaynak arama girişimlerini engellemektedir. Özellikle Mavi Vatan adı altında gerçekleştirdiği tatbikat yabancı birçok medya-

da ses getirmiş ve buna benzer tatbikatların devamı da gelmiştir. Bunun öncesinde de gerçekleşen 2006 tarihli Akdeniz Kalkanı Harekâtı, başta GKRY karşı, Türkiye'nin politikasını açıkça gözler önüne sermiş ve kararlı duruşunu ispatlamıştır. Bu tarz faaliyetler ve bölgede varlıklarını hissettirmeleriyle, Türk Deniz Kuvvetleri 2016 yılına kadar 14 yılda 14 geminin faaliyetini engellemiştir (Yaycı, 2019, s. 140).

İlk olarak Doğu Akdeniz'de günümüzde yaşanan MEB krizini başlatan olay olarak değerlendirebileceğimiz GKRY ile Mısır arasında MEB sınırlandırması yapan 2003 tarihli antlaşmadan sonra Türkiye tepki olarak 2 Mart 2004 tarihli notasını Birleşmiş Milletlere sunarak bu antlaşmayı tanımadığını açıkça ifade etmiştir (Başeren, 2010, s. 28). Ab initio ve ipso facto haklarını beyan etmiş ve birçok aynı tarz notayı, GKRY antlaşma imzaladıkça BM tarafına sunmuştur. 2005 tarihinde BM Genel Sekreteri'ne gönderdiği bir diğer mektupta ise, deniz alanlarının sınırlandırılmasının tüm devletler için yükümlülükler yarattığını, Uluslararası deniz hukukuna göre Akdeniz gibi yarı kapalı bir denize kıyısı olan devletlerin, birbiriyle iş birliği içerisinde hareket etmeye mecbur olduklarını kaydetmiştir (Başeren, 2010, s. 29).

Türkiye bu bölgede yalnızlığa itilmek istenirken aynı zamanda bu faaliyetlerinden dolayı sorumlu tutulmuş ve örneğin 2019'da AB tarafından bir

dizi yaptırım kararı alınmıştır (Acer, 2019, s. 10). Öte yandan Türkiye 21 Eylül 2011'de KKTC ile bir kıta sahanlığı sınırlandırma antlaşmasında bulunmuş ve ardından Kasım ayında KKTC belirlediği 7 parselin ruhsatını, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na araştırma ve sondaj faaliyetleri yürütme açısından vermiştir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yürüttüğü tezlerin en önemli ve somut hali ise 27 Kasım 2019'da Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti (BM tarafından meşru görülen otorite) ile imzalanan "Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" olmuştur. Daha sonra BM'ye de tescil ettirilen bu antlaşma ile Türkiye, havzadaki oyunu kendi lehine çevirecek büyük bir koz elde etmiş ve Yunanistan'ın öne sürdüğü sahalarda önünü kapatarak, elini ciddi anlamda zayıflatmıştır.

KKTC ile imzalanan antlaşma sonrası Türkiye'nin ikinci olarak imzaladığı ve Libya ile yapılan deniz sınırlandırma antlaşmasının önemli hususlarına ve bölgede yarattığı değişimlere baktığımız zaman; kıta sahanlığını somut olarak ortaya koyduğunu, tamamen hakkaniyet ve coğrafi kriter ilkesini göz önünde bulundurarak örnek teşkil edecek bir antlaşmaya imza atıldığını, Yunan tezlerinin Girit'in kuzeydoğusundan başlayarak çizdiği ve öne sürdüğü iddialarını çürüttüğünü, antlaşma yanlısı tutumunu devam ettirdiği yönünde sıralayabiliriz (Kuran, 2020, s. 285).

Türkiye bu antlaşma ile deyim yerindeyse bölgede kartların yeniden dağıtılmasını sağlamış ve kendisine karşı yürütülen yalnızlık politikasından kurtulmuş, Doğu Akdeniz’de tek hamlesiyle tüm dengeleri değiştirebilecek güçte olduğunu gözler önüne sermiştir. Türkiye ile Libya arasındaki deniz yetki sınırlandırma anlaşmasının tezini ortaya atan Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı Tümamiral Cihat Yaycı, “Doğu Akdeniz’de Libya ile yapılan anlaşma, Yunanistan ve GKRY’nin savunduğu, AB’nin desteklediği Sevr niteliğindeki sözde Seville Haritası üzerinden Türkiye’yi 41 bin kilometrekarelik bir deniz alanına hapsetme gayesiyle yapılan siyasi oyunları bozdu” ifadesini kullanmıştır (NTV, 2019).

KKTC’nin Tezleri

KKTC en başta tanınmamasından mütevellit politikalarını genellikle Türkiye altında ve Türkiye ile paralel şekilde yürütmektedir. Ancak uluslararası hukuk tarafından belirtildiği üzere “tanınma” bir devletin devlet olabilmesi için şart değildir. Gerekli şartları yerine getiren KKTC, tanınmasa dahi bir devlettir. Ancak adada GKRY’nin Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında ve adanın tümünü kapsayacak şekilde faaliyetleri hiç durmamış, aksine AB’ye üye kabul edildikten sonra daha da güçlenerek devam etmiştir. Bunun sonucunda Kıbrıslı Türklerin yaşadığı kimlik sorunu ortaya çıkmış ve egemenlik hakları görmezden gelinmiştir. Bahsedilen bu egemenlik haklarının gasp edilmesi

de en açık şekilde adanın güneyinde bulunan ve Güney Kıbrıs yönetimi tarafından paylaşılması düşünülmeyen doğal gaz ve hidrokarbon kaynakları mevzusunda görülmektedir.

KKTC’nin karasuları genişliği 30 Temmuz 2008 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile belirtilmiş ve 12 deniz mili olarak kararlaştırılmıştır. Ayrıca 200 mile kadar kıta sahanlığını içeren yasası da mevcuttur. Bunun yanında yukarıda bahsedildiği üzere, Türkiye ile yaptığı kıta sahanlığı antlaşması neticesinde, kendi deniz yetki alanlarını da ortaya koyabilme fırsatı yakalamıştır. Parsellere ayrılan bölge incelendiğinde, sahaların adanın sadece kuzey bölümünü değil güney bölümünü de içerdikleri görülmektedir. Bu durum, Karpaz Burnu’ndan kaynaklanmaktadır, ancak çoğu zaman belirtilmemekte olduğundan soru işaretlerine yol açmaktadır. KKTC Ekonomi ve Enerji Bakanlığı, A’da G’ye kadar adlandırılan bu alanlarda, TPAO ile deniz ve karada araştırma yapma ve bu doğal kaynakları değerlendirmede ortak çalışmayı öngören antlaşmayı imzalamıştır.

Türkiye ile Libya arasında imzalanan mutabakat muhtırası hakkında 2019 yılı Aralık ayı sonlarında yazılı açıklama yapan KKTC Başbakanı Ersin Tatar, Türkiye’nin bu mutabakat ile kendisine karşı yürütülen planları boşa çıkardığını ifade etmiştir (Arslan, 2019).

ENERJİ ÇALIŞMALARININ KIBRIS SORUNUNDA DOĞURDUĞU SONUÇLAR

16 Ağustos 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanı ile birlikte İngiltere'nin adada sömürge yönetimine son vermesi üzerine, Rumların adayı Yunanistan'a bağlamak anlamına gelen ENOSİS için önemli bir adım olmuştur. %70 Rum-%30 Türk oranında haklar belirlenirken buna bile sadık kalınmadan 3 yıl içerisinde 1955'ten beri meydana gelen olaylar yeniden vuku bulmuş ve en kanlı dönem içerisine girilmiştir. Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türkleri adada hep bir "azınlık" olarak görmüş ve refahlarını-kaynaklarını hiçbir zaman paylaşma taraftarı olmamışlardır. 1974'te garantörlük haklarını kullanan Türkiye ve gerçekleştirilen Barış Harekatı sonrası birçok ambargoyla karşı karşıya kalan Kıbrıs Türk toplumu, 15 Kasım 1983'te kendi self-determinasyon hakkını kullanarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan ettiğinde, kat be kat daha fazla sıkıntılı günler geçirmeye başlamış; çünkü uluslararası kamuoyu tarafından tanınmamış, destek görmemiş ve çoğunlukla günümüzde de olduğu üzere, özellikle ekonomik anlamda Türkiye'ye bağımlı olarak varlığını sürdürmüştür. Çoğu kez KKTC'nin devletliliğini görmezden gelen Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ise uluslararası arenada destekleri arkasına toplamış ve adanın tek egemen otoritesiymişçesine hareket etmiştir.

4 Temmuz 1990'da GKRY, AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuş ve

Sevilla Zirvesi'nde GKRY'nin 2004'te tam üyeliğe kabul edileceği garanti altına alınmıştır. Netice olarak AB'nin kendi hukukuna (toprak anlaşmazlığı olan ülkeler üye olamaz) dahi aykırı olan bir adım atılmış ve 1 Mayıs 2004'te, kayıtlarda Cyprus (Kıbrıs) adı altında, başkenti Nicosia ve resmî dili Yunanca gösterilerek (European Union, 2020) üyeliğe kabul edilmiştir.

Kıbrıs Sorununun çözümünde en büyük dönüm noktası sayılabilecek Annan Planı sürecinde dahi Güney Kıbrıs yönetimi hiçbir şekilde yapıcı olmamış ve verilen tavizlerden bile memnun ve tatmin olmamıştır. Referanduma "hayır" dedikten sonra, adadaki tüm kaynaklara tek taraflı olarak sahip olma amacı gütmüş ve sözde ilan ettiği deniz alanlarında da faaliyette ve antlaşmalarda bulunurken temel gayreti bu yönde olmuştur.

Güney Kıbrıs yönetiminin bu denli hırsı ve kaynakları hiçbir şekilde paylaşmama arzusu ile adada kendisini tek hakim konumda görüşü, birçok kez müzakereleri baltalamış ve bu görüşmelerin çökmesine neden olmuştur. Yine 2017 yılında BM Genel Sekreteri Antonio Guterres himayesinde yapılan Crans Montana görüşmelerinde Anastasiadis'in uzlaşmaz tavrı ve Kıbrıs Türk toplumunun "azınlık" olmasını kabul ettireceğini göttüğü tavrı, müzakereleri başarısız kılmıştır.

KKTC karşılaştığı ambargoların ve tanınmama sorununun haksızlığını

yaşamaktadır. Özellikle Doğu Akdeniz’de ada çevresi doğal kaynakların paylaşımı hususuna baktığımız zaman, Kıbrıs Türkünün bakış açısının; bu kaynakların ortak hak ve değerler olduğu, iki toplumun da eşit şekilde paylaşması gerektiği, bunun hem ekonomik iş birliği hem de barış ve istikrarı güçlendireceği bir adım olacağı düşüncesi taşıdığı görülmektedir. Yani KKTC yönetimi daha liberal ve işbirlikçi politikalara sıcak bakmaktadır. Ancak GKRY’nin uzlaşmaz tavrı, her adımı sonuçsuz bırakmıştır.

Doğu Akdeniz’deki gelişmelere yönelik KKTC’nin tek başına gerçekleştirdiği en önemli adım, bugüne kadar, zamanın Dışişleri Bakanı Özdil Namı’nın İsrail’e giderek bu enerji kaynakları hususunda karşılıklı bağımlılık ve iş birliğine önem verilmesini söyleyebileceği bir platformu yakalaması olmuştur.

Doğu Akdeniz’de doğal gaz ve hidrokarbon arayışları ile Kıbrıs Sorunu kısır döngüye girmiş bir şekilde, iki taraflı birbirini etkileyen iki husus olmuştur.

Doğu Akdeniz’in Kıbrıs Sorununda yarattığı etkilere baktığımız zaman, ilk olarak Güney Kıbrıs yönetiminin art niyetinin ne denli kalıcı olduğu anlaşılmaktadır. Doğu Akdeniz’de bu hususların tırmanmasından önceki dönemlerde gerçekleşen müzakerelere baktığımız zaman, Kıbrıs Sorunu için en iyi modelin “federasyon” olduğu gündemde tutuluyordu ve

bunun üzerine tartışmalar yürütülüyordu. Ancak karşı tarafın uzlaşmaz tavrı Kıbrıs Türk toplumu ve yönetimi tarafından daha net bir şekilde anlaşılacak ki, Doğu Akdeniz’deki enerji çalışmaları “iki devletli çözüm” arayışlarını ve taleplerini gündeme getirmiştir (KRYK, 2017). Öncesinde bu imkânsız, gündeme gelmeyen ve BM kararlarına aykırı olduğu düşünülen bir modeldi. Bu anlamda yukarı bahsedilen GKRY-Yunanistan tezleri, adadaki muhtemel çözüm modelini büyük ölçüde değiştirmiş ve yeni alternatifleri gündeme getirmiştir. Bunun yanında Rum tarafının uzlaşma ihtimali düşük olsa da kaynakların paylaşılabilme olasılığı göz önüne alınarak “ekonomik iş birliğine dayalı gevşek federasyon”u savunan kesimler de ortaya çıkmıştır.

Doğu Akdeniz’deki sondaj girişimlerinin tırmanması üzerine, adanın iki tarafında da askeri anlamda yükselişler gelişmiştir. Örneğin, GKRY, ABD’ye kullanması üzerine üsler vermiş, Fransa’ya Mari üssünü teklif etmiştir. Bu yönden ofansif bir tutum sergileyen Rum yönetimi, çözüm sürecini yavaşlatmakla kalmamış ortadan da kaldırmıştır. Savunma tarafında olan KKTC ise aynı şekilde karşılık vermek durumunda kalmış ve Türkiye’nin İHA/SİHA’ları yakın bir dönem önce Geçitkale Havalimanı’nda konuşlanmıştır. Günümüzde bir deniz üssünün kurulması da elzem görülmektedir. Bu noktada müzakerelerde her daim “adadan Türk askerinin çekilmesini” talep eden Rum

yönetimi, bunun tam tersi sonuçlar doğuracak adımları bizzat kendisi atmış ve buna kendisi sebebiyet vermiştir. Türk askerinin adadan çekilmesinin hiçbir çözüm modelinde kabul edilmemesi gerektiği gibi tırmanan bu olaylar üzerine daha da artmasını gerektirmiştir.

SONUÇ

Egemenliğini dünya çapında sağlamak isteyen her uygarlığın, medeniyetin ve yahut devletin; Doğu Akdeniz keşfedildi keşfedileli, buraya sahip olması gerekir. Geçmişte ticaret yollarına sağladığı geçiş, kıtalara açılan güzergahlar üzerinde olması gibi özellikler, son on yıldır enerji kaynaklarına erişim ile potansiyel hidrokarbon ve doğalgaz yataklarına sahip olmak; buradan da Orta Doğu'yu daimî kontrol altında tutabilme gayretine evrilmiştir. Bu rekabetten dolayı Doğu Akdeniz havzasında kıyısı olsun veya olmasın birçok ülkenin ulusal menfaati, diğer ülkelerden farklılaştığı ve çakıştığı için uyuşmazlıklar süregelmektedir.

Bu denizin öneminin yanında çevre kontrolü sağlayabilmek adına, doğal olarak karaya da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ise akla Doğu Akdeniz'in tam merkezî konumunu işgal eden Kıbrıs adası gelmektedir. Stratejik konumu itibariyledir ki adada, yarım asrı aşmış bir çatışma mevcuttur. 1960 ortak Kıbrıs Cumhuriyeti'nde hakları ve yönetimde ege-men role sahip olması sistematik bir şekilde engellenen Kıbrıs Türk top-

lumunun ileriki yıllarda karşılaştığı iktisadi ve türevi ambargolar, günümüzde hala daha devam etmekte ve ciddi sıkıntıları gündeme getirmektedir.

Yakın geçmişte adanın müzakere tarihlerine baktığımızda, özellikle Annan Planı ve Crans Montana Görüşmeleri belki de en çok ilerleme kaydedilen süreçlerden iki tanesiydi. Ancak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Kıbrıs Türklerine karşı bakış açısı her zaman belli bir temele oturtulmuş, değiştirilemez şekilde "azınlık" tanımını savunan bir görüşle bağdaşmaktadır. Yine aynı şekilde refahını, sadece kendisine ait olmayan deniz kaynaklarını paylaşma yanlısı olmayan GKRY'den dolayı bu görüşmelerden sonuç alınamamış ve süreçler ardı ardına çökmüştür. Genel itibariyle Kıbrıs Sorunu ile Doğu Akdeniz çevresi uyuşmazlıklar da çift yönlü, birbirini etkileyen iki dinamik haline gelmiş ve kısır bir döngüye doğru sürüklenmektedir.

Doğu Akdeniz deniz alanlarında sürdürülen GKRY-Yunan tezleri Kıbrıs sorununu kalıcı hale getirme riskini taşırken, diğer yandan olumlu olarak iki devletli çözüm ihtimalini daha da artırmaktadır. KKTC'nin tanınmasına yönelik girişimler bu noktada artmalıdır, ziyadesiyle bu model Kıbrıs Türk toplumu açısından daha avantajlı ve karlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acer, Y. (2002). Ege Kıta Sahaneli Sorununda Türkiye'nin Hukuki Durumu: Uluslararası Yargı Kararları Işığında Bir Değerlendirme. *Avrasya Dosyası*, 8(4), 189-209. Erişim adresi (21.07.2020): <https://www.21yyte.org/assets/uploads/files/189-209%20Yucel%20Acer.pdf>
- Acer, Y. (2019). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Türkiye-Libya Mutabakatı. *SETA*, Aralık(301), 7-15. Erişim adresi (20.07.2020): <https://seta.org/assets/uploads/2019/12/A301.pdf>
- Ak, G. (2014). Sovereign British Bases on Cyprus and Their Impacts on the Maritime Delimitation in the Eastern Mediterranean. *Alternatives Turkish Journal of International Relations*. 13(4), 59-69. Erişim adresi (20.07.2020): <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/19350>
- Arslan, M.İ. (2019, 29 Aralık). KKTC Başbakanı Tatar: Rum yönetiminin Hafter ile iş birliği kabul edilemez. Erişim adresi (07.04.2020): <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kktc-basbakani-tatar-rum-yonetiminin-hafter-ile-is-birligi-kabul-edilemez/1687028>.
- Başeren, S.H. (2010). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı. *Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları (TDAV)*. Yayın No:31. Erişim adresi (19.07.2020): http://tudav.org/wp-content/uploads/2018/04/Dogu_Akdeni_-_yetki-_alanlari_uyusmazligi.pdf
- Boyras, H.M. & İstikbal, D. (2019). Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarına Ekonomi-Politik Bir Yaklaşım. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 3(5), 69-86. Erişim adresi (19.07.2020): <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/917912>
- Doğru, S. (2015). Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Kaynakları ve Uluslararası Hukuka Göre Bölgedeki Kıta Sahaneli ve Münhasır Ekonomik Bölge Alanlarının Sınurlandırılması. *TBB Dergisi*, (119), 503-554. Erişim adresi (20.07.2020): <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/ViewPDF-dogu-akdenizde-hidrokarbon-kaynaklari-ve-uluslararasi-hukuka-gore-bolgedeki-kita-sahaneligi-ve-munhasir-ekonomik-bolge-alanlarinin-sinirlendirilmesi-1503>
- Ercümen, M.A. (2016). Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti. *INSAMER*, Erişim adresi (25.03.2020): https://insamer.com/tr/dogu-akdeniz-enerji-rekabeti_366.html.
- European Union (2020, February 13; 2020, May 4). The 27 member countries of the EU. Erişim adresi (21.07.2020): https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en#tab-0-1 and https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/cyprus_en
- Kedikli, U. & Çalağan, . (2017). Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz'in nemi. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2017(1),

120-138. Erişim adresi (21.07.2020): <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/770057>

Kıbrıs Radyo Yayın Kurumu (KRYK, 2017, 2 Eylül). N. Anastasidis: Akıncı'nın iki devletli çözüm görüşü kabul edilemez. Erişim adresi (04.04.2020): <http://www.riknews.com.cy/tr/index.php/component/k2/item/26874-n-anastasidis-ak-nc-n-n-iki-devletli-coe-zuem-goeruesue-kabul-edilemez>.

Kuran, S. (2020). Uluslararası Deniz Hukuku. İstanbul: Beta Yayınevi.

Kütükçü, M.A. & Kaya, İ.S. (2016). Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Durumu. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 6(2/1), 81-96. (2016). Erişim adresi (20.07.2020): <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/313283>

NTV (2019, 25 Aralık). KKTC'ye Geçitkale'nin ardından deniz üssü (Libya anlaşmasının mimarı konuştu). Erişim adresi (04.04.2020): <https://www.ntv.com.tr/turkiye/kktcye-gecitkale-nin-ardindan-deniz-ussu-libya-anlasmasının-mimari-konustu,d-GPkXmTxskSk4GjYI45KCg>.

Özbey, Mustafa (2019, 2 Aralık). Tweet. Erişim adresi (05.04.2020): <https://twitter.com/Mustafa52341612/status/1201507413448413184> ve <https://pbs.twimg.com/media/EKycnqmW-sAEhoAU?format=jpg&name=small>.

Peker, H.S., Öztürk Oktay, K. & Şensoy, Y. (2019). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Enerji Kaynakları Çerçevesinde Türkiye'nin Enerji Güvenliği. Güvenlik Bilimleri Dergisi. 8(1), 85-106. Erişim adresi (20.07.2020): <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/711848>

Şahin, G. (2019). Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'in Önemi: Tehditler, Riskler, Fırsatlar ve Türkiye. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 15(29), 199-230. Erişim adresi (20.07.2020): <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/695597>

TRT Haber (2019, 14 Haziran). 10 Soruda Doğu Akdeniz'de Enerji Denklemi. Erişim adresi (05.04.2020): <https://www.trthaber.com/haber/infografik/10-soruda-dogu-akdenizde-enerji-denklemi-419345.html>.

USGS. (2010, March). Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean. Fact Sheet. No:3014. US Department of the Interior: US Geological Survey (USGS). Erişim adresi (21.07.2020): <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>

Yaycı, C. (2011). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlanmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 7(14), 17-41. Erişim adresi (21.07.2020): <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84509>

Yaycı, C. (2019). Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur: Doğu Akdeniz'de Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü. İstanbul: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.

Yaycı, C. (2019). Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı. İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı.

Yaycı, C. (2020). Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

The European Parliament's Stance In The Eastern Mediterranean Dispute Between The European Union And Turkey

Dr. Oğuz Güner*

The Conceptual Issue of the Eastern Mediterranean: Island of Cyprus

The Mediterranean region attracts the attention of various states due to the fact that it contains the islands of Cyprus, Sicily, and Malta; connects the Eastern Mediterranean to the Indian Ocean via the Suez Canal; and is bordered by the Middle Eastern countries, which contain more than half of the world's oil resources (Yaycı, 2020: 19). The Eastern Mediterranean is crucial because of its rich oil and natural gas resources as well as its capacity to meet the needs of a country like Turkey, which is heavily dependent on foreign energy (İnat & Duran, 2020:10). Actually, the legal and political status of the island of Cyprus is the most obvious cause of strife in the Eastern Mediterranean.

Due to its strategic location, the Island, known as Cyprus and a part of Anatolia, is situated on a critical geographical position between east and west. The Island's proximity to countries in the Middle East adds to its significance. The Island of Cyprus was home to a number of civilisations, including "Assyrians, Egyptians, Iranians, Romans, Arabs, and Turks," and was ruled by the Ottoman State from 1571 until 1878. Throughout its history, Cyprus has never been referred to as the "Cyprus Nation/People" (Güner, 2020: 99). The island of Cyprus, which is around 65 kilometres from Mersin city in Turkey, has an undisputable strategic importance in the geopolitics of the entire Mediterranean. Because the strategic value of the island actually stems from the strategic importance of the Medite-

* Dr., Kırşehir Ahi Evran University, oguzguner@gmail.com , ORCID: 0000-0003-1619-579X

rranean. The ship traffic of the Mediterranean is about 4000 ships per day. This accounts for almost half of the world's ship traffic (Keser & Ak, 2018).

The history of the Island of Cyprus and, therefore, the struggle for power and influence in the Eastern Mediterranean dates all the way back to the 1960s. While the Greek Cypriots advocated for Island's integration into Greece using the concepts of Megali Idea and Enosis, Turkish Cypriots promoted the Taksim Thesis¹, which envisages the Island's transformation into a bi-communal and two-state structure (Derman & Kurban, 2016: 456). A conflict erupted because the demands of Turkish Cypriots and Greek Cypriots were incompatible, and the Greek Cypriots, aided by the international community, particular-

ly the European countries, launched armed attacks on the Island. Turkish Cypriots resisted and founded the Turkish Resistance Organisation to put an end to the armed attacks directed at them. Given the fact that the issue on the Island had turned into an existential crisis for the Turkish Cypriots, Turkey launched the Cyprus Peace Operation in 1974, securing the existence of the Turkish Cypriots on the Island. Turkey ensured the life safety of Turkish Cypriots and was able to establish an environment conducive to putting its Taksim Thesis into action (Orhun, 2017: 39-42). Turkish Cypriots declared their independence in 1983 by asserting their right to self-determination. The same year, Greece joined the European Economic Community, causing the supranational organisation known as the European Union today to take sides in the Cyprus and Eastern Mediterranean conflict.

Since the discovery of the natural gas

¹ Taksim means partition in Turkish and Taksim Thesis refers to separation of The Turks and Greeks and supports the idea of two different states in the island.

and oil reserves in the Eastern Mediterranean in the last decade has made the region very attractive, it has been observed that not only the European Union but also the region's states, Russia, the USA, the North Atlantic Treaty Organization (NATO), France and the UK have entered the regional competition in order to gain the largest share of these resources and to benefit from the Eastern Mediterranean's strategic location. The fight for sovereignty in the Eastern Mediterranean, which is located on the energy transmission lines and has energy resources as well as its dominance in the Middle East and Africa, has taken on an international dimension. Cyprus is one of the regions influenced by this power struggle due to its location in the core of the region. However, the process has worked against the TRNC in the struggle for sovereignty on energy and rights due to Cyprus' political division into the TRNC and the GCASC², the non-recognition of the TRNC by the international community, and the Greek Cypriot Administration's EU membership (Algür, 2020: 56). New claims and problems regarding rights to and sharing of these reserves have arisen as a result of the de facto two-state situation between Turkish and Greek Cypriots and Turkey's unilateral non-recognition of the Republic of Cyprus (Yıldız, 2015:2).

² The Republic of Cyprus is internationally recognized name of the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus and not recognized by Turkey.

Energy discoveries in the region have the potential to foster both cooperation and conflict. While the discovery, exploration and marketing of resources necessitate collaboration among regional countries, it also introduces new variables to the international disputes in the region, making the problems even more complicated. Furthermore, many countries outside the region have been involved in the process through energy companies, and the region's importance to great powers is growing day by day. These developments have resulted in a multidimensional equation involving regional states, great powers and non-state actors. Although the Eastern Mediterranean has attracted the attention of the great powers throughout history due to its strategic importance, it has become one of the focal points of global competition in the last decade. Turkey, on the other hand, is having problems in its bilateral relations with riparian countries over the Eastern Mediterranean. The discovery of energy resources in the region has raised sovereignty issues regarding maritime jurisdictions (Ozan, 2020: 159-179).

Turkey and Greece are the only relevant parties to the contested area in the Eastern Mediterranean. While the fact that the TRNC is not recognised by the international community already poses a significant problem, the status of the Island of Meis, located 2.1 kilometres off the coast of Turkey and 580 kilometres away from mainland

Greece, creates a dispute in the Eastern Mediterranean between Turkey and Greece. In this respect, according to Greece's claims, the Island of Meis confines Turkey to the Gulf of Antalya and grants Greece with a maritime jurisdiction area of 40,000 square kilometres. Turkey, on the other hand, regards the Greek claims that the Island of Meis, located 580 kilometers away from mainland Greece, may allow Greece to have a continental shelf as irrational and unlawful.

1982 United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS) article 74 and 83/1 states that "The delimitation of the continental shelf between States with opposite or adjacent coasts shall be effected by agreement on the basis of international law, as referred to in Article 38 of the Statute of the International Court of Justice, in order to achieve an equitable solution." While the geographical features in the Eastern Mediterranean lead to disagreements among some countries about the Exclusive Economic Zone and maritime boundaries, the situation has become more complicated as some countries in the region determine the EEZ through bilateral and trilateral agreements and cooperation on the issue, as well as the exploration and drilling licenses they grant to international companies and the start of these exploration activities (Noi, 2019: 13).

The aforementioned UN Convention on the Law of the Sea provides for

the fair and equitable sharing of the delimitation of maritime jurisdictions and the use of the seas' subsurface and surface resources among states. When we look at the countries bordering the Eastern Mediterranean, however, we can see how the principles of equity, fair solution, proportionality, and non-closure are being violated. The GCASC's granting license to multinational companies to conduct seismic exploration and drilling in the Eastern Mediterranean, while ignoring the Turkish Cypriots on the island, sparked outrage in Turkey and the TRNC. In actuality, the GCASC disregards the equal rights of the Turkish population on the island and the TRNC as a sovereign state, signing agreements on behalf of the entire island with other states. The Greek Cypriot Administration is not the only state with the exclusive right to sign on behalf of the entire island. This situation is recognized as an excess of power under the law, and although Turkey has repeatedly brought it to the UN's attention, the UN has yet to take any decision to deter the GCASC (Ercan & Kılınc, 2020: 26).

The GCASC's admittance to EU membership in 2004, as representing the entire island, hampered Turkey's membership process and put it in a difficult position in terms of international recognition of the TRNC. The EU has become a party to the problem as a result of the GCASC's membership and has evolved into a dimen-

sion that supports Greece's and the GCASC's theses and policies. On the other hand, the EU, Greece, and the GCASC must acknowledge that the Eastern Mediterranean is a matter that directly concerns Turkey's national security and, as a result, its energy security. First and foremost, it is critical in terms of reducing Turkey's dependency on foreign natural gas sources in order to meet the country's growing demand. In addition to ensuring energy equity, it is important for Turkey to take part in natural gas lines to be transmitted from the Eastern Mediterranean to Europe as part of its strategy to become an energy hub. Given that many of the states in the region (Syria, Israel, Egypt, and the GCASC) are currently experien-

cing difficulties owing to differences of opinion, this option appears remote, but the situation could alter depending on future actions. Another important reason for Turkey's presence in the region is its guarantor role and ties with the TRNC. Turkey finds it unacceptable that the TRNC, which is always first in Turkey's foreign policy, is ignored by other states, particularly by the GCASC and Greece, with some fait accompli. Moreover, the recent steps taken by Turkey as a requirement of its security policies, which are part of its foreign policy, have shown that the country may also respond to the region with soft or hard power if necessary (Öztopal & Yiğittepe, 2020: 269).

Adopting the arguments of its member states on the issue of delimitation of maritime jurisdiction areas between Turkey-the TRNC and Greece-the GCASC, the EU has described any activity undertaken by Turkey in areas it has declared as its own continental shelf but which are also claimed by the GCASC and Greece for themselves as a violation of its member states' sovereign rights. The EU has made numerous decisions blaming Turkey for its use of exploration and drilling vessels in the Eastern Mediterranean, as well as the Turkish Naval Forces flying a flag in these areas. The overlap between Turkey's declared maritime areas and parts of the continental shelf claimed by the GCASC and Greece is at the heart of the EU-Turkey dispute. With its Eastern Mediterranean policy, the EU, which openly supports its member countries in this conflict in the Eastern Mediterranean, has demonstrated an attitude that encourages these countries' illegal actions (Avan, 2020: 104-105).

THE EU SUPPORTED PROJECT: EAST-MED

Due to natural gas and oil reserves, Turkey, Greece, the GCASC, Israel, Lebanon and Egypt, all of which have coastlines in the Eastern Mediterranean, faced off against each other. With its current situation considered, Syria struggles to find in itself the strength to deal with this issue. Cyprus and Israel will take a small portion of the natural gas which will

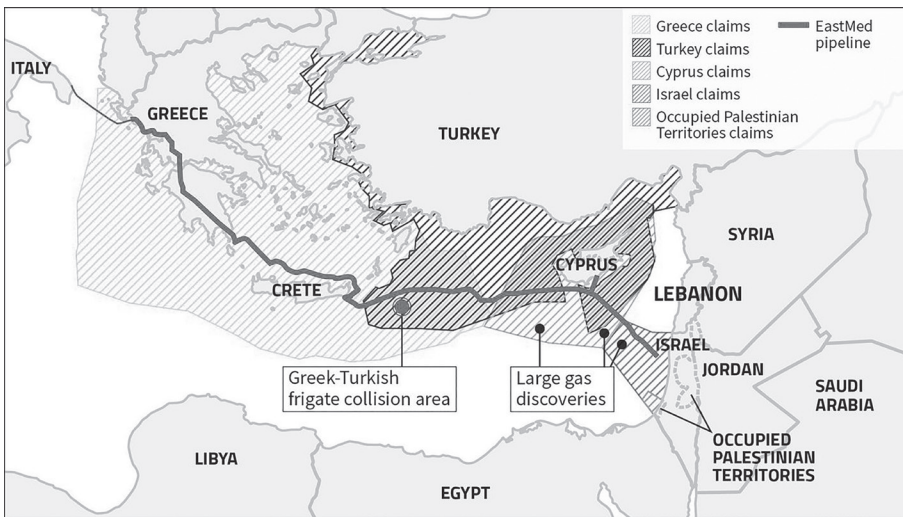
be extracted in the region. It is not yet clear how the remaining gas will be transported. It is also unclear how the sharing will take place among states (Akkoyun, 2020: 420). The deterrence method has been bolstered by the weakening of the EU anchor and the power vacuum that has recently emerged in the Middle East, resulting in the 'triangle strategy,' first between Greece, Cyprus, and Israel, and then between Greece, Cyprus, and Egypt (Roussos, 2016: 107). The GCASC, Greece, Israel, Italy, Jordan, Palestine and Egypt who gathered in Cairo in January 2019, announced that they established the Eastern Mediterranean Gas Forum. The aim of the forum is to cooperate in the production, consumption and marketing of regional resources and to transform the Eastern Mediterranean into a new energy hub. Israel, Greece and the GCASC want to realise a pipeline project called the East-Med, which will transfer gas from the south of the Mediterranean to Greece and from there to Europe. The EU supports the project for the construction of the line despite the fact that it is still being debated whether the planned pipeline is technically and economically viable, whether there is enough gas to fill such a pipeline in the region and whether there will be sufficient demand for gas in the areas where the line would reach (Eriş, 2020: 18).

On January 2, 2020, an agreement of \$6 billion was struck among Greece, Israel and the GCASC for the cons-

truction of EastMed. As previously announced, Athens, Tel Aviv, and Nicosia convened in Athens and signed a \$6 billion agreement for the transmission of Eastern Mediterranean natural gas to Europe via the pipeline which would be built under the Mediterranean. The said line is projected to transport 20 billion cubic meters each year. The EastMed pipeline, which is envisioned to be approximately 2,000 kilometres long, is intended to meet 10 percent of the EU’s gas needs, reducing Brussels’ dependency on Moscow for energy import at least to a certain extent (Kısacık & Helvacıköylü, 2020: 101).

region where natural gas discoveries are concentrated in the Eastern Mediterranean and be delivered to energy markets via the Levant-Cyprus-Crete-Greece route.

- 200 km offshore pipeline running from the Levant basin to the island of Cyprus
- 700 km offshore pipeline connecting the island of Cyprus to the island of Crete
- 400 km offshore pipeline from Crete island to Greece

Source: (GlobalWitness, 2020)

East-Med Project is essentially comprised of two parts: offshore and onshore areas. According to the current planning of the project, the pipeline is stipulated to pass 1,300 km under the sea and 600 km on land. The pipeline is scheduled to start from the

- 600 km long land pipeline stretching from the Peloponnese peninsula in the south of Greece to the northwest of the country

Through the pipeline project in question, natural gas is envisioned to be

supplied to the domestic markets of Cyprus, Crete and Greece, which are on the transit route, as well as the transfer of resources to Italy via Greece. In addition to the high expenditures, it would be useful to look into the natural gas demand patterns of Europe in order to better understand how economic the East-Med project is. Looking at Europe's natural gas imports, its high dependence on Russia stands out. This is the reason why the European Union carries out its policies primarily to increase the diversity of source countries. In addition, Europe, which has changed its energy infrastructure to use renewable resources and made significant progress in this field, is gradually reducing its dependence and demand on natural gas (Kavaz, 2020: 5-6).

The Turkish Ministry of Foreign Affairs emphasizes in its statement on the EastMed project that the Agreement is an attempt to isolate Turkey and the TRNC's presence in the Eastern Mediterranean, and that a project which seeks to disregard Turkey as the country with the longest coastline in the region as well as Turkish Cypriots who enjoy equal rights over the natural resources of the Island as the inhabitants of the GCASC, will fail. The statement also noted that the safest and most cost-effective route for delivering the region's natural resources to Europe is through Turkey, and that attempts to close the doors of cooperation to Turkey and the Turkish Cypriots, on the other hand, are

a clear indication of a desire to make political calculations (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020). Given that Turkey is entitled to enjoy its rights over the natural gas resources in the region and it has the longest coastline in the Eastern Mediterranean, it is recommended that Turkey develop long-term strategies to develop alternative projects to ensure the delivery of the region's energy resources at a lower cost, particularly to the European market. (Alper, 2020: 38-39).

THE EU PARLIAMENT'S POSITION IN THE CRISIS

The ongoing tension in the Eastern Mediterranean is also putting the EU's strategic autonomy to the test. The EU is attempting to demonstrate that the Eastern Mediterranean crisis does not concern the EU only because the directly involved parties, Greece and the GCASC, are EU members, but also because of international law, norms, and values (Grigoriadis, 2021: 7). However, the fact that the EU signed the Treaty of Accession with the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus as the "Republic of Cyprus" in Athens on April 16, 2003, harmed all definitions and debates pertaining to the island of Cyprus and completely altered the foundation of international law (Özersay, 2004: 50). In this respect, the fact that the United Nations Security Council Resolution No.186, dated March 4, 1964, recognised the Greek Cypriot Administration as the Government of Cyprus drove world countries to

disregard London and Zurich agreements, thereby recognising the Greek Cypriot administration (Çelik & Çelebi, 2020: 176). The problem, which had become unsolvable following the relevant UN Resolution, became even more insurmountable due to the EU's biased stance.

The EU has thus far failed to formulate a uniform Cyprus policy based on principles agreed upon by all Member States. In the case of Cyprus, the EU's Common Foreign and Security Policy, in particular, could not be implemented. The EU did not develop policies and actions to end the Turkish Cypriots' isolation and contribute to the resolution of the Cyprus problem (Uslu, 2008: 58). In this context, the European Parliament, as well as other EU institutions such as the Council of Europe and the European Commission, have issued statements in support of the GCASC and Greece in all tensions related to the Eastern Mediterranean and Cyprus.

The European Parliament has issued numerous resolutions about Turkey's seismic survey, research and drilling activities in the Eastern Mediterranean region and blamed Turkey for violating the international law.

The first resolution by the EP regarding natural gas and oil resources in the Eastern Mediterranean region was issued in November 2014. After Turkey issued a NAVTEX directive on October 3, 2014 regarding its seismic

surveys in the Eastern Mediterranean, the EP adopted a resolution on Turkish actions creating tensions in the exclusive economic zone of Cyprus³ on November 13, 2014, blaming Turkey for contesting legitimacy of Republic of Cyprus and its exclusive economic zone (EEZ) and challenging a European company assigned for exploration and exploitation in EEZ of the Republic of Cyprus. In the Resolution of November 13, 2014, the EP urged Turkey to act according to international law, refrain from unilateral actions, respect the legality of the EEZ of the Republic of Cyprus, avoid from illegal and provocative actions and refrain from violations of sovereignty of the Republic of Cyprus. The Resolution underlined the importance of normalisation between Turkey and EU and requested that the European External Action Service and the European Commission would follow Turkey's activities in the EEZ of Cyprus (Official Journal of the European Union, 2016).

The EP adopted another resolution in September 2020 on the preparation of the special European Council summit focusing on the dangerous escalation and the role of Turkey in the Eastern Mediterranean.⁴ The EP stresses that

³ European Parliament resolution of 13 November 2014 on Turkish actions creating tensions in the exclusive economic zone of Cyprus (2014/2921(RSP))

⁴ European Parliament resolution of 17 September 2020 on the preparation of the special European Council summit focusing on the dangerous escalation and the role of Turkey in the Eastern Mediterranean (2020/2774(RSP))

the EU attaches strategic importance to the entire Mediterranean and accuses Turkey of taking unilateral steps and challenging its neighbours. The Resolution states that Turkey's exploration and drilling activities cause militarisation of the Eastern Mediterranean and calls on Turkey to de-escalate the tension and find a solution by diplomatic means. The EP expressed its full solidarity with Greece and the Republic of Cyprus and urged Turkey to refrain from disputes and threats that could cause negative impact on its neighbours, also the EP called on a forum within the NATO to discuss arms controls in the Eastern Mediterranean (European Parliament, 2020a). On the other hand, Turkish Ministry of Foreign Affairs defined the resolution unacceptable and stated that the resolution was adopted only for the sake of membership solidarity. Turkish side expressed that the EP was losing credibility with its biased, one-sided and unfair discourses and it would keep protecting rights and interests of the Turkish Republic of Northern Cyprus (Turkish Ministry of Foreign Affairs, 2020a).

On November 26, 2020, the EP adopted the resolution on escalating tensions in Varosha following the illegal actions by Turkey and the urgent need for the resumption of talks.⁵ The resolution was principally about

Cyprus, opening of Varosha and election results in the Northern Cyprus and once again the EP called on Turkey to refrain from exploratory drilling and not to violate the sovereignty and sovereignty rights of the Republic of Cyprus (European Parliament, 2020b). In response to a question about the resolution, the spokesman of Turkish Ministry of Foreign Affairs stated that the EP's recommendatory resolution was prejudiced and disconnected from realities over the Cyprus issue. The Turkish Ministry of Foreign Affairs stated that the resolution was dictated by the Greek Cypriot Administration and it would not make a constructive contribution to the Cyprus issue, and invited the EP and the EU to face the realities on the Cyprus island (European Parliament, 2020b).

Lastly the EP adopted a resolution on the 2019-2020 Commission Reports on Turkey (2019/2176(INI)) on May 19, 2021 and alongside the other subjects about Turkey and the EU, the EP stated its concerns about Turkey's activities in Greek and Cypriot waters and reaffirmed its position in the Eastern Mediterranean issue. The EU, on behalf of the EU, calls on de-escalation, dialogue and cooperation on neighbourly relations accusing Turkey for illegal activities in the Eastern Mediterranean again (European Parliament, 2021). In respect thereof,

⁵ European Parliament resolution of 26 November 2020 on escalating tensions in Varosha following the illegal actions by Turkey and the urgent need for the resumption of talks (2020/2844(RSP))

⁶ European Parliament resolution of 19 May 2021 on the 2019-2020 Commission Reports on Turkey (2019/2176(INI))

Turkish Ministry of Foreign Affairs stated that it rejected the biased text including false and unfair allegations defending only Greek and Greek Cypriots' arguments regarding the Eastern Mediterranean and Cyprus issue (Turkish Ministry of Foreign Affairs, 2021).

CONCLUSION

The EU had to become a party to the conflict in the Eastern Mediterranean, both because of its members, Greece and the Republic of Cyprus, and for the strategy of diversifying its energy supply. The Cyprus issue, which has been unresolved for nearly a half-century, is undeniably the root cause of the dispute in the Eastern Mediterranean. The EU displays a unilateral and biased attitude in the context of the borders of maritime jurisdictions and the legal and political status of the island of Cyprus. As known, it is a reality that the EU, which claims to be a normative power in terms of fundamental rights and freedoms, disrespects the fundamental political rights of the Turkish Cypriots.

The Eastern Mediterranean issue seems to be one of the most significant topics in the future Turkey-the EU agenda. The likelihood of a frozen conflict zone like Cyprus evolving into a hot conflict zone should be considered, and the EU's biased and exclusionary attitude towards the Turkish Cypriot community and the TRNC should be reviewed in the light of European values and EU expe-

riences. Achieving peace and stability in the region would only be possible with equitable resource sharing. In this context, the European Parliament, as a representative of European people, should approach to the dispute on an equitable ground. Instead of adopting resolutions, the EP representatives should be dealing with the issue rationally, taking into the Turkish Cypriots' rights consideration. The EP can play an active role with win-win policy considering the Turks' rights in Cyprus and contribute to peace and stability in the regions.

BIBLIOGRAPHY

Çelik, V., & Çelebi, İ. (2020: 176). 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan 2004 Annan Planı'na Kadar Olan Süreçte Kıbrıs Meselesi. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(2), s. 168-193.

Özersay, K. (2004: 50). Avrupa Birliği Normları ve AİHM Kararları Çerçevesinde Kuzey Kıbrıs. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, s. 49-64.

Öztopal, M. K., & Yiğittepe, L. (2020: 269). Türkiye'nin Enerji Güvenliği Bağlamında Doğu Akdeniz'de Enerji Rekabeti. *Akademik Bakış Dergisi*, s. 259-272.

Akkoyun, T. (2020: 420). Türkiye'nin Günümüz Doğu Akdeniz Politikaları. *Journal of Humanities and Tourism Research*, s. 414-431.

Algür, B. (2020: 56). Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki Son Uluslararası Gelişmeler Işığında Değişen Türkiye, ABD ve NATO Politikaları. *Anadolu Strateji Dergisi*, s. 55-70.

Alper, G. (2020: 38-39). Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Münhasır Ekonomik Bölge İlanları ve Sınırlandırmaları: Türkiye'nin Güvenliği ve KKTC Üzerindeki Etkiler. *Anadolu Strateji Dergisi*, s. 29-42.

Avan, E. A. (2020: 104-105). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu: Türkiye'nin Politikası ve AB'nin Yaklaşımı. *Avrasya Etüdüleri*, s. 91-118.

Derman, G. S., & Kurban, V. (2016: 456). Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB ile İlişkiler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 16, Sayı 33, s. 455-484.

Ercan, M., & Kılınç, M. C. (2020: 26). Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Ortadoğu Merkezli Doğu Akdeniz Politikaları "Kıbrıs Çatışması ve Libya Muhabakatı". *Anadolu Strateji Dergisi*, s. 15-28.

Eriş, Ö. Ü. (2020: 18, Haziran). Doğu Akdeniz Enerji Denklemine Türkiye'nin Yeri. *Europolitika*, s. 17-21.

European Parliament . (2021). European Parliament resolution of 19 May 2021 on the 2019-2020 Commission Reports on Turkey (2019/2176(INI)). <https://www.europarl.europa.eu/>

[doceo/document/TA-9-2021-0243_EN.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0243_EN.html) adresinden alındı

European Parliament. (2020a, September 17). European Parliament resolution of 17 September 2020 on the preparation of the special European Council summit focusing on the dangerous escalation and the role of Turkey in the Eastern Mediterranean (2020/2774(RSP)). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0230_EN.html adresinden alındı

European Parliament. (2020b). European Parliament resolution of 26 November 2020 on escalating tensions in Varosha following the illegal actions by Turkey and the urgent need for the resumption of talks (2020/2844(RSP)). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0332_EN.html adresinden alındı

European Parliament. (2020b, November 26). QA-117, 26 November 2020, Statement of the Spokesperson of Ministry of Foreign Affairs, Mr. Hami Aksoy in Response to a Question Regarding the European Parliament's Resolution Adopted at the Plenary Session on the Cyprus Issue and Fenced City of Maraş. https://www.mfa.gov.tr/sc_-117_-ap-nin-kapali-maras-a-ve-kibris-meselesine-iliskin-karari-hk-sc.en.mfa adresinden alındı

Günar, A. (2020: 99). Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (Kıbrıs Cumhuriyeti) Avrupa Birliği Üyeliğinin Kıbrıs

Sorununa Etkisi. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, s. 95-118.

GlobalWitness. (2020, October 30). Pyrrhic Victory: Why Europe and Turkey should not fight over fossil gas we cannot use. Global Witness: <https://www.globalwitness.org/en/campaigns/fossil-gas/pyrrhic-victory-why-europe-and-turkey-should-not-fight-over-fossil-gas-we-cannot-use/> adresinden alındı

Grigoriadis, I. (2021: 7). The European Union in the Eastern Mediterranean in 2020: Whither Strategic Autonomy. *Journal of Common Market Studies: Annual Review*, s. 1-11.

İnat, K., & Duran, B. (2020:10). Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikasının Temel Parametreleri. K. İnat, M. Ataman, & B. Duran içinde, *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları* (s. 9-31). İstanbul: SET Vakfı İktisadi İşletmesi.

Kısacık, S., & Helvacıköylü, G. (2020: 101). Doğu Akdeniz'deki Enerji Temelli Askeri Güvenlik Gelişmelerinin Türkiye'nin Doğu Akdenizli Komşuları ve Küresel Güçlerle Olan İlişkilerine Yansımaları. *UPA Strategic Affairs*, s. 85-145.

Kavaz, İ. (2020: 5-6). Enerji Kaynakları ve Transfer Rotaları Bağlamında Doğu Akdeniz. *Anadolu Strateji Dergisi*, s. 1-13.

Keser, U., & Ak, G. (2018). Kıbrıs Sorunu ve Deniz Hukuku Bağlamın-

da Doğu Akdeniz'de Yapılması Gerekenler. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, s. 95-107.

Noi, A. Ü. (2019: 13). Doğu Akdeniz'de ABD, AB ve Türkiye İlişkileri Nereye? *Europolitika*, Cilt:3, Sayı: 19, s. 13-16.

Official Journal of the European Union. (2016). Turkish actions creating tensions in the exclusive economic zone of Cyprus European Parliament resolution of 13 November 2014 on Turkish actions creating tensions in the exclusive economic zone of Cyprus (2014/2921(RSP)). *Official Journal of the European Union*: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52014IP0052&qid=1633283696264> adresinden alındı

Orhun, F. Ç. (2017: 39-42). Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl:2, Sayı:2, s. 36-54.

Ozan, E. (2020: 159-179). Doğu Akdeniz'de ABD-Rusya Rekabeti ve Türkiye'nin Güvenliği. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, s. 159-188.

Roussos, S. (2016: 107). Greece and Regional Dynamics in the Eastern Mediterranean. *Foreign Policy Under Austerity*, s. 2016.

T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2020, January 2). 2 Ocak 2020, Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un EastMed Projesine İlişkin Anlaşmanın İmzalanması Hakkındaki Soruya Cevabı. Dışışleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/sc_-1_-eastmed-projesine-ilişkin-anlaşmanın-imzalanması-hk-sc.tr.mfa adresinden alındı

Turkish Ministry of Foreign Affairs. (2020a, September 17). No: 215, 17 September 2020, Press Release Regarding the Resolution Adopted by the European Parliament on 17th September 2020 on Turkey, Concerning the Eastern Mediterranean. https://www.mfa.gov.tr/no_-215_-ap-nin-dogu-akdeniz-konusunda-ulkemize-yonelik-kabul-ettiği-tavsiye-karari-hk.en.mfa adresinden alındı

Turkish Ministry of Foreign Affairs. (2021, May 19). No: 192, 19 May 2021, Press Release Regarding the European Parliament's 2019-2020 Report on Turkey. https://www.mfa.gov.tr/no_-192_-avrupa-parlamentosu-nun-2019-2020-turkiye-raporu-hk.en.mfa adresinden alındı

Uslu, N. (2008: 58). Avrupa Birliği Kıbrıs Sorununa Çözüm Getirebilir mi? *Avrasya Etüdüleri*, 34(2), s. 35-60.

Yıldız, A. M. (2015:2). Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i Güvenlikletirmesi. *Barış Araştırma ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, s. 1-25.

Yaycı, C. (2020: 19). Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye. İstanbul: Kırmızı Kedi.

Avrupa ve Türkiye'den Örnekleriyle Kadın Dostu Kentler

Melek Kaymaz Mert*

1. Toplumsal Cinsiyet ve Kentler

Cinsiyet (sex), kavramı doğuştan kadın ya da erkek olmayı ifade ederken, toplumsal cinsiyet (gender) kavramı oldukça derin ve karmaşık bir konudur. Toplumsal cinsiyet, toplumsal olarak inşa edilmiş kadın, erkek, kız ve erkek çocukların özelliklerini ifade eder. Bu, kadın, erkek, kız veya erkek olmakla ilgili normları, davranışları ve rolleri ve ayrıca birbirleriyle olan ilişkileri içerir (World Health Organization,2021).

Dünya nüfusunun %50'sinden fazlasının şehirlerde yaşadığı tahmin edilmektedir ve bu rakamın 2030 yılına kadar %60'a çıkacağı düşünülmektedir (BM-Habitat, 2021). Kentleşme verimli iş fırsatları getirirken, herkes için eşitlik getirmemektedir. Kadınların bu hızlı kentleşme sürecinde erkeklere nazaran yaşadıkları sorunlar

farklıdır. Kentin kaynaklarının eşitsiz dağılımı ve kadınların karar alma süreçlerinde yeterince yer almamaları, kadınların bir kentli olarak yaşamlarını olumsuz etkilemektedir (Urban 20,2021).

2. Kadın Dostu Kent Kavramı

Kadın dostu kent; kadınların haklarının gözetildiği, yerel karar alma süreçlerinde yer alabildikleri, kentin yönetilmesinde ve düzenlenmesinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel alındığı bir kent yönetimi anlayışıdır. Bu anlayışa göre, yerel siyaset, eşitlik anlayışını temel alarak düzenlenir (Tokman, 2008, s.435). Kentin planlanmasında ve günlük hayatta kadınların etkin olduğu bu kent anlayışında, o kentte ikamet eden herkesin kentin sunduğu ekonomik, sosyal ve siyasi imkânlardan eşit bir şekilde faydalanması hedeflenmektedir.

* Öğr. Gör. Dr., Bursa Teknik Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, melek.mert@btu.edu.tr

Kavramın resmi olarak ortaya çıkması, 1994 yılına tekabül eder. 1994'te Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (OECD), 27 ülkede kadınlar ve kentler üzerine araştırma yapmaya başlamıştır. Pekin'de düzenlenen Kadın Konferansı'nda kadınların yerel yönetimlerdeki temsil meselesi de ele alınmıştır. 1996 yılında İstanbul'da düzenlenen BM-İnsan Yerleşimleri Konferansı'nda "kadınlar ve kentlerdeki konumları" meselesine ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair sorunlar dile getirilmiştir (Baykan,2015, s.20-25).

1998'de Zimbabwe'de toplanan, Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği (IULA), yerel yönetimlerde toplumsal cinsiyet eşitliğini arttırmak için,

"Uluslararası Yerel Yönetimlerde Kadın Deklarasyonu" yayınlamış, bu adım kent yönetimlerinde kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için oldukça önemli bir adım olmuştur. Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi, Mart 1992'de Avrupa Kent- sel Şartı-1 ve Mayıs 2008'de Avrupa Kent- sel Şartı-2'yi kabul etmiştir. (Erdinç,2017, s.3). Daha sonra, Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR) 2006 yılında Yerel Yaşamda Avrupa Kadın-Erkek Eşitliği Şartı'nı oluşturarak izlemeye açmış, bu şarta birçok belediye imzacı olarak katılmıştır ve daha sonra bu belediyelere süreçleri takip etmek amacıyla gözlemciler gönderilmiştir. Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR), yerel ve bölgesel yönetimlerin en

eski ve en geniş birliği olmuştur. 41 Avrupa ülkesinden yerel ve bölgesel yönetimleri bir araya getiren ve onlar aracılığıyla yerel, orta ve bölgesel olmak üzere tüm bölgeleri temsil eden önemli bir kuruluştur.1951'de kuruluşundan bu yana CEMR, vatandaşların katılımı üzerine kurulu birleşik ve demokratik bir Avrupa'nın inşasını desteklemektedir. (Council of European Municipalities and Regions,2021).

Bir kentin 'kadın dostu' olarak kabul görmesi için bazı kriterler ortaya konmuştur. BM Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı kapsamında hazırlanan rapora göre bu kriterler şu şekildedir (Şenol,2008, ss.1-16):

- Yerel düzeyde kadınların önemli karar alma süreçlerinde var olmaları
- Yerel düzeyde eşitlik birimlerinin oluşturulması
- Toplumsal cinsiyet eşitliği istatistiklerinin oluşturulması ve raporlanması
- Bütçeleminin cinsiyete duyarlı bir şekilde hazırlanması
- Kadın sivil toplum örgütleri ile iletişim halinde olma
- Eşitlik planları
- Kadınlar için ulaşımın kolay hale getirilmesi

- Kadına karşı şiddetle mücadele ve güvenliğin sağlanması

3. Kadın Dostu Örnekler

Avrupa'nın kadın dostu kentleri denildiğinde, altyapısı, gelenekleri ve cinsiyet eşitliğine dayalı planlamalarıyla kadınlar için eşit bir yaşam alanı oluşturmuş kentler akla gelmektedir. Kadınlar için özel planlamaların da yapıldığı bu kentlerde kavrama yönelik oldukça iyi uygulamalar mevcuttur.

Bir kentte eşitliğin sağlanması için kadınların önemli kararlar verilirken ya da alınırken sürece dâhil olmaları çok önemlidir. Bunun için de en gerekli unsur, kadınların yerel yönetimler içerisinde yer almalarıdır. Bu bağlamda cinsiyet kotası uygulaması en eski ancak en etkili uygulamalardan biridir. Kota Genel olarak belirli kurallar veya kriterler çerçevesinde kadınlar veya erkekler tarafından doldurulacak veya bunlara tahsis edilecek belirli bir oran veya koltuk sayısı belirleyerek cinsiyete dayalı dengeli katılım ve temsile ulaşılmasını hızlandırmayı amaçlayan pozitif bir ölçüm aracıdır (European Institute For Gender Equality, 2021).

Bugün Avrupa'nın birçok ülkesinde yerel seçimlerde yüzde 50 kota uygulaması vardır ve bu kadın dostu kent olabilmek için gerekli bir unsurdur. Tablo 1'de gösterildiği üzere Belçika, Fransa, Finlandiya ve İsveç bu ülkeler arasındadır. Belçika'da 1994 yılında kabul edilen yerel yönetimlerde cinsiyet kotası seçimlerde adayların

Ülke	Uygulamalar	Yıl
Belçika	Seçimlerde %50 kota	1994
Fransa	Seçimlerde %50 kota	2014
Finlandiya	Seçimlerde %40 kota	1995
İsveç	Seçimlerde %50 kota	1998

Tablo 1. Kota Uygulamaları

Kaynak: Şenol, 2008.

yüzde 50'sinin kadın olmasını ifade etmektedir. Belçika, yasalarla cinsiyet kotaları uygulayan dünyadaki ilk ülke olmuştur. Bu yasa ile Brüksel ve Valon kotaları, dünya çapında en geniş kapsamlı cinsiyet kotalarına sahip kotalardır (Devroe, Erzeel ve Mejer, 2020, s.169-191).

Finlandiya'da ise 1987'de kabul edilen ve 1995 yılında üzerinde değişiklik yapılan kanuna göre, yerel yönetimlerde kadın ve erkekler en az yüzde 40 oranında temsil edilmek zorundadır. Finlandiya'nın 300 ve daha fazla belediyesinden 27'si, belediyelerde ve bölgelerde mevcut mevzuatı ve uluslararası anlaşmaları uygulamak için gönüllü bir taahhüt olan CEMR'nin

(Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi) Eşitlik Şartı'nı imzalamıştır. Finlandiya'da Eşitlik Yasası, yönetim ve karar verme dâhil olmak üzere belediyenin tüm faaliyetlerine uygulanmaktadır (Demo Finland, 2021).

Kadın dostu kentler oluşturmak adına Avrupa'da birçok şehirde belediyeler bünyesinde eşitlik faaliyetleri yürütecek ve bu faaliyetleri izleyerek raporlayacak birimler oluşturulmuştur. Bu birimler kentlerde yaşayan kadınların sorunlarına eğilmenin yanında belediyelerin aldıkları kararlarda cinsiyet eşitliğini gözetip gözetmediklerini takip etmektedirler.

Ülke	Şehir	Uygulama
Fransa	Paris	Eşitlik Forumunun oluşturulması
Avusturya	Viyana	Belediyelerde kadın birimi kurulması
İsveç	Stokholm	Cinsiyet politikalarını takip eden birim kuruması
Lüksemburg	Dudelage	Eşitlik komisyonunun kurulması

Tablo 2. Avrupa'da Eşitlik Faaliyetleri Yürütülen Kentler

Kaynak: Şenol, 2008.

Ülke	Faaliyet
Norveç	Cinsiyet bazlı istatistik oluşturma
İsveç	Yıllık eşitlik planları
Belçika	Belediye kadın danışma kurulu
Finlandiya	Kent Konseyi Eşitlik Komisyonu
Avusturya	Belediyelerde eşit muamele yasası

Tablo 3. Ülke Bazında Kadın Dostu Faaliyetler

Kaynak: Şenol, 2008.

Tablo 2’de gösterilen kentler arasında Viyana’daki Kadın Birimi uzun zamandır faaliyet göstermektedir. Bu birim, şiddet mağduru kadın ve kız çocuklarına 24 saat acil yardım sağlamak için “24 Saat Kadın Acil Yardım Hattı” işletmekte, şiddete maruz kalan kadınlara ve çocuklarına dört kadın sığınma evinde ve 50’ye yakın bakım evinde güvenli bir sığınak sunan Viyana Kadın Sığınakları Derneği’ne destek sağlamaktadır. Kadınların iş hayatına katılmaları için faaliyetler yürütmekte, Viyana Kent Konseyi Kadın Sorunları ile iş birliği yapmaktadır (City Of Vienna, 2021). Eşitlik faaliyetleri yürüten diğer bir ülke ise Lüksemburg olmuştur. Lüksemburg, yaşamın her alanında cinsiyet eşitliğini savunan bir toplum yaratmaya çalışmaktadır. 2015 yılında cinsiyet eşitliğine adanmış bir Bakanlık olan ‘Kadın ve Erkek Eşitliği Bakanlığı’nı kurmuştur. Hatta Lüksemburg, sorumluluğu yalnızca cinsiyet eşitliği olan bir bakanlığa sahip tek AB devletidir. Ayrıca bu Bakanlık kadın kuruluşları ile de yakından iş birliği yapar. (European Charter For Equality Of Women And Men in Local Life, 2021). Kadın dostu kent olma yolunda atılan

adımlar bunlarla sınırlı değildir. Tablo 3’de verilen ülkelerde toplumsal cinsiyet eşitliğini yerel yönetimlerde sağlamanın ne kadar önemli olduğunun anlaşıldığını gösteren faaliyetlere imza atılmıştır.

Norveç İstatistik Kurumu, bu faaliyetleri gösteren kurumların en önemlilerindedir. İstatistik ve analizlerin toplanması, işlenmesi ve yayılması yoluyla, daha bilinçli bir kamuoyu tartışmasına katkıda bulunmaktadır. Cinsiyet istatistiklerini güçlendirmek ve iyileştirmek için, ‘Sosyal Refah İstatistikleri Bölümü’ adı altında cinsiyet istatistiklerini koordine eden bir birim kurmuştur. Koordinatör ayrıca paydaşlar ve toplumsal cinsiyet istatistikleri kullanıcıları için bir odak noktası işlevi görür. (Gender In Norway, 2021).

Avusturya’da çıkarılmış Eşit Muamele Yasası da toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda öne çıkan önemli gelişmelerden biri olmuştur. Yasanın temel amacı şudur: “Ülkede fırsat eşitliğini teşvik etmek ve ayrımcılık konusunda çareler sağlamaktır (Government Of South Australia, 2021).

Türkiye’de ‘Kadın Dostu Kentler Birleşmiş Milletler Ortak Programı’nın ilk etabı Kars, Nevşehir, İzmir, Şanlıurfa ve Trabzon illeri ile başlamıştır. İkinci aşamada ise programa Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin ve Samsun illerinin de katılmış ve bu programa dâhil olan il sayısı 12 olmuştur. (Tekinbaş, 2015). Kadın dostu bir kent olma yolunda önemli adımlar atan il ve ilçelerde önemli faaliyetler yürütülmüştür ve yürütülmektedir. Bu faaliyetler arasında öne çıkan kentler ve faaliyetleri arasında Ankara, İstanbul, İzmir, Antalya gibi şehirler vardır.

Çankaya Belediyesi:

Türkiye’nin ilk mor bayrak sahibi belediyesi olan Çankaya Belediyesi, toplumsal cinsiyete duyarlı belediyecilik hizmetlerini yaygınlaştırmak için önemli bir adım atmıştır. Çankaya Belediyesi UNFPA (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu) ve UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) tarafından yürütülen ve Kadın Adayları Destekleme Derneği’nin (KADER) öncülüğünde oluşturulan “Kadın Dostu Kent Taahhütnamesini imzalamıştır. Bu taahhütnameyle, Belediye Meclisi’nde ‘Kadın-Erkek Eşitlik Komisyonu’ kurarak kadınların temel hakları gözetmeyi taahhüt etmiştir. (Çankaya Belediyesi, 2021).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi:

İstanbul’un bazı ilçe belediyelerinde, belediye yöneticilerinin talebi üzerine kurulan eşitlik birimlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çalış-

malar yürütülmektedir. İstanbul’un dört ilçe belediyesi, Büyükçekmece, Beylikdüzü, Şişli ve Kadıköy, Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Avrupa Şartı’nı imzalamıştır. Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı ile iş birliği yaparak kadın, çocuk ve dezavantajlı ailelere yardım sağlamakta, mesleki kurslar ve sosyal faaliyetler düzenlemektedir (Turkish Policy, 2021).

İzmir Büyükşehir Belediyesi:

İzmir 2006 yılından beri “Birleşmiş Milletler Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı’yla, günlük yaşamda kadınların aktif bir biçimde rol aldığı “kadın dostu kentler” yaratılması hedeflemektedir. Bütün kentlilerin, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin, kentte sunulan ekonomik, sosyal ve siyasi fırsatlardan eşit yararlanmasını amaçlayan program kapsamında hazırlanan projelerle İzmir, “Kadın Dostu Kent” unvanını kazanmıştır (İzmir Belediyesi, 2021).

Antalya Büyükşehir Belediyesi:

Antalya Büyükşehir Belediyesi, Kadın Dostu Kentler Programı altında çok önemli bir çalışmaya imza atmış ve yerel eşitlik mekanizmalarını yayınladığı “Belediye Kadın Erkek Eşitlik Birimi Koordinasyon Bürosu Yönergesi” yayınlamıştır. Ayrıca Belediye tarafından toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı duyarlılık oluşturmak için hizmet içi eğitimler verilmiştir. Antalya Valiliği tarafından program kapsamında ilk olarak Kadın Erkek

Eşitlik Birimi kurulmuştur. Söz konusu genelge ile İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulu oluşturulmuş, Kurumlarda Eşitlik Birimlerinin oluşturulması, yerel meclislerde Eşitlik Komisyonları kurulması sağlanmıştır. (Kadın Dostu Kentler, 2008).

Türkiye’de özellikle 2000 yılı ve sonrasında yerel yönetimlerde cinsiyet eşitliğini sağlamak için oldukça önemli adımlar atılmış, kurulan birçok kadın dostu birim ile kentlerde kadınlar lehine gelişmeler olmuştur. Kadınların toplumsal yaşama katılımının artması, yaşadıkları kente ait hissetmeleri ve en az erkekler kadar olanaklardan faydalanmaları demokratik bir kentin ve ülkenin en önemli şartlarından.

Sonuç

Kentlerin en az yarısını oluşturan kadınların yaşadıkları kentlerde vatandaşlık haklarını kullanmaları gerekmektedir. Kentlerde yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması için, yerel yönetimlerin kamu idaresi ve kadın sivil toplum örgütleri ile iş birliği içinde hareket etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Avrupa’da ve Türkiye’de son yıllarda kentlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için oldukça önemli adımlar atılmıştır. Birleşmiş Milletler Ortak Programı’na dahil olarak ortak bir taahhünameye imza atan kentler cinsiyet ayrımı karşı duyarlı bir yol izlemeye başlamışlardır. Avrupa’nın birçok kentinde yaşanan bu gelişmelerin, Türkiye’ye de yansımış olması oldukça sevindiricidir. Ancak top-

lumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak, kadınların karar organlarında daha etkin rol almalarına olanak vermek için kadın dostu faaliyetlerin titizlikle sürdürülmesi ve özellikle kadın sivil toplum örgütleri ile iş birliğinin devam etmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Baykan, D.A (2015). Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlkeleri Kitabı, Erişim Adresi: <http://www.kadindostukentler.com/content/docs/kadin-dostu-kent-planlamasi.pdf>

BM-Habitat (2021). Erişim Adresi: <https://habitat.csb.gov.tr/bm-habitat-i-246>

City Of Vienna (2021). Erişim Adresi: <https://www.wien.gv.at/english/social/women/department/tasks.html>

Council of European Municipalities and Regions (2021). Erişim Adresi: https://www.ccre.org/en/article/introducing_cemr

Çankaya Belediyesi (2021). Erişim Adresi: <https://www.cankaya.bel.tr/news/9887/Tasdelen-Kadin-Dostu-Kent-Taahhutnamesini-Imzaladi/>

Demo Finland (2021) Erişim Adresi: <https://demofinland.org/en/the-proportion-of-women-in-finnish-municipality-councils-lags-behind-national-level/>

Devroe R. Erzeel S. and Meier P. (2020) "The Feminisation of Belgian Local Party Politics", *Politics of the Low Countries*, 2, ss.169-191.

Erdoğan, B. (2017). Kadın-Erkek Eşitliği ve Yerel Yönetimler, Erişim Adresi: <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2017-2017-1718>

European Charter For Equality Of Women And Men in Local Life (2021). Erişim Adresi: <https://charter-equality.eu/the-charter/the-eu-and-gender-equality.html>

European Institute For Gender Equality (2021). Erişim Adresi: <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1203>

Gender in Norway (2021). Erişim Adresi: <https://gender.no/facts-figures/gender-statistics-in-statistics-norway>

Government Of South Australia (2021). Erişim Adresi: <https://www.agd.sa.gov.au/your-rights/equal-opportunity>

İzmir Belediyesi (2021). Erişim Adresi: <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/izmir-kadin-dostu-kent-oldu/6089/156>

Kadın Dostu Kentler (2008). Erişim Adresi: <http://www.kadindostukentler.com/content/docs/kitapcik-1.pdf>

Şenol, N (2008). Kadın Dostu Kentler: Avrupa'dan Örnekler, Erişim Adresi: https://turkey.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/kadin_dostu_kentler_avrupadan_ornekler_4.pdf

Tekinbaş (2015). Erişim Adresi: <http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/kdk-uygulama-rehberi.pdf>

Tokman Y. (2008). "Kadın Dostu Kent" Kavramının İzmir Ölçeğinde Tartışılması", TMMOB İzmir Kent Sempozyumu, ss. 433-443, Erişim Adresi: http://www.imoizmir.org.tr/UserFiles/Izmir-Kent_Sempozyumu/bildiriler/40.pdf

Turkish Policy (2021). Erişim Adresi: <http://turkishpolicy.com/article/962/a-gender-equality-approach-to-istanbuls-urban-development>

Urban 20 (2021). Erişim Adresi: https://www.urban20.org/wp-content/uploads/2020/11/U20_WP_Gender_inequalities_in_cities.pdf

World Health Organization (2021). Erişim Adresi: <https://www.who.int/news-room/events/detail/2021/06/29/default-calendar/generation-equality-forum-paris-2021>

World Health Organization (2021). Erişim Adresi: https://www.who.int/health-topics/gender#tab=tab_1

